

AVOIN ADOPTIO LASTENSUOJELUSSA

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä avoimesta adoptiosta
lastensuojelun keinona

Johanna Mussaari
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Toukokuu 2020

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

MUSSAARI, JOHANNA: Avoin adoptio lastensuojelussa: Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä avoimesta adoptiosta lastensuojelun keinona.

Pro gradu -tutkielma, 77 s., 6 liites.

Sosiaalityö

Toukokuu 2020

Suomessa adoptiota käytetään harvoin huostaanoton asemasta. Huostaanotto on osa palveluorientoitunutta lastensuojelujärjestelmää ja mainittu lastensuojelulaissa viime sijaisena keinona. Sen sijaan adoptiota ei lastensuojelulaki tunne ja eikä ajatus tunnu tällä hetkellä istuvan hyvin suomalaiseen palveluorientoituneeseen lastensuojelujärjestelmään, joka painottaa perheen jälleenyhdistämisen periaatetta. Tässä tutkimuksessa selvitän, miten lastensuojelun sosiaalityöntekijät suhtautuvat avoimeen adoptioon lastensuojelun keinona. Rajaan tutkimukseni koskemaan Suomessa tehtyjä kotimaisia vieraan lapsen adoptioita, joissa adoption avoimuus voi konkreettisesti toteutua esim. tapamissopimuksen muodossa. Olen kiinnostunut niistä tilanteista, joissa lastensuojelulain mukainen huostaanotto ja sijaishuolto olisivat todennäköisiä vaihtoehtoja adoptiolle.

Tätä tutkimusta voi luonnehtia monimenetelmälliseksi survey-tutkimukseksi. Loin kyselyn Webropol-ohjelmalla ja se toteutettiin maaliskuun 2018 aikana. Kysely sisälsi sekä strukturoituja että avoimia kysymyksiä. Kyselylinkki oli toiminnassa neljä viikkoa. Kyselyyni vastasi yhteensä 29 sosiaalityöntekijää. Aineistoni pienen koon takia käytän kvantitatiivisen aineiston analyysimenetelminä vain suoria jakaumia. Kvalitatiivisen aineiston olen luokitellut sisällönanalyysin keinoin teorian pohjalta nousseisiin teemoihin. Teemat ovat seuraavat: avoimen adoption tunnettuus lastensuojelun keinona, avoimen adoption käyttö lastensuojelun keinona, avoimen adoption käytön esteet lastensuojelun keinona, avoimen adoption vaikutukset lastensuojelun keinona ja avoimen adoption rooli lastensuojelun keinona tulevaisuudessa.

Tutkimukseni keskeisimmäksi tulokseksi nousi sosiaalityöntekijöiden tiedon ja koulutuksen puute avoimesta adoptiosta lastensuojelun keinona. Vain 14 prosenttia vastaajista oli joskus käyttänyt avointa adoptiota lastensuojelun keinona. Ammattilaisten lisäksi myös sijais- ja adoptioperheitä pitäisi kouluttaa jaettuun vanhemmuuteen. Adoptioperheiden tukea ja valvontaa pitäisi sosiaalityöntekijöiden mielestä lisätä nykyisestä. Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijöiden vastauksissa oli huomattavasti hajontaa, mikä kertoo sekä tiedon puutteesta että aiheen eettisestä herkkyydestä. Jotta avoin adoptio voisi tulla vahvemaksi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa, se vaatiikin vielä paljon lisää yhteiskunnallista keskustelua, tutkimusta ja lainsäädännöllisiä muutoksia.

Asiasanat:

avoin adoptio, lastensuojelu, sosiaalityö, sijaishuolto, huostaanotto, vanhemmuus, lasten oikeudet

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	HYVINVOINTIVALTIOLLINEN KONTEKSTI	7
2.1	IHMISOIKEUDET, PERUSOIKEUDET JA LAPSEN EDUN PERIAATE	8
2.2	LASTENSUOJELUJÄRJESTELMIEN PÄÄTYYPIJÄ JA SUOMEN LASTENSUOJELUJÄRJESTELMÄ.....	11
3	AVOIN ADOPTIO LASTENSUOJELUSSA	15
3.1	ADOPTIOPROSESSI.....	15
3.2	LASTENSUOJELUPROSESSI.....	19
3.3	LASTENSUOJELULLINEN ADOPTIO	28
3.4	SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ROOLI ADOPTIO- JA LASTENSUOJELUPROSESSISSA	34
4	TUTKIMUSASETELMA	36
4.1	AINEISTO	37
4.2	TUTKIMUSMENETELMÄT	38
4.3	TUTKIMUKSEN HEIKKOUEDET	40
5	SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ ADOPTIOSTA LASTENSUOJELUN KEINONA	43
5.1	AVOIMEN ADOPTION TUNNETTUUS LASTENSUOJELUN KEINONA	43
5.2	AVOIMEN ADOPTION KÄYTTÖ LASTENSUOJELUN KEINONA	46
5.3	AVOIMEN ADOPTION KÄYTÖN ESTEET LASTENSUOJELUN KEINONA	49
5.4	AVOIMEN ADOPTION VAIKUTUKSET LASTENSUOJELUN KEINONA	54
5.5	AVOIMEN ADOPTION ROOLI LASTENSUOJELUN KEINONA TULEVAISUUDESSA	57
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	61
	KIRJALLISUUS	68
	LIITTEET	78

KUVIOT JA TAULUKOT

Kuvio 1. Adoptioprosessin vaiheet.	16
Kuvio 2. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret vuosina 1991-2017.....	22
Kuvio 3. Lastensuojeluprosessi.	24
Kuvio 4. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset viimeisimmän sijoituspaikan mukaan.....	25
Kuvio 5. Vuonna 2016 sijoitettujen lasten sijoituksen päätöspäätösperuste ja sijoituksen kesto.	27

Kuvio 6. Avoimen adoption käyttö ja puheeksi ottaminen, % (N=29)	47
Kuvio 7. Adoption käyttöä lastensuojelun keinona vaikeuttavat tekijät, % (N=29)	50
Kuvio 8. Avoimen adoption merkitys lastensuojelun keinona tulevaisuudessa, % (N=29)	57
Kuvio 9. Avoin adoptio lastensuojeluprosessissa	64
Taulukko 1. Lastensuojelujärjestelmien päätyypit (Gilbert ym. 2011)	12
Taulukko 2. Adoptiovanhemmilta toivottuja ominaisuuksia (Snowden 2016.).	18
Taulukko 3. Tietämys avoimesta adoptiosta, % (N=29)	44
Taulukko 4. Avoimen adoption käyttö sosiaalityöntekijän työssä, % (N=29)	48
Taulukko 5. Vanhempien ja lasten oikeuksien välinen suhde, % (N=29)	53
Taulukko 6. Avoimen adoption vaikutukset, % (N=29)	54
Taulukko 7. Avoimen adoption tulevaisuus, % (N=29)	59

1 JOHDANTO

Suomen lastensuojelun sanotaan olevan kriisissä. Viimeisen kolmen vuoden aikana on julkisuudessa nähty mm. seuraavanlaisia otsikoita: ”Lastensuojelu on suuressa kriisissä” (Suomenmaa 2018), ”Lastensuojelun painopiste on kriiseissä, ei niiden ehkäisemisessä” (Tilastokeskus 2018), ”Huonoista päätöksistä kärsivät eniten ne, joilla on vähiten valtaa” (Hirvonen 2017), ”Sosiaalityöntekijät: Lastensuojelun toimintakyky ja lasten oikeudet uhattuna” (Maaseudun Tulevaisuus 2018), ”Lastensuojelun kriisiä selvitettiin taas” (Talentia 2018). ”Kunnat tyrivät täysin pahamaineisten koulukotien valvonnan – nöyryyttämistä ja alistamista ei huomattu liian suuren työmäärän vuoksi” (Iltalehti 2019), ”Ylen selvityksen mukaan kuntien lastensuojelu on paikoin kriisissä – lasten paperit makaavat pöydillä, eikä uusia työntekijöitä saada palkattua.” (YLE 2019). Kiire ja kuormitus näkyvät lastensuojelun arjessa jatkuvana resurssipulana ja tulipalojen sammuttamisena. Marraskuussa 2017, kansainvälisenä lapsen oikeuksien päivänä, yli tuhat sosiaalialan ammattilaista ja opiskelijaa lähettivätkin päättäjille vetoomuksen kestämättömän tilanteen parantamiseksi:

”Me sosiaalityöntekijät olemme seuranneet voimattomina sitä rakenteellista lasten ja nuorten heitteillejättöä, jota lastensuojelutyön krooninen aliresursointi saa aikaan useissa kunnissa.” (Manelius ym. 2017).

Vetoomuksen allekirjoittajat muistuttavat myös, että:

”Tarvitsemme rauhaa ja aikaa tutustua lapseen ja selvittää, luoda ja ylläpitää luottamusta ja selvittää, millaisia lapsen läheiset ihmissuhteet ja arjen kokemukset ovat.” (em.)

Lastensuojelu on erityispalvelu, joka oman tärkeän tehtävänsä lisäksi paikkaa myös palvelujärjestelmän muita puutteita. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on viimesijainen toimenpide, jota voidaan käyttää vasta kun muut avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Suomessa valtion pitää tukea vanhempia heidän huolenpito- ja kasvatustehtävässään ensisijaisesti peruspalveluiden kautta ja pääpaino on varhaisessa tuessa ja ongelmien ennaltaehkäisyssä. Kuitenkin kuntien lasten ja nuorten laitosp- ja perhehoidon kustannukset ovat lähes kolminkertaiset avohuollon palveluihin verrattuna (Tilastokeskus 2018). Panostukset varhaiseen tukeen ja avohuollon palveluihin tulisivat kuitenkin inhimillisesti ja yhteiskunnallisesti

halvemmiksi (Perälä ym. 2013). Näitä päätöksiä eivät kuitenkaan sosiaalityöntekijät voi tehdä yksin vaan he tarvitsevat päätöksilleen päättäjien ja koko yhteiskunnan tuen.

Vuoden 2018 alussa silloinen perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko (kesk.) pyysikin ylisosiaalineuvos Aulikki Kananojalta selvitystä lastensuojelun henkilöstön kuormituksesta ja ratkaisuista tilanteen parantamiseksi. Kananojan (2018) raportissa korostetaan, että varhainen tuki on nostettava ensisijaiseksi lastensuojelutyön resursseista päätettäessä. Tämä tapahtuu selvityksen mukaan ennen muuta lisäämällä tuntuvasti perhetyötä ja kotipalvelua. Lisäksi Kananoja esittää valtakunnallisen kehittämishankkeen aloittamista nuorten päihde- ja mielenterveysavun parantamiseksi. (em.) Lapsiperhepalveluiden ja lastensuojelun muutostyötä on tehty osana hallituksen kärkihanketta, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE). LAPE-ohjelmassa palvelujärjestelmää kehitetään lapsi- ja perhelähtöisemmäksi. Pää tavoitteena on lapsen edun toteutumine lasten ja heidän perheidensä voimavaroja tukemalla ja vahvistamalla. Perheet ja heidän tilanteensa pitäisi huomioida yksilöllisesti kaikissa palveluissa. (LAPE-hanke 2018.) Keväällä 2019 julkaistun "Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta" -hallitusohjelman tavoitteissa todetaan, että lapsiperheiden tukemiseksi toteutetaan hyvinvointia edistäviä sekä ongelmia ehkäiseviä ja korjaavia toimia. Myös lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE) jatketaan. Lisäksi hallitusohjelmassa otetaan kantaa lastensuojelun vähimmäishenkilömitoitukseen sekä moniammatilliseen yhteistyöhön:

”Hyvän elämän tarjoaminen jokaiselle lapselle on laajasti jaettu yhteiskunnallinen tavoite. Tästä huolimatta palvelut tai tuki eivät aina tavoita lasta, nuorta ja perhettä ajoissa. Lastensuojelu on maassamme tarpeeseen nähden aliresursoitu. Haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaamiseksi säädetään asteittain kiristytvä vähimmäishenkilöstömitoitus lastensuojeluun niin, että mitoitus on 30 asiakasta ammattilaista kohden. Vuonna 2022 mitoitus on 35. Lastensuojelu yksin ei pysty vastaamaan paljon tukea tarvitsevien lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin. Turvataan erityistä tukea tarvitsevien moniammatilliset palvelut ja levitetään eri alojen ammattilaisten yhteistyöhön perustuvaa tiimimallia.” (Hallitusohjelma 2019, 100.)

Varhaista puuttumista painottavasta julkisesta keskustelusta huolimatta huostaanottojen määrä on kasvanut voimakkaasti 2000-luvulla (ks. luku 4.5). Lastensuojelun avohuollon piirissä oli vuonna 2017 yli 55 000 asiakasta. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten lukumäärä oli lähes 18 000. Heistä huostaanotettuja oli vähän yli 10 000. (THL 2018.)

Huostaanottojen suuresta määrästä huolimatta Suomessa käytössä oleva palveluorientoitunut lastensuojelujärjestelmä (ks. luku 2.2) lähtee edelleen siitä ajatuksesta, että perheitä pyritään tukemaan erilaisilla palveluilla siten, että lapsen kotona asuminen on mahdollista. Myös kansainväliset ihmisoikeudet takaavat vahvan perhe-elämän suojan (ks. luku 2.1). Tämä periaate onkin tavoittelemisen arvoinen niin inhimillisestä kuin taloudellisesta näkökulmasta ja avohuollon resursseihin sekä varhaiseen tukeen pitäisi satsata nykyistä paljon enemmän. On kuitenkin myös tärkeää tunnustaa se tosiasia, että vaikka Suomessa olisi kuinka kattava ja laadukas palvelujärjestelmä, tulee aina olemaan pieni joukko lapsia, jotka tarvitsevat pitkäaikaista sijoitusta kodin ulkopuolelle. Silloin pitäisi nykyistä enemmän miettiä ratkaisun pysyvyyttä lapsen edun näkökulmasta, toki tilannekohtaista harkintaa käyttäen. Pysyvyyskeskustelua (permanency planning) käydäänkin paljon kansainvälisesti mutta Suomen lastensuojelussa asiaan on suhtauduttu tois- taiseksi hyvin varovasti (Pelastakaa Lapset ry 2013). Lastensuojelulaki ei Suomessa mahdollista pysyvää huostaanottoa, eikä lasta pääsääntöisesti voida adoptoida ilman vanhemman tahtoa. Lastensuojelulaki ei myöskään tunne adoptiota sijoitusvaihtoehtona, vaikka aiheesta on käyty poliittistakin keskustelua, esim. Suomen Keskustanaiset on esittänyt, että avoin adoptio pitäisi lisätä yhdeksi keinoksi lastensuojeluun (Suomen Keskustanaiset 2016). Myös Kokoomus (2018) on ottanut aiheeseen kantaa seuraavasti:

”Perhe on lapselle paras mahdollinen kasvupaikka. Perhesijoituksen on oltava vahva prioriteetti lastensuojelussa, perhehoitajien sosiaaliturvaa on kehitettävä ja adoptio on kirjattava lastensuojelulakiin osaksi lastensuojelun palettia”. (Kokoomus 2018.)

Huostaanoton muuttaminen pysyväksi ei siis ole mahdollisia, vaikka vanhempien tilanteessa ei olisi pitkän ajan kuluessakaan tapahtunut muutoksia parempaan. Adoptio sen sijaan olisi mahdollista jo nyky-lainsäädännön mukaan, mutta sitä käytetään erittäin harvoin lastensuojelussa. Adoptiota ei kuitenkaan missään nimessä saa ajatella lääkkeenä huono-osaisuuteen, lapsettomuusongelmiin tai perustella sitä kuntien kustannussäästöillä esim. perhehoitoon verrattuna vaan kaiken lähtökohtana pitää olla lapsen etu (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013). Suomessa on viime vuosina käyty julkista keskustelua avoimesta adoptiosta. Mm. Lapsiasianeuvottelukunta ja Pelastakaa Lapset ry ovat ehdottaneet avoimen adoption nykyistä laajempaa käyttöä lastensuojelussa (Lapsiasianeuvottelukunta 2010; Pelastakaa Lapset ry 2013). Asiaa onkin tutkittu mm. Pelastakaa Lapset ry:n Kohtaamisia -hankkeessa sekä Lastensuojelun Keskusliiton, Adoptioperheet ry:n ja Pelastakaa Lapset ry:n yhteishankkeessa, jonka raportti julkaistiin

vuonna 2018. Jälkimmäisen hankkeen tutkija, Eveliina Heinonen tiivistää tutkimuksen keskeisiä tuloksia seuraavasti:

”Vastaajien mukaan adoption puheeksi ottamista asiakkaan kanssa estää työnkuvan lisäksi se, että adoptiosta tai avoimesta adoptiosta ei ole tietoa, eikä adoptioita tai keskustelua adoptiosta kohdata kuin harvakseltaan. Adoptiota ei nähdä tilanteissa todellisen vaihtoehtona, eikä sen käyttöä edes harkita. Adoption näkymättömyyteen vaihtoehtona vaikuttaa vastausten mukaan se, että lastensuojelulaki suuntaa työntekijöitä voimakkaasti perheiden jälleenyhdistämiseen, eikä tuo esille adoption käyttöä lapsen sijoituksessa.” (Heinonen 2018, 34.)

Heinosen (2018) tutkimuksesta käy esille myös se, että sosiaalityöntekijät suhtautuvat muita ammattiryhmiä kielteisemmin adoption aseman muuttamiseen ja adoption käyttämiseen lastensuojelun sijoitusvaihtoehtona. Onko adoption käytön vähyydestä lastensuojelussa kyse siis tiedon, koulutuksen, ajan tai resurssien puutteesta, instituutionaalista rakenteista vai suomalaisten sosiaalityöntekijöiden ammattietiikasta? Kyseessä on myös moraalisesti hyvin herkkä aihe, joka on altis monenlaisille ristiriitaisillekin tulkinnoille näkökulmasta ja katsojasta riippuen. Mikä on lapsen etu tilanteessa, jossa biologisten vanhempien luona asuminen on mahdotonta? Entä kenellä on oikeus se määritellä ja kuinka pitkäksi aikaa? Missä ajassa vanhempien pitäisi kuntoutua ja mikä ylipäänsä on riittävää vanhemmuutta? Miten ja kenen pitäisi arvioida lapsen kiintymyssuhteiden laatua? Missä tilanteissa sijoituksen purkaminen on selvästi vastoin lapsen etua, vaikka vanhemmat olisivatkin saaneet elämänsä järjestykseen? Millaisissa tilanteissa voisi ottaa adoption puheeksi? Olisiko adoptio lapsen edun mukaista, vaikka vanhemmat vastustaisivatkin sitä vai vaaditaanko aina suostumus? Kyse on myös julkisen vallan käytöstä ja puuttumisesta ihmiselämän perusrakenteisiin. Tilanteisiin liittyy aina myös epävarmuustekijöitä, sillä tulevaisuutta ei pysty kukaan varmasti ennustamaan. Meneekö lapsen etu vanhempien oikeuksien edelle vai päinvastoin? Nämä ovat isoja kysymyksiä eikä niitä pidä jättää yksittäisen sosiaalityöntekijän oman harkinnan vastuulle, vaan ne vaativat laajempaa yhteiskunnallista keskustelua ja sitä tukevan lainsäädännön.

Keskityn tutkielmassani avoimeen adoptioon, vaikka se ei olekaan käsitteenä virallinen. Lyhyesti määriteltynä avoin adoptio tarkoittaa sitä, että adoptoitu lapsi on yhteydessä biologisiin vanhempiinsa (ks. luku 3). Suomen nykyisen adoptiolain (22/2012) mukaan tuomioistuim voi vahvistaa aikaisemman vanhemman ja adoptiovanhempien tekemän sopimuksen lapsen oikeudesta tavata aikaisempaa vanhempansa tai pitää häneen muul-

la tavoin yhteyttä. Tällöinkin pitää tuki arvioida se, onko yhteydenpito lapsen edun mukaista. Kun tässä tutkielmassa puhun adoptiosta, tarkoitan sillä nimenomaan avointa adoptiota, jossa biologiset vanhemmat ovat tavalla tai toisella yhteydessä lapseen. Kotimaisista adoptioista suurin osa on perheen sisäisiä adoptioita mutta tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut nimenomaan niistä tilanteista, joissa adoptio tulee vaihtoehtoksi muille lastensuojelun toimenpiteille. Laine ym. (2018) käyttävät näistä tilanteista käsitettä lastensuojelullinen adoptio ja käytän tätä asiaa hyvin kuvaavaa termiä myös tässä tutkimuksessa. Tutkimukseni kohteena ovat siis sellaiset avoimet adoptiojärjestelyt, joihin on ryhdytty joko huostaanoton sijasta tai päädytty huostaanoton jälkeen. Avoimeen adoptioon on mahdollista ryhtyä biologisten vanhempien halusta myös ilman lastensuojelun asiakkuutta mutta rajaan nämä tilanteet tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Pösö (2013) kertoo adoptiota koskevan ajattelun olevan muuttumassa. Hänen mukaansa myös lastensuojelulain muutos vuonna 2012, jolloin perhehoidosta tuli ensisijainen sijoitusmuoto laitoshoidon nähdessä, mahdollistaa sen, että perhehoidon muotoja ja käytäntöjä laajennetaan. Adoptio voi löytää niissä uudenlaisen paikan yhtenä lastensuojelullisena kodin ulkopuolelle sijoittamisen muotona. (em.) Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisema lastensuojelun käsikirja (2018) kuvaa avointa adoptiota pitkäaikaisen perhehoidon vaihtoehtona seuraavasti:

”Avoimen adoption kautta adoptio lähenee enemmän perhehoitoa. Se on perhehoidon muotona ainoa, jossa lapsi saa pysyvästi uuden perheen. Vaikka adoptio lastensuojelussa on ja tulee olemaan edelleen harvinainen ratkaisu, se pitää ottaa harkittavaksi tilanteissa, joissa lapsi selkeästi tarvitsee pitkäaikaista perhehoitoa. Adoption tulee kuitenkin aina perustua vapaaehtoisuuteen.” (Lastensuojelun käsikirja 2018.)

Tarkastelen tässä tutkimuksessa miten suomalaiset sosiaalityöntekijät suhtautuvat avoimeen adoptioon lastensuojelun keinona. Adoptio on viranomaisten johtama ja valvoma prosessi. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat hyvin keskeisessä roolissa pohdittaessa eri vaihtoehtoja silloin, kun lasta ollaan sijoittamassa kodin ulkopuolelle lastensuojelullisin perustein. Haluan tutkimuksellani selvittää, nähdäänkö avoin adoptio tällä hetkellä vaihtoehtona pitkäaikaiselle perhehoidolle ja mitkä tekijät selittävät Suomen nykytilannetta. Tein keväällä 2018 kyselytutkimuksen, jonka lähetin Facebookissa toimivan Sosiaalityön uraverkoston jäsenille (2 570 jäsentä) sekä Suomen kymmenen suurimman kunnan perhesosiaalityön esimiehille. Kerron lisää tutkimuksestani ja sen tuloksista luvuissa neljä ja viisi. Tutkimukseni vaatii kuitenkin laajemman kontekstin, kuten tästä

johdannostakin jo tulee esille. Ennen adoption ja lastensuojelun sekä avoimen adoption käyttöä lastensuojelussa käsittelyä (luku 3), kuvaan lyhyesti aiheen hyvinvointivaltiolista kontekstia luvussa kaksi. Lastensuojelujärjestelmät ovat osa ympäröivää yhteiskuntaa ja sen kehitystä. Samoja periaatteita ja ihmisoikeussopimuksia noudattavina niiden käytännöissä on yllättävän paljon eroja. Myös Suomen lastensuojelujärjestelmä on oman yhteiskunnallisen ja historiallisen kontekstinsa tulos.

2 HYVINVOINTIVALTIOLLINEN KONTEKSTI

Adoptio ja lastensuojelu eivät ole muusta yhteiskunnasta irrallaan olevia erillisiä instituutioita vaan niiden päätöksentekoprosesseihin sekä taustalla oleviin arvoihin ja asenteisiin vaikuttavat muun muassa kansainväliset ihmisoikeussopimukset, hyvinvointivaltiomalli ja yhteiskunnan historiallinen kehitys sekä lastensuojelujärjestelmän tyyppi (Burns, Pösö & Skivenes 2017, 4-7.) Kirjassaan ”Child Welfare Remolvals by the State” Burns, Pösö & Skivenes (2017) tuovat esille myös, miten lapsia ei aikaisemmin nähty yksilöinä, joilla on omia oikeuksia vaan riippuvaisina perheestään. Sen sijaan modernissa yhteiskunnissa lapsia arvostetaan entistä enemmän yksilöinä ja (hyvällä) lapsuudella nähdään olevan itseisarvo. Tämä ei haasta pelkästään perinteistä perhekäsitystä vaan myös luo odotuksia, että hyvinvointivaltio ja lapsi ovat keskenään suoraan vuorovaikutuksessa. Tämä asettaa aikaisempaa enemmän haasteita myös sosiaalialan ammattilaisille hyvinvointivaltion edustajina, jotka ovat kentällä määrittelemässä mm. riittävän hyvää vanhemmuutta ja lapsen edun periaatteen toteutumista. Tilanteet ovat harvoin yksiselitteisiä vaan monenlaisten arvoriistiriitojen värittämiä ja usein joudutaan valitsemaan huonoista vaihtoehdoista vähiten huonoin. Lapsen edun käsite on tärkein päätöksentekoa ohjaava periaate, mutta käytännössä sen objektiivinen arviointi on äärimmäisen haastavaa etenkin pitkällä tähtäimellä. (em.)

Tässä luvussa luodaan ensin lyhyt katsaus keskeisimpiin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, perusoikeuksiin ja lapsen edun periaatteen määrittelyyn. Ne muodostavat keskeisimmän arvopohjan, johon myös Suomen sosiaalialalla toimivien henkilöiden ammattieettiset ohjeet nojaavat (ks. Talentia 2017). Kunnalliset lastensuojelun sosiaalityöntekijät toimivat virkavastuulla ja heidän pitää toiminnassaan noudattaa lakia, keskeisimpänä lastensuojelulakia (417/2007). Yksittäiset asiakastilanteet ovat kuitenkin usein niin kompleksisia, että virkamiehen oman harkintavallan merkitys on suuri. Tällöin palataan taas takaisin arvopohjaan ja ammattieettisiin periaatteisiin ja siksi niiden perusteiden tunteminen on tärkeää. Myös se, millainen suhde valtiolla on perheeseen ja mikä nähdään intervention syyksi / tavoitteeksi vaikuttaa suuresti siihen, millaisiin toimiin eri tilanteissa ryhdytään. Lastensuojelujärjestelmien välillä on huomattavia maa-kohtaisia eroja ja siksi tässä luvussa kuvataan lyhyesti myös lastensuojelujärjestelmien päätyypit.

2.1 IHMISOIKEUDET, PERUSOIKEUDET JA LAPSEN EDUN PERIAATE

Lapsen edun käsite on omaksuttu Suomen oikeusjärjestelmään kansainvälisistä sopimuksista. Tärkeimmät kansainväliset sopimukset lapsen edun kannalta ovat Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lasten oikeuksien sopimus (SopS60/1991) ja Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS85-86/1998). Lapsen edun periaate ei ole yksiselitteinen käsite ja voi johtaa hyvin erilaisiin lopputuloksiin tilanteesta ja tulkitsijasta riippuen. Pidän tämän kontekstin tiedostamista ja ymmärtämistä tärkeänä, sillä se vaikuttaa vahvasti suomalaisenkin lastensuojelujärjestelmän taustalla.

Sosiaalialan ammattieettiset periaatteet ja Suomen lainsäädäntö nojaavat yleisesti tunnustettuihin ihmisoikeuksiin. Ne ovat taustalla silloinkin, kun tehdään päätöksiä lapsen sijoittamisesta kodin ulkopuolelle. Ihmisoikeudet on turvattu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, kun taas perusoikeudet on turvattu perustuslaissa. Suomi on sitoutunut kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin kuten muutkin länsimaiset demokraattiset valtiot. (Pösö 2016.) En erittele tässä luvussa kaikkia ihmisoikeuksia ja niihin liittyviä sopimuksia vaan ainoastaan aiheeni kannalta keskeisimmät, eli Euroopan ihmisoikeussopimuksen sekä Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen siltä osin, kun ne käsittelevät perhe-elämän suojaa ja lapsen edun periaatetta.

Suomi ratifioi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vuonna 1990. Euroopan neuvoston ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen 8 artikla määrittelee oikeuden nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta:

1. Jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta.
2. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojelemiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. (SopS85-86/1998.)

Oikeus perhe-elämän suojaan on pääasialliselta luonteeltaan vapausoikeus. Valtiolla on negatiivinen velvoite olla puuttumatta yksityisen ihmisen vapauspiiriin, mikä tarkoittaa sitä, että viranomaiset eivät saa mielivaltaisesti puuttua kenenkään perhe-elämän suojaan. (Huhtanen 2001.) Vaikka ihmisoikeussopimuksessa ensisijaisesti suojataan perhe-

elämää, säännös ei kuitenkaan anna oikeutta vanhemmalle vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus tuli voimaan Suomessa vuonna 1991. Se on maailman laajimmin ratifioitu YK:n ihmisoikeussopimus. Ratifioimalla sopimuksen valtio sitoutuu muuttamaan lakinsa ja toimintansa sopimusta vastaaviksi. Sopimuksessa on neljä yleistä periaatetta:

1. Syrjimättömyys (artikla 2)
2. Lapsen edun huomioiminen (artikla 3)
3. Oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6)
4. Lapsen näkemysten kunnioittaminen (artikla 12)

LOS 3:1 artiklan mukaan kaikissa julkisten tai yksityisen sosiaalihuolloyksien, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toiminnassa, joka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen oikeuksien sopimus kieltää lapsen erottamisen vanhemmistaan ilman erityistä perustetta. Lapsen erottaminen vanhemmistaan on sallittua vain, jos se on lapsen edun mukaista. (SopS60/1991.)

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 20 artikla koskee lasta, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa. Lapsella on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen, jos lapsen edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä. Sopimusvaltiot takaavat tällaiselle lapselle vaihtoehtoisen hoidon kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti. (em.)

LOS 9:1 artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat, ettei lasta eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti paitsi, kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista. Tällainen tilanne saattaa tulla ajankohdaiseksi, jos lapsen vanhemmat pahoinpitelevät tai laiminlyövät lasta tai silloin, kun vanhemmat asuvat erillään ja on tehtävä päätös lapsen asuinpaikasta. Lapsella on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, kun lapsi on erotettu vanhemmistaan, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. (em.)

Suomen perustuslaissa (199/731) todetaan, että ”Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastavasti.” Perustuslaissa turvataan mm. jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha sekä

oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Perustuslain mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Suomen lastensuojelulain (ks. luku 3.2) keskeiset periaatteet ovat linjassa Suomen perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kanssa.

Oikeusnormit voidaan jakaa oikeussääntöihin ja oikeusperiaatteisiin. Oikeussääntöjä joko noudatetaan tai ei noudateta, muuta vaihtoehtoa ei ole. Oikeussäännöt ovat joko-tai-normeja. Oikeusperiaatteet ovat joustavia normeja. Ne voidaan katsoa eräänlaisiksi toimintastandardeiksi, joita voidaan noudattaa ”enemmän tai vähemmän”. (Aarnio 1989.) Petri Oulasmaan (1992) mukaan lapsen etu ei kuulu yksiselitteisesti kumpaankaan normiryhmään, vaan siinä on aineksia molemmista luokista. Yksittäistapauksessa lapsen etu voidaan nähdä oikeussääntönä, joka osoittaa selkeän ratkaisuoheen. Toisaalta, jos tarkastelee lapsioikeutta laajasti, lapsen etua voidaan pitää oikeusperiaatteena. Tämän takia sille on annettava etusija muihin periaatteisiin nähden, vaikka tämä loukaisi toista periaatetta. Tällainen tilanne saattaa tulla esille huostaanotossa, kun lapsen ja vanhempien toivomukset eivät ole yhtenevät. Lapsen etu antaa päätöksentekijälle useita vaihtoehtoja, joista hänen on valittava lapsen kannalta paras vaihtoehto. Lainsoveltajan omat arvostukset näkyvät päätöksenteossa silloin, kun harkitaan sitä, mikä on lapsen edun kannalta paras lastensuojelullinen toimenpide. Tämä johtuu siitä, että laista ei suoraan ole tulkittavissa sitä, mikä olisi jokaisessa konkreettisesti tapauksessa paras vaihtoehto lapselle, kun otetaan huomioon erimerkiksi lapsen tasapainoinen kehitys. Päätöksenteko suuntautuu aina tulevaisuuteen, lapsen tulevaisuuden ennustamiseen. Lainsoveltajan tulee arvioida miten tietty ratkaisu vaikuttaa lapsen lähitulevaisuudessa sekä vielä vuosien päästä. (em.)

Pösön (2016) mukaan lapsen edun käsite juontuu paitsi lasten oikeuksia koskevasta sopimuksesta myös lastensuojelun toimijoiden varhaisemmista pyrkimyksistä. Yhdysvalloissa järjestelmää pyrittiin 1970-luvulla muuttamaan siten, että lastensuojelukäytäntöjen kohteena olisivat vanhempien sijasta lapset. Lapsen edun käsite tuli silloin puoltamaan lastensuojelun päätöksenteon tarkastelua lapsen intressien ja tarpeiden näkökulmasta. Käsitteen lastensuojelupoliittisesta tärkeydestä huolimatta sen sisältöä pidetään vaikeasti määrittyvänä, ja siksi se harvoin toimii tarkkana ja selkeäsisältöisenä päätöksenteon ohjenuorana. Tutkimus ei anna yksiselitteisiä vastauksia siihen, mitä lapsen etu on. Siksi onkin sanottu, että lapsen etu toimii ennen kaikkea yhteiskunnallisen katseen ohjaajana ja moraalisia, toiminnan arvoja alleviivaavana periaatteena ilman, että se an-

taisi tarkkoja toimintaohjeita sovellettavaksi yksittäisen päätöksenteon tilanteisiin. Silti - ja siksi – on esitetty, että olisi aiheellista tarkentaa lapsen edun käsitteen sisältöä sekä teoreettisten ja yhteisöllisten sitoumuksien osalta että sen osalta, miten sitä käytetään päätöksenteon perusteena. (em.)

”Lapsen etu ei ole koskaan vain yksi monista huomioon otettavista seikoista, vaan lasta parhaiten palvelevalla näkökulmalla annetaan aina suurin painoarvo.” (THL 2017, 1).

2.2 LASTENSUOJELUJÄRJESTELMIEN PÄÄTYYBIT JA SUOMEN LASTENSUOJELUJÄRJESTELMÄ

Länsimaiset hyvinvointivaltiot ovat sitoutuneet samoihin kansainvälisiin ihmisoikeus-sopimuksiin, mutta silti niiden käytännön toteutuksessa on huomattavia maa- ja aluekohtaisia eroja. Hyvinvointivaltiomalleja ja lastensuojelujärjestelmiä ei useinkaan aseta suhteessa toisiinsa, vaikka ne ovat monella tavoin sidoksissa keskenään. Hyvinvointivaltio palveluineen vaikuttaa kuitenkin hyvin paljon siihen, millaisia riskejä lapset ja heidän perheensä kohtaavat ja millaisia mahdollisuuksia heillä on saada apua haavoittuvissa tilanteissa. (Burns ym. 2017.) Gösta Esping-Andersen (1990) jakaa hyvinvointivaltion karkeasti kolmeen eri malliin, sen mukaan, kenelle kuuluu ensisijainen vastuu sosiaalisten riskien hallinnoinnissa ja hyvinvoinnin tuottamisessa:

1. Pohjoismainen malli, jossa päävastuu on valtiolla
2. Keskieurooppalainen malli, jossa päävastuu on perheillä
3. Anglosaksinen malli, jossa päävastuu on yksilöillä

(Esping-Andersen 1990.)

Lastensuojelujärjestelmät on taas perinteisesti luokiteltu kahteen päätyyppiin, palveluorientoituneeseen ja suojelupainotteiseen. Tämä Gilbertin (1997) luoma jaottelu perustuu yhdeksän eri maan lastensuojelujärjestelmää vertailevaan tutkimukseen. Hän havaitsi maiden lastensuojelujärjestelmien eroavan toisistaan monin eri tavoin, ihan peruslähtökohdista alkaen. Gilbert myönsi jo vuonna 1997, etteivät kaikki maat asetu suoraan jompaankumpaan kategoriaan ja viimeisen 20 vuoden aikana maailma on monimutkaistunut entisestään. Globalisaatio, uusliberalismi, lainsäädännölliset muutokset, julkisuuden valokeilassa toimiminen, lastensuojelujärjestelmien laajeneminen, painopisteen siirtyminen perhehoitoon / läheissijoituksiin, virallisten prosessien ja näyttöön perustuvien työtapojen lisääntyminen sekä rotuun ja etnisyyteen liittyvien kysymysten huomioiminen ovat asioita, jotka ovat vaikuttaneet kaikkien eri länsimaiden lastensuoje-

lujärjestelmien taustalla, vieden niitä kuitenkin toisinaan eri suuntiin. (em.) Gilbert ym. (2011) ovatkin myöhemmissä tutkimuksissaan lisänneet palvelu- ja suojeleuorientoituneen järjestelmän rinnalle kolmannen ulottuvuuden, lapsikeskeisen järjestelmän. Heidän mukaansa mikään valtio ei edusta yksiselitteisesti yhtä orientaatiota, vaan ne voidaan nähdä jatkumona, jolla valtion käytäntöjä voidaan arvioida eri ulottuvuuksilla. (em.) Taulukossa 1 esitellään eri orientaatioiden erot tiivistettynä.

Taulukko 1. Lastensuojelujärjestelmien päätyypit (Gilbert ym. 2011)

	Lapsikeskeinen	Palveluorientoitunut	Suojeleuorientoitunut
Syy interven- tiolle	Yksittäisen lapsen tarpeet tässä hetkessä ja tulevaisuudessa. Yhteiskunnan tarve terveille ja osallistuville kansalaisille.	Perhe tarvitsee tukea.	Vanhemmat laiminlyövät tai kohtelevat huonosti lapsiaan.
Valtion rooli	Paternalistinen. Perheiden ja vanhempien vastuun vähentäminen. Lapsen hyvinvoinnin turvaaminen tarvittaessa sijaishuollolla tai adoptiolla.	Vanhempien tukeminen. Valtio pyrkii vahvistamaan perhesuhteita.	Rankaiseva. Valtio toimii vahtikoirana varmistamassa lasten turvallisuutta.
Ongelman viitekehys	Lapsen kehitys ja lapsen kannalta epäoikeudenmukaiset tilanteet.	Sosiaalinen / psykologinen	Yksilöllinen / moraallinen
Intervention tyyppi	Varhainen puuttuminen ja säännelty / tarpeeseen pohjautuva arviointi.	Terapeuttinen / tarpeiden arviointi	Lainopillinen / tutkiva
Intervention tavoite	Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalisella investoinnilla ja/tai mahdollisuuksien tasa-arvo	Ennaltaehkäisevä / yhteenkuuluvuutta lisäävä	Suojelu / haittojen vähentäminen
Valtio- vanhempi - suhde	Korvaava / kumppanuus	Kumppanuus	Vastakkain asettuva
Oikeuksien tasapaino	Lasten oikeudet / vanhempien velvollisuudet	Vanhempien oikeus perhe-elämään sosiaalityöntekijöiden sovittamana.	Lasten ja vanhempien oikeudet pantu täytäntöön oikeudellisin keinoin.

Anglosaksisten hyvinvointivaltioiden (kuten Yhdysvallat ja Englanti) on perinteisen jaon mukaan ajateltu edustavan suojeleuorientoitunutta lastensuojelujärjestelmää, jossa

perheiden ongelmiin puututaan vasta ongelmien kriisiytyessä ja lasten tarvitessa suoje-
lua vanhemmiltaan tai muuten vahingolliselta ympäristöltä. Gilbertin ym. (2011) mu-
kaan kuitenkin Yhdysvalloissakin ennaltaehkäisevien palvelujen määrä on kasvanut
huomattavasti viime vuosina. Pohjoismaiden ja suurelta osin myös keskieurooppalaisten
hyvinvointivaltioiden (suurimmat erot raportoinnin virallisuudessa) on taas sanottu
edustavan palveluorientoitunutta lastensuojelujärjestelmää. Kuitenkin monessa palve-
luorientoituneen lastensuojelujärjestelmän maassa (kuten Suomessa), ovat huostaanotot
ja muut ”kovat” lastensuojelutoimenpiteet lisääntyneet viime vuosina. Pääpaino palve-
luorientoituneessa järjestelmässä on silti edelleen perheiden tukemisessa ja terapeutti-
sissa menetelmissä, kun taas suojelupainotteisessa järjestelmässä lähtökohtana on lapsen
laiminlyönti ja/tai kaltoinkohtelu ja tämän asian tutkiminen. Lastensuojelujärjestelmien
laajeneminen eri maissa voidaan nähdä siirtymänä kohti lapsikeskeisempää orientaatio-
ta, jossa lapsen asema yhteiskunnassa on tullut entistä tärkeämmäksi ja valtio näkee
lapset yksilöinä. (em.)

Suomalaisen hyvinvointivaltion lasketaan Esping-Andersenin (1990) luokittelun mu-
kaan pääpiirteissään edustavan pohjoismaista mallia, jossa kaikki kansalaiset ovat uni-
versaalien palvelujen piirissä. Suomi ei kuitenkaan noudata täysin pohjoismaalaista hy-
vinvointimallia, koska esim. terveydenhuollon palveluiden tuottajana ei aina ole valtio
vaan yksityinen yritys. Myös sosiaalialalla toimii paljon yksityisiä palveluntuottajia,
vaikka kunnilla onkin toistaiseksi palvelujen järjestämisvastuu. 1990-luvun lama ja siitä
alkanut hyvinvointivaltion palvelujen karsiminen on vaikuttanut myös lastensuojelujär-
jestelmään. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010.) Suomessa on muiden pohjoismaiden
tavoin käytössä palveluorientoitunut lastensuojelujärjestelmä, vaikka jako ei enää ole-
kaan niin selvä kuten Gilbertin ja kumppaneiden (2011) tekemä uusi luokittelu osoittaa.
Palveluorientoituneessa järjestelmässä lapsilla ja vanhemmilla nähdään aina olevan
mahdollisuus kuntoutua tarjotun tuen ja palvelun avulla.

Puustinen-Korhosen & Pösön (2010) mukaan pitkällä aikavälillä tarkasteltuna suoma-
laisen lastensuojelujärjestelmän palvelut ovat kasvaneet huomattavasti. Palvelujen saa-
tavuudessa on kuitenkin suuria alueellisia ja kuntakohtaisia eroja. Lapsiperheet ovat
myös kertoneet, etteivät he aina ole saaneet pyytämäänsä palvelua tai heitä on pompo-
teltu esim. sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden välillä. Perhe on voinut olla jonot-
tamassa useisiin eri palveluihin, mutta apua he eivät olleet saaneet mistään. (em.) Lapsi-
ja perhepalvelujen uudistuksella (LAPE-muutosohjelma) pyritään pitämään huolta siitä,

että lapset, nuoret ja perheet saavat tarvitsemansa tuen ja palvelut riippumatta siitä, kuka niiden järjestämisestä vastaa. Palvelut verkostoidaan niin sanottuihin perhekeskuksiin. Sinne kootaan myös järjestöjen ja seurakuntien tarjoamia palveluja. Toiminnan painopisteenä on varhainen tuki ja hoito. Näin voidaan vähentää korjaavien palveluiden kuten lastensuojelun tarvetta. (LAPE-hanke 2018.)

Suomi kamppailee vakavien rakenteellisten ongelmien kanssa mm. väestön ikääntymisestä ja huoltosuhteen heikkenemisestä johtuen. Monet tutkijat ovat puhuneet jo pitkään hyvinvointivaltion haasteista tai suoranaisesta kriisistä (mm. Andersen 2008; Hellsten 2011; Hiilamo 2010). Myös eriarvoisuuden kasvu ja uusliberalismin nousu haastavat hyvinvointivaltiota ja ennen kaikkea sen tarjoamia laajoja palveluja. Tämä koskee myös lastensuojelujärjestelmää laajasti ajateltuna. Lastensuojeluilmoitusten sekä huostaanottojen määrät ovat kasvaneet voimakkaasti (ks. luku 3.2). Huostaanotto on sekä inhimillisesti että taloudellisesti erittäin kallis ratkaisu (Heino ym. 2016). Tällä hetkellä lastensuojelussa peräänkuulutetaan varhaista puuttumista ja ennaltaehkäiseviä palveluja kuten jo johdannossa toin esille. Lasten ja nuorten hyvinvointiin kannattaa satsata mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, sillä ongelmien vaikeutuessa se on huomattavasti kalliimpaa. Myös toimenpiteiden vaikuttavuus on tällöin usein huonompi. (Perälä ym. 2013.) Haasteena on saada päättäjät näkemään tämä asia samalla tavalla, sillä taloudellisia päätöksiä tehdään usein melko lyhyellä aikajänteellä. Toimivan ja palveluorientoituneen lastensuojelujärjestelmän kannalta tämä on kuitenkin erityisen tärkeää. On myös muistettava, että hyvinvointivaltio nauttii haasteistaan huolimatta suurta luottamusta, kuten Elinkeinoelämän valtuuskunnan asennetutkimuksesta käy ilmi (Haavisto 2011). Toimiva ja palveluorientoitunut lastensuojelujärjestelmä tarkoittaa myös sitä, että alan koulutukseen ja resursointiin on panostettu riittävästi.

3 AVOIN ADOPTIO LASTENSUOJELUSSA

Adoptio ja lastensuojelu pohjautuvat eri lakeihin ja tämä heijastuu myös käytännön prosesseihin ja viranomaistyöskentelyyn. Adoption ei Suomessa mielletä olevan osa lastensuojelua. Kun avoimesta adoptiosta lastensuojelun keinona ja lastensuojelun perhehoidosta puhutaan samanaikaisesti, viitataan niihin silloin lastensuojelun sijoitusvaihtoehtoina tilanteissa, joissa lapsi ei syystä tai toisesta voi varttua syntymävanhempiensa luona ja joissa julkinen valta asettuu määrittelemään lapsen ja uusien huolta pitävien aikuisten välistä suhdetta. Suomessa kuitenkin vain perhehoito on näistä kahdesta lastensuojelulain tarkoittama sijoitusmuoto. Adoptiosta säädellään toisessa laissa, eikä adoptio kuulu lainkaan lastensuojelun toimenpidevalikoimaan. Sille on olemassa erillinen päätöksentekokäytäntönsä. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010.)

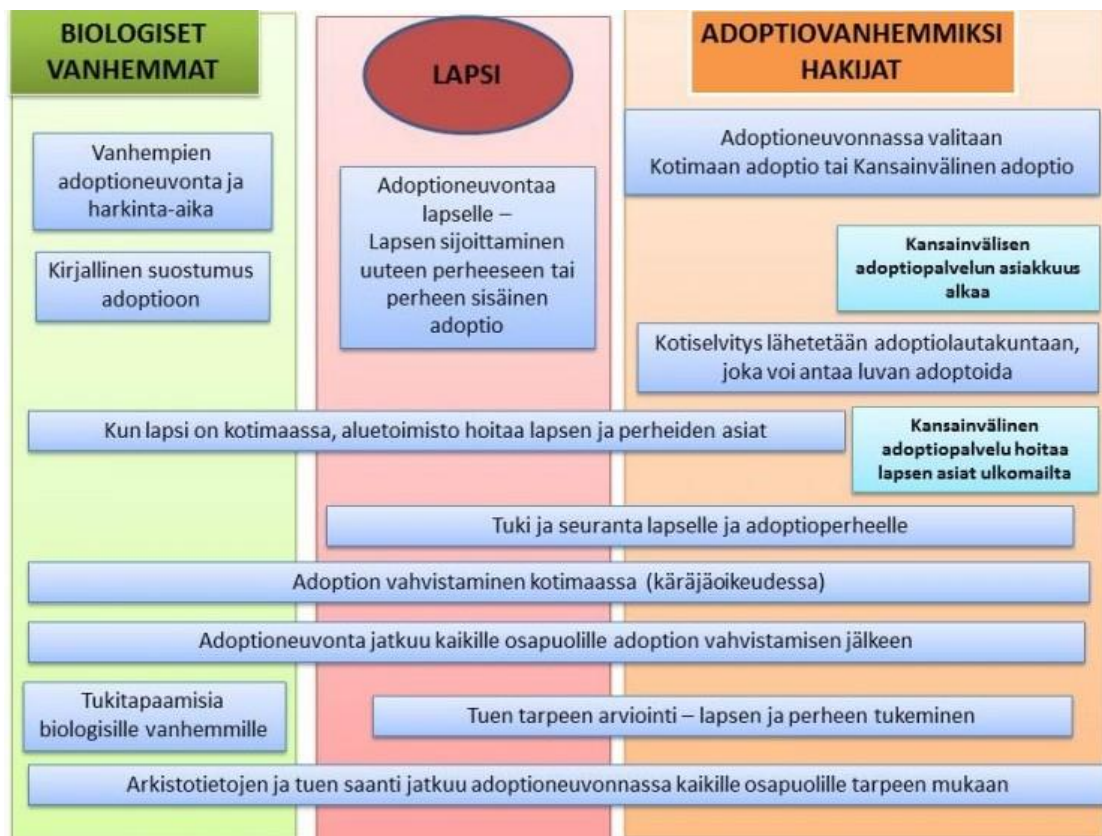
Tästä adoption ja lastensuojelun erillisyydestä johtuen käsittelen niitä tässäkin luvussa ensin erillisinä prosesseina. Kuvaan yksityiskohtaisten prosessikaavioiden avulla niin adoptio- kuin lastensuojeluprosessin etenemistä. Lainsäädäntöön pohjautuvia yhtymäkohtia niissä ei tällä hetkellä ole eikä adoptio ole Suomen lastensuojelussa muutenkaan näkyvästi esillä. Käytännössä monet huostaanotot kestävät kuitenkin vuosia ja lapsi saattaa elää koko elämänsä muussa kuin syntymäperheessään. Niin adoptiossa kuin sijaishuollossa on hyvien puolien lisäksi myös haasteita, joista kerron prosessikuvausten yhteydessä. Lastensuojelullista adoptiota käsittelen omassa alaluvussa 3.3. Tämä luku päättyy sosiaalityöntekijän roolin pohtimisessa lastensuojelullisen adoption järjestämisessä.

3.1 ADOPTIOPROSESSI

Adoptiolla on pitkät perinteen niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Adoption pää-tarkoituksena oli aikaisemmin perillisen hankkiminen sellaisille vanhemmille, jotka eivät voineet saada omia lapsia. Nykyään määräävänä periaatteena on kuitenkin lapsen etu. Lapselle haetaan kotia ja vanhempia eikä päinvastoin. Myös Suomen adoptiolaki lähtee tästä perusolettamasta. (Partanen 2014.) Adoptioita tehdään sekä maan sisäisesti että maasta toiseen. Tämän tutkimuksen aiheesta johtuen keskityn tässä luvussa vain kotimaisiin adoptioihin. Laine ym. (2018) toteavat, että ”*vaikka adoptio laajasti ajateltuna on aina lastensuojelua, voi adoptio lastensuojelullisena keinona tulla kysymykseen vain oman maan lapsia kodin ulkopuolelle sijoitettaessa.*”

Kotimaisia adoptioita tehtiin vuosikymmeniä sitten paljon. Vielä 1970-luvulla ajateltiin olevan kaikille adoption osapuolille parempi, ettei adoptiosta puhuta. Aviottoman lapsen synnyttäminen, lapsen luovuttamisen adoption ja adoptiovanhempien lapsettomuus koettiin häpeäksi. (Partanen 2014.) Viimeisten vuosikymmenten aikana ilmapiiri on kuitenkin muuttunut paljon ja nykyään ymmärretään adoptoitujen lasten kiinnostus biologiseen taustaansa sekä oikeus tietää alkuperänsä (Miall & March 2005). Suomessa vuonna 2012 voimaan tulleen uudistetun adoptiolain ensisijainen tavoite oli edistää lapsen edun toteutumista adoptioasioissa. Siinä määrätään mm. velvollisuudesta nimetä lapselle oma adoptioneuvonnasta vastaava sosiaalityöntekijä. (HE 47/2011.)

Adoptiossa on kolme osapuolta, jotka ovat jollain tasolla aina läsnä: lapsi itse, hänen biologiset vanhempansa sekä adoptiovanhemmat. Pösö (2003) lisää neljänneksi osapuoleksi vielä adoptioprosessia hoitavat työntekijät. Adoptioprosessi alkaa adoptioneuvonnasta. Adoptioneuvonnan tarkoitus on selvittää, voidaanko adoptio vahvistaa. Adoptioprosessissa pitää olla etusijalla lapsen paras (Eriksson 2007). Adoptioprosessin eteneminen biologisten vanhempien, lapsen ja adoptiovanhemmiksi hakijoiden näkökulmasta on esitetty kuviossa 1.

Kuvio 1. Adoptioprosessin vaiheet.

Lähde: Pelastakaa Lapset ry (2017)

Aloitteen adoptiosta voi tehdä lapsi itse, hänen biologiset vanhempansa, lasta hoitavat henkilöt tai sosiaalityöntekijä. Tämän jälkeen käynnistyy adoptioneuvonta, jota annetaan adoption kaikille osapuolille. Adoptioneuvonta on lakisääteistä ja maksutonta. Adoptiolasta hakeville vanhemmille adoptioneuvonta on paikollista. Adoptioneuvonnassa selvitetään, vastaako adoptio lapsen etua. Vanhempien kanssa pohditaan heidän elämäntilannettaan ja käydään läpi eri vaihtoehtoja. Heille kerrotaan myös adoption juridisesta merkityksestä. Adoptiovanhempien kanssa puolestaan arvioidaan heidän edellytyksiä ja valmiuksia adoptiovanhemmuuteen. Kyseessä on yhteistyöprosessi sosiaalityöntekijän kanssa. Adoptioneuvonta ei pääty adoption vahvistamiseen vaan siihen kuuluu myös adoptioperheen tukeminen uudessa elämäntilanteessa. Jälkipalvelua on mahdollista käyttää vuosikymmenien päästäkin adoption vahvistamisesta. Myös adoptioon lapseensa luottaneet vanhemmat saavat sieltä halutessaan tukea. (Lastensuojelun käsikirja 2018; Pelastakaa Lapset ry 2017.)

Adoptioita voidaan luokitella sen mukaan, miten paljon adoptio- ja biologisen perheen välillä on kontaktia. Grotevant, Perry & McRoy (2005) jakavat adoption kolmeen eri tasoon. Ensimmäisellä, suljetulla tasolla ei jaeta anonymiteetin rikkovaa tietoa perheiden välillä. Toisella, välillisellä tasolla, yhteydenpito tapahtuu kolmannen osapuolen kautta. Kolmannella, täysin avoimella tasolla yhteydenpito perheiden välillä on suoraa kasvotusten tapahtuvaa. (em.) Siegel (2006) muistuttaa, että avoin adoptio ei tarkoita jaettua vanhemmuutta, sillä mahdollisesta tapaamissopimuksesta huolimatta adoptiovanhemmat ovat lapsen ainoat juridiset vanhemmat. Toisaalta hän ajattelee adoption olevan avoin ilman kontaktiakin, jos siihen on kuitenkin mahdollisuus. Tämä lähestyy Brodzinskyn (2005) määrittelemää adoption avoimuus -käsitettä. Hänen mukaansa avoimessa adoptiossa vaihdetaan tietoja adoptio- ja biologisen perheen välillä. Sen sijaan adoption avoimuus on laajempi käsite kuin avoin adoptio. Brodzinskyn (2005) mukaan suljetussakin adoptiossa voi olla avoimuutta, jos adoptiosta kuitenkin puhutaan adoptioperheessä avoimesti ja rehellisesti.

Suomessa on ollut paljon välillisiä adoptioita, joissa yhteydenpito perheiden välillä on tapahtunut adoptiotoimiston tai sosiaalitoimen kautta. Kirjeiden ja kuulumisten lisäksi on järjestetty myös tapaamisia. Suora yhteydenpito perheiden välillä on näiden kontaktien jälkeen voinut jatkua ilman välikäsiä, jolloin adoptiosta on tullut avoin. Tämä on ollut Suomessa mahdollista jo ennen nykyisen adoptiolain (22/2012) voimaantuloa. Silti

edelleen käsitys, että adoptiossa kaikki yhteydenpito katkeaa, elää ihmisten mielissä sitkeästi. (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013.)

Adoption onnistuminen tai epäonnistuminen riippuu pääasiassa adoptiovanhempien ja adoptiolapsen välisestä suhteesta. Tähän suhteeseen vaikuttavat sekä adoptiovanhempien että adoptiolapsen ominaisuudet ja näiden ominaisuuksien yhteensopivuus. Lisäksi tärkeää on osapuolien kyky kohdata toisen tarpeet ja hyväksyä toisen puutteet. Näiden arvioiminen ei ole adoptioeuvonnassa ammattilaisillekaan helppo tehtävä, puhumattaakaan tulevaisuuden ennustamisesta. Adoptioeuvonta on kuitenkin tehtävä huolella ja perusteellisesti, jotta voitaisiin varmistua parhaasta mahdollisesti ratkaisusta lapsen kannalta. (Snowden 2016.) Tulevilta adoptiovanhemmilta odotettavia ominaisuuksia kuvataan taulukossa 2.

Taulukko 2. Adoptiovanhemmilta toivottuja ominaisuuksia (Snowden 2016.).

1.	Hyvä fyysinen terveys
2.	Vahva tukiverkko, sosiaalinen sopeutuminen
3.	Henkinen kypsyy
4.	Tasapainoinen avioliitto
5.	Positiivinen suhtautuminen lapsiin
6.	Sinut oman seksuaalisuuden ja mahdollisen lapsettomuuden kanssa
7.	Oikea motivaatio adoptioon
8.	Sen asian hyväksyminen, että lapsen tulevaa kehittymistä ei voi ennustaa etukäteen
9.	Kyky hyväksyä lapsi sellaisena kuin hän on
10.	Kyky sitoutua lapseen, joka ei vaikuta hyötyvän vanhempien hoivasta
11.	Kyky etsiä ja hyväksyä ulkopuolinen apu tarpeen vaatiessa
12.	Kyky myöntää, että he voisivat yhtä hyvin olla itse biologisten vanhempien tai adoptiolapsen asemassa

Yleisesti ottaen adoptiovanhemmilla pitäisi olla elämässä tasapainoinen tilanne ja henkistä tyydytystä tuovia osa-alueita, jotta adoptiolapsi ei joudu adoptiovanhempien tarpeiden täyttäjäksi. Adoptiolapsilla on keskimääräistä enemmän erilaisia käytöshäiriöitä ja mielenterveyden ongelmia. Adoptio jo itsessään tuo haasteita lapsen oman identiteetin rakentamiselle erityisesti teini-iässä. Adoptiolapsilla on usein myös eriasteisia kiintymyssuhdehäiriöitä johtuen varhaisvuosien kokemuksista ja mahdollisista useista sijoituksista ennen adoptiota. He saattavat myös olla hyvin kiintyneitä biologisiin vanhempiin tai heitä aikaisemmin hoitaneisiin sijaisvanhempiin. Tutkimusten mukaan adoption pitäisi tapahtua niin varhain lapsen elämässä kuin mahdollista ja lisäksi adoptiosta pitää puhua lapsen kanssa avoimesti heti ensimmäisestä päivästä alkaen lapsen ikätason mukaisesti. (em.) Adoptiovanhemmilta vaaditaan kykyä ymmärtää lapsen traumatausta, heidän pitää hyväksyä lapsen menneisyys osana lasta ja heidän pitää osata puhua siitä lapsen kanssa ikätasoon sopivalla tavalla. Adoptiovanhemmat ovat vaarassa uupua, jos he eivät tähän itse kykene ja saa riittävästi tukea. Meri Lehtovaara (2014) on tutkimuk-

sessaan havainnut, että adoptoitujen lasten osuus lastensuojelun asiakkaista on viime vuosina kasvanut. Hänen mukaansa adoptioperheiden ongelmat liittyvät usein perheen vuorovaikutukseen. (em.)

Adoptio-osaamista pitäisi Suomessa laajentaa ja kehittää. Adoptioon liittyy erityisosaamista, jota pitäisi järjestöjen lisäksi kehittää myös kunnissa. Adoptio-osaaminen ei kuulu yliopistotasoiseen sosiaalityön peruskoulutukseen tällä hetkellä. Adoptioperheet tarvitsevat muutakin tukea kuin adoptioneuvontaa ja he käyttävät samoja palveluja kuin muutkin kuntalaiset. Adoptio-osaamista tulisi siis lisätä myös kunnan peruspalveluissa. Valtakunnallisen adoptio-osaamisen hyvien käytäntöjen kehittämis- ja levittämishankkeen (VAHKE) suosituksissa esitetään mm., että vastuu adoptiotoiminnan kehittämisestä ja valvonnasta keskitetään yhdelle asiantuntijaelimelle. Suosituksissa otetaan kantaa myös adoptioperheille tarjottavaan tukeen eri elämänvaiheissa perus- ja erityispalveluiden parissa. (Brantberg ym. 2009). VAHKE-hankkeen loppuraportti ilmestyi vuonna 2009. Adoptiolainsäädäntö uudistettiin vuonna 2012. Loppuraportin suositukset eivät silti ole vielä läheskään kaikilta osin siirtyneet käytäntöön asti. Kaikki adoptioperheet eivät siis saa riittävästi tukea etenkin adoption vahvistamisen jälkeen. Osa ongelmista kun saattaa ilmetä vasta vuosienkin päästä lapsen kasvaessa ja kehittyessä.

3.2 LASTENSUOJELUPROSESSI

Kuten nykyään adoptiossa, niin myös lastensuojelussa tärkein periaate on lapsen etu. Tämä tarkoittaa lasten tarpeiden ensisijaisuutta hänen asioistaan päätettäessä. Suomen lastensuojelulakiin periaate on kirjattu seuraavasti:

”Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.” (Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §.)

Lapsen etua arvioitaessa on lastensuojelulain (417/2007) mukaan kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;

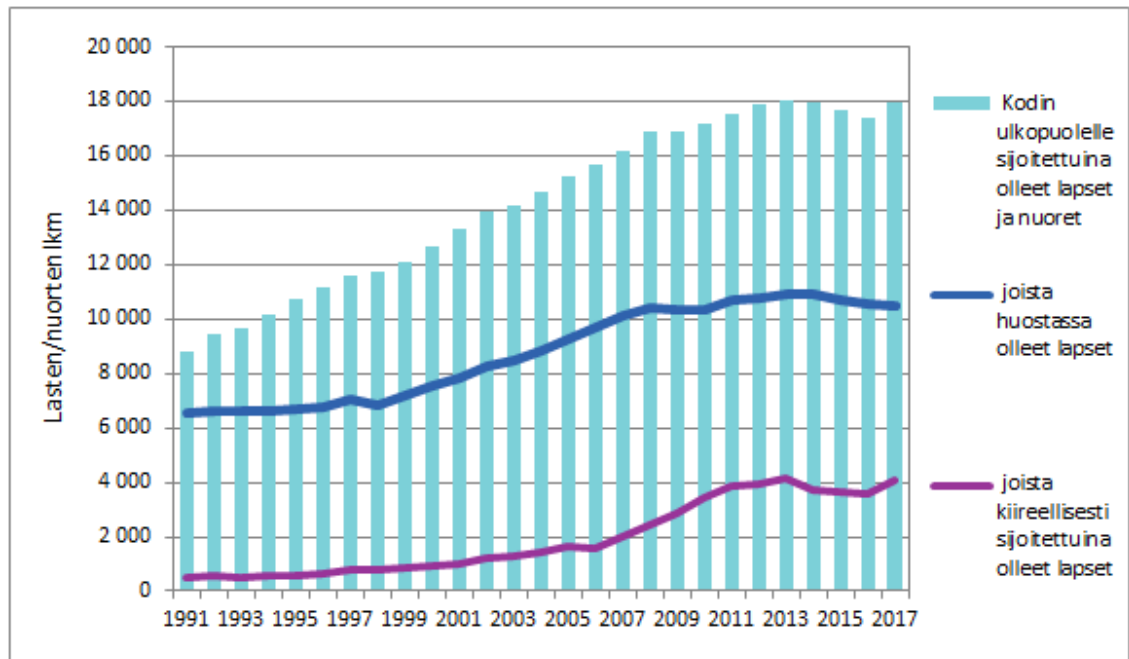
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Aina lastensuojelua tarvitsevien lasten asema ei ole ollut Suomessa näin hyvä. 1800-luvulla väestö oli kasvanut runsaasti ja monet ihmiset muuttivat teollistumisen myötä maalta kaupunkeihin. Perinteinen perheyhteisön vastuulla oleva lapsista huolehtiminen toimi yhä heikommin. Lastensuojelutyötä tehtiin vaihtelevasti vapaaehtoisten hyväntekeväisyystyönä sekä kirkon toimesta. 1900-luvun alkupuolellakaan ei vielä ollut yhteisiä kunnallisia lastensuojelukäytäntöjä ja monet esim. orvoiksi jääneet lapset päätyivät huutolaisiksi maaseudun talollisille eli käytännössä työvoimaksi. Toki tällöinkin osa kasvatustalouksista piti lapsista hyvää huolta. Mutta valitettavan monessa talossa lapset olivat vain ilmaista työvoimaa ja heitä kohdeltiin todella ala-arvoisesti. Jo tällöin alkoi julkinen keskustelu huutolaiskaupan vastustamisesta. Monet eivät myöskään pitäneet lasten sijoittamisesta vaivaistaloihin yhdessä vammaisten, mielisairaiden ja vanhusien kanssa. Toden teolla lastensuojelu alkoi kehittyä Suomen sisällissodan jälkeen 1920-luvulle tultaessa, kun yhteiskunnan piti järjestää 20 000 sotaorvon huolenpito. Silloin perustettiin lastenkoteja ja kehitettiin lastensuojelamiseen liittyviä lakeja. Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki valmistui vuonna 1936. Jo vuonna 1922 valmistunut köyhäinhoitolaki velvoitti kunnan huolehtimaan huolenpitoa vailla olevien lasten elätkesestä ja hoidosta. Siinä annettiin määräyksiä myös kasvatustalouksien tarkastamisesta. (Pulma & Turpeinen 1987; Kauppi & Rautanen 1997.)

Lastensuojelu on kehittynyt viimeisen sadan vuoden aikana valtavasti. Nykyään lasten ja perheiden sosiaalipalveluista säädetään sosiaalihuoltolaissa (1301/2014 ja lastensuojelulaissa (417/2007). Vuonna 2015 toteutetun sosiaalihuoltolain uudistuksen yhteydessä vahvistettiin ehkäisevien palvelujen osuutta yleisissä perhepalveluissa. Monia palveluja saa lakiuudistuksen jälkeen myös ilman lastensuojelun asiakkuutta. Jotta asiakkaat eivät ohjautuisi erityispalvelujen kuten lastensuojelun piiriin, pitää palveluja olla myös saatavilla yleisinä perhepalveluina. Näissä palveluissa on myös tunnistettava erityispal-

velujen tarpeessa olevat asiakkaat. (Hämeen-Anttila 2017.) Lakimuutoksesta ja ehkäisevien palvelujen kehittämisestä huolimatta lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet 2010-luvulla ja lapsia myös sijoitetaan edelleen paljon kodin ulkopuolelle. Huostaanottojen määrä on lähes kaksinkertaistunut 2000-luvulla (ks, kuvio 2). On arvioitu, että perhetyötä lisäämällä ja kehittämällä huostaanottoja voitaisiin ennaltaehkäistä. Kunnissa, joissa on lisätty varhaista perhetyötä ennen lastensuojeluasiakkuuden syntyä, on saatu huostaanottolukemat laskuun. (Hanhinen & Rintala 2012.) Valitettavasti ehkäisevien palvelujen saatavuudessa on edelleen paljon kuntakohtaisia eroja, mikä asettaa kansalaiset eriarvoiseen asemaan. Päätöksiä palveluista tehdään usein vain välittömiin kustannuksiin tuijottaen, pitkän tähtäimen vaikutusten jäädessä vähemmälle huomiolle. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushankkeen (THL 2013-2015) tulosten mukaan 70 prosenttia lapsista, joiden kohdalla oli tarvittu tai harkittu sijoitusta, ei ollut saanut yhtä tai useampaa tarvitsemaansa palvelua. Tämä aiheuttaa painetta erityispalveluille, kuten lastensuojelulle ja valitettavan usein perheen tilanne ehtii kriisiytyä liian pitkälle, jolloin lapsi joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle.

Kuviossa 2 näkyy kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden lasten ja nuorten määrän kehitys vuosina 1991-2017. Kuviossa näkyy pieni notkahdus vuoden 2014 jälkeen. Taustalla vaikuttaa todennäköisesti 1.4.2015 voimaan astunut uusi sosiaalihuoltolaki, joka on lisännyt tukipalvelujen saatavuutta jo ennen lastensuojelun asiakkuutta.

Kuvio 2. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden lasten ja nuorten määrän kehitys vuosina 1991-2017.

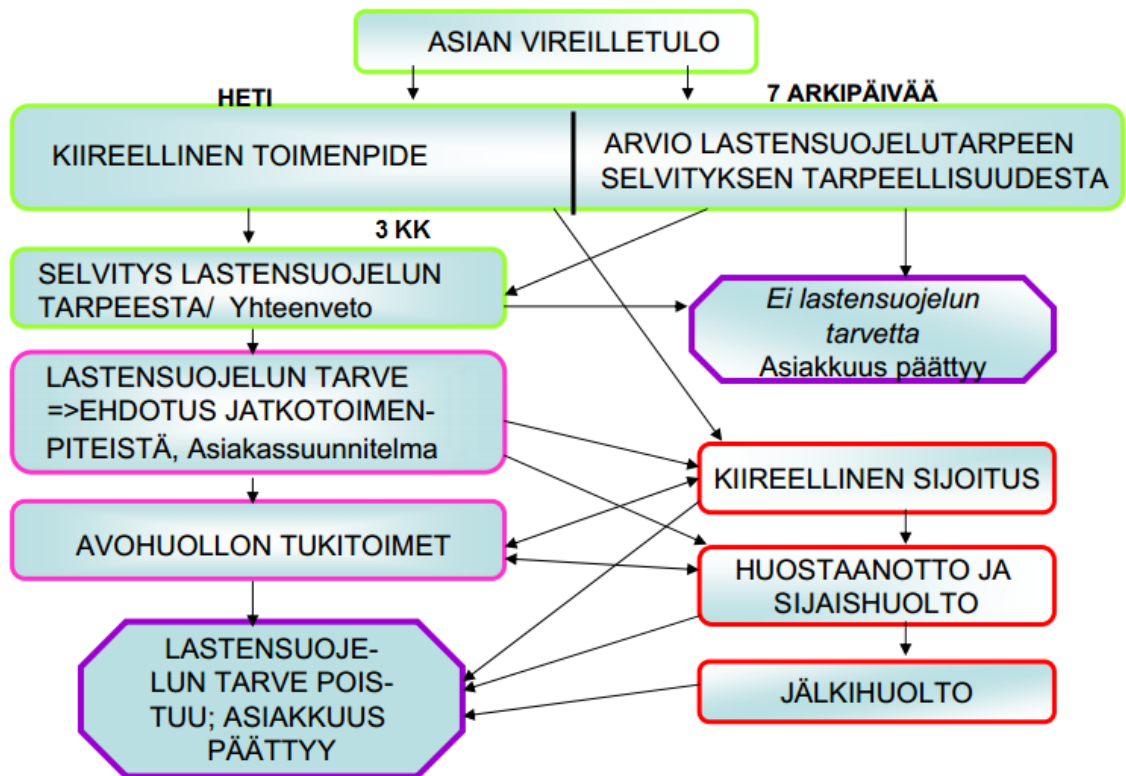
Lähde: THL 2018

Miten lastensuojelun asiakkaaksi sitten päädytään? Lastensuojeluprosessi alkaa yleensä lastensuojeluilmoituksesta. Se voi olla kenen tahansa lapsen / perheen tilanteesta huolestuneen henkilön yhteydenotto kunnan sosiaalitoimeen. Myös vanhemmat tai lapsi itse voivat olla suoraan yhteydessä lastensuojeluun. Tietyillä tahoilla on myös virkansa puolesta lakisääteinen velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, silloin kun lapsesta herää huoli. Esim. opettajat, päiväkodin ja terveydenhuollon henkilökunta kuuluvat tämän ilmoitusvelvollisuuden piiriin. Vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain mukaan nykyään on mahdollista tehdä myös yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi. Tämäkin ilmoitus saattaa johtaa lastensuojelutarpeen arvioimiseen, jos lapsen arvioidaan olevan erityisen tuen tarpeessa. (Lastensuojelun käsikirja 2018.)

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lastensuojeluilmoitus on käsiteltävä seitsemän päivän kuluessa. Tänä aikana on arvioitava, alkaako ilmoituksesta palvelutarpeen arviointi vai riittääkö tilanteessa esim. ohjaus peruspalvelujen piiriin. Jos arviointi aloitetaan, sen on valmistuttava kolmen kuukauden kuluessa ilmoituksesta. Joissakin akuuteissa tilanteissa joudutaan tekemään kiireellinen sijoitus heti ilmoituksen saavuttua. Tällöin lapsi siirtyy suoraan avohuollon asiakkaaksi ja kiireellisen sijoituksen aikana arvioidaan mahdollista huostaanoton tarvetta. Useimmiten tilannetta arvioidaan kuitenkin vanhempien ja lapsen kanssa yhdessä työskennellen siten, että lapsi jatkaa kotona

asumista. Jos arvioinnin tuloksena lastensuojelullinen huoli todetaan suureksi, aloitetaan lastensuojelun avohuollon asiakkuus. Jos huolta on, mutta lastensuojeluasiakkuuden kriteerit eivät kuitenkaan täyty, on perhe vuoden 2015 sosiaalihuoltolain uudistuksen jälkeen ollut mahdollista ohjata myös sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen piiriin. (em.)

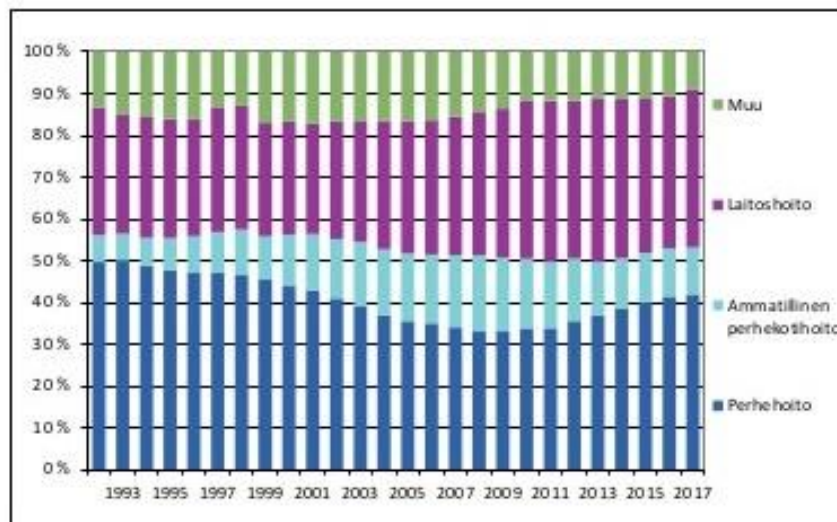
Avohuollon sosiaalityöntekijä tekee yhteistyötä perheen kanssa ja tarjoaa erilaisia tilanteeseen sopivia tukitoimia. Tavoitteena on, että lapsi ja koko perhe alkaisivat voimaan paremmin ja lastensuojeluasiakkuus voitaisiin lopettaa, kun sille ei enää nähdä tarvetta. Näin ei kuitenkaan aina käy vaan tukitoimista huolimatta joudutaan tekemään huostaanottoja. Tällöin lapsi siirtyy lastensuojelun sijaishuoltoon eli sijoitetaan kodin ulkopuolelle. Huostaanottoon voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos kodin olosuhteet tai lapset oma käyttäytyminen uhkaavat vaarantaa vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä. Lisäehtona on, että avohuollot tukitoimet eivät ole olleet mahdollisia, sopivia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Näiden kaikkien ehtojen on täytyttävä huostaanottopäätöstä tehtäessä. Sijaishuolto päättyy viimeistään silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän pitää arvioida tarvetta huostaanoton jatkumiselle vähintään vuosittain ja pitää mielessä lakiin kirjattu perheen jälleenyhdistämisen tavoite. Sijaishuollon asiakkaana vähintään puoli vuotta ollut nuori siirtyy täysi-ikäistymisensä jälkeen jälkihuoltoon, joka loppuu viimeistään hänen täyttäessä 25 vuotta. (em.) Jälkihuollon ikäraja nostettiin 21 vuodesta 25 vuoteen vuoden 2020 alusta alkaen. Taskinen (2012) on kuvannut lastensuojeluprosessin kuviossa 2.

Kuvio 3. Lastensuojeluprosessi.

Lähde: Taskinen (2012)

Lapsen siirtyessä sijaishuoltoon, lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävä on etsiä lapsen tarpeita parhaiten vastaava sijaishuoltopaikka. Myös vanhempia on velvollisuus kuulla tästä asiasta. Perhehoito on nykyisessä lastensuojelulaissa (417/2007) määritelty ensisijaiseksi sijaishuollon muodoksi aina sen ollessa mahdollista. Kuvio 4 nähdään, että vuoden 2011 lopussa kodin ulkopuolelle sijoitetusta lapsista 49 prosenttia oli perhehoidossa. Vuonna 2017 perhehoidossa olevien osuus oli kasvanut 56 prosenttiin.

Kuvio 4. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset viimeisimmän sijoituspaikan mukaan.

Lähde: THL 2018

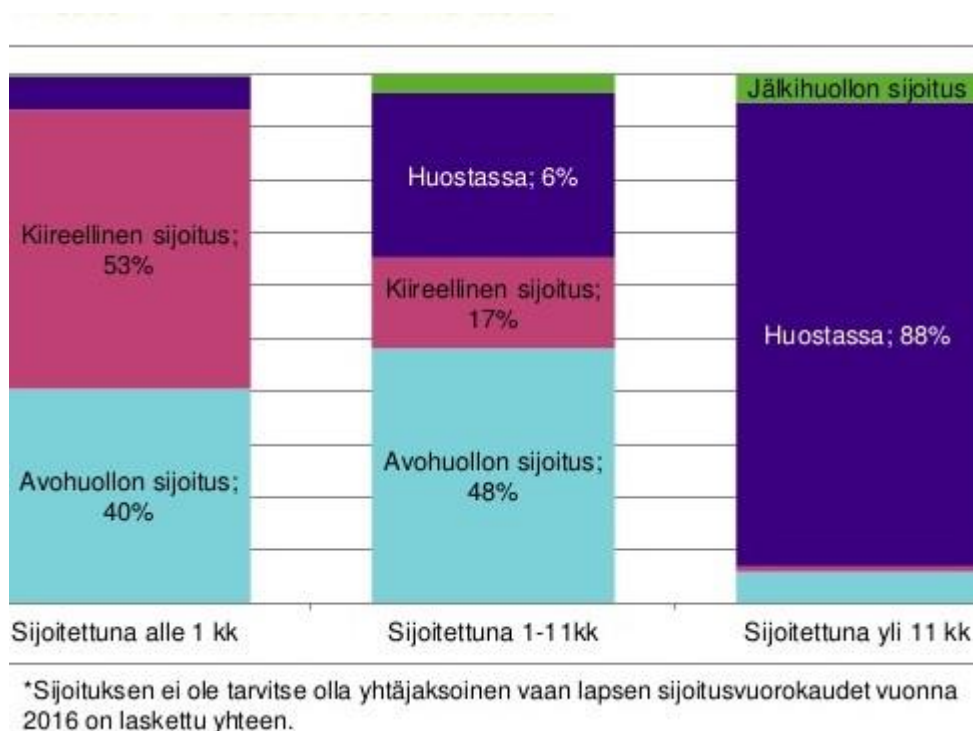
Perhehoitoa antavat tavalliset, siihen ennakkovalmennuksen saaneet perheet, joiden vanhempia kutsutaan perhehoitajiksi. Perhehoitajat ovat toimeksiantosuhteessa lapset sijoittaneeseen kuntaan. Perhehoitajan tehtävänä on vastata lapsen tosiasiallisesta huollosta sijaishuollon aikana. Sijaishuollona järjestettävään lapsen tosiasialliseen huoltoon kuuluu vastuu lapsen arkipäivän hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta, pois lukien uskonnollinen kasvatusta. Lapsen tosiasiallisen huollon on turvattava lapselle myös myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Perhehoitajan tehtävä lapsen edun mukaisen tosiasiallisen huollon toteutumisen turvaamisessa on suorittava. Lastensuojeluviranomainen, käytännössä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, vastaa viimesijassa siitä, että sijaishuollossa oleva lapsi saa etuaan, huostaanoton syitä ja tarpeitaan vastaavan hoidon ja kasvatuksen. Sosiaalityöntekijän pitää valvonnan lisäksi tarjota perhehoitajalle myös hänen perhehoitajan työssään tarvitsemaa tukea. Rahallisen hoito- ja kulukorvauksen lisäksi perhehoitajalla on oikeus esim. työnohjaukseen. Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä, käytännössä lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä, on aina viimesijainen oikeus päättää lapsen tosiasiallisen huollon ja hoidon sisällöstä, joka lähtökohtaisesti määritellään myös perhehoidon aikana yhteistoiminnassa lapsen, huoltajan, vanhemman ja perhehoitajan kanssa. (Araneva 2018.)

Vuoden 2012 voimaan tulleiden lastensuojelulain ja perhehoitajalain muutosten tavoitteena oli nostaa perhehoidon laatua muun muassa säätämällä perhehoitajien ennakkovalmennus pakolliseksi. Lainsäätäjän antamista ohjeista huolimatta Mirjam Araneva

(2018) kertoo työtehtävissään kohdanneensa enenevässä määrin perhehoitajia, joilla ei ole riittävää ymmärrystä oikeudellisesta asemastaan suhteessa lapseen, vanhempaan ja lastensuojeluviranomaiseen, eikä myöskään riittävästi tietoa perhehoitajan tehtävän luonteesta julkisena hallintotehtävänä ja sitä raamittavasta lainsäädännöstä. Asianmukaisesti annettu tieto lainsäädännöstä varmistaa kuitenkin myös sen, ettei perhehoitaja ota tehtävää vastaan väärin odotuksin esimerkiksi siitä, että lapsen sijoitus perheeseen on pysyvä. Riittävä ja oikea tieto on tarpeen myös julkista hallintotehtävää hoitavan lastensuojelun perhehoitajan oman oikeusturvan toteutumisen kannalta. (em.)

Lastensuojelulaissa (417/2007) painotetaan perheen jälleenyhdistämisen periaatetta. Käytännössä huostaanotot kestävät kuitenkin vuosia ja niitä puretaan harvoin. Tästä tilanteesta Suomi on saanut myös useita huomautuksia Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (Pellonpää 2005). Esim. vuoden 2014 lopussa huostassa olleista lapsista yli 90 prosenttia oli edelleen huostassa kaksi vuotta myöhemmin. Sen sijaan yksittäinen avohuollon sijoitus tai kiireellinen sijoitus ei välttämättä tarkoita pitkää sijoitusta kodin ulkopuolelle. THL:n (2018) tutkimuksen mukaan noin puolella näistä lapsista sijoitus jää lyhyeksi elämänvaiheeksi.

Kuviossa 5 nähdään selvästi, miten kodin ulkopuolelle sijoituksen päätösperuste ja sijoituksen pituus ovat yhteydessä toisiinsa. Lyhyet sijoitukset ovat todennäköisesti kiireellisiä sijoituksia tai avohuollon tukitoimena tehtyjä sijoituksia. Sen sijaan kuviossa 5 pitempään eli yli 11 kuukautta kalenterivuoden aikana kodin ulkopuolelle sijoitetuina olleet lapset olivat pääsääntöisesti huostaan otettuja.

Kuvio 5. Vuonna 2016 sijoitettujen lasten sijoituksen päätöspäätösperuste ja sijoituksen kesto.

Lähde: THL 2018

Sijaishuoltokaan ei ole ongelmatonta. THL:n vuonna 2019 julkaistun tutkimuksen mukaan sijoitetut nuoret kokevat sosiaalityöntekijän etäiseksi ja vain harva muisti tavanneensa sosiaalityöntekijän kahden kesken. Ilman luottamuksellista suhdetta on epätoimennäköistä, että lapsi kokisi tulewansa kuulluksi. Mihin perustuu silloin siis sosiaalityöntekijän tiedonmuodostus esimerkiksi huostaanoton jatkamista, sijaishuoltopaikan muutosta tai mahdollista adoptiota pohdittaessa? Sijaishuoltopaikan aikuisten tai biologisten vanhempien kertomuksiin vai tehdäänkö päätöksiä asiakaskertomuksen sisältämän historiatiedon pohjalta? Vai määrittävätkö organisaatioiden toimintakäytännöt ja prosessit ratkaisuja myös yksittäisissä asiakastilanteissa? Tähän on vaikeaa antaa mitään yksiselitteistä tai yleispätevää vastausta eikä sellaista varmasti ole olemassakaan vaan tilanteet vaihtelevat paljon. Selvää kuitenkin on, että lapsen mahdollisimman objektiivisella tilannearviolla ja lapsen omalla mielipiteellä pitäisi olla tiedonmuodostuksessa nykyistä suurempi painoarvo.

Viime aikoina erityisesti sijaishuoltopaikoissa tapahtuneet lasten ja nuorten kaltoinkoh-
telut ovat olleet otsikoissa. Viranomaisten puutteellisen valvonnan syynä ovat olleet niin
resurssipula, työntekijävaihdokset kuin puutteet osaamisessa ja organisaatioiden toimin-
takäytännöissä. Lapsia ei olla tavattu riittävän usein eikä heitä olla kuultu. (THL 2019.)

Osana lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa (LAPE) sijaishuollossa on kehitetty perhehoitoa ja laitoshoidoa ja myös sijaishuollon alueella on toteutettu tutkimusta. Sijaishuollon toteuttamista ja valvontaa tukemaan on laadittu myös laatukriteerit. (STM 2018.)

3.3 LASTENSUOJELULLINEN ADOPTIO

Suomen lainsäädäntöön ei ennen vuotta 2012 sisältynyt sääntelyä adoptiolapsen ja aikaisemman vanhemman välisestä yhteydenpidosta. Adoptiolakiin (22/2012) sisällytettyä uutta sääntelyä yhteydenpidosta perustellaan sillä, että se lisää vaihtoehtojen määrää, kun harkitaan, millainen järjestely on lapsen edun mukainen. Adoptiolapsen oikeudesta pitää yhteyttä aikaisempaan vanhempaansa säädetään adoptiolain 8 luvussa.

”Yhteydenpito-oikeuden vahvistaminen

Tuomioistuin voi adoption vahvistamisen yhteydessä tai sen jälkeen päättää, että alaikäisellä adoptiolapsella on oikeus tavata aikaisempaa vanhempaansa tai pitää häneen muulla tavoin yhteyttä. Yhteydenpito-oikeuden vahvistamisen edellytyksenä on, että aikaisempi vanhempi ja adoptiovanhemmat ovat sopineet yhteydenpidosta eikä ole aihetta olettaa, että yhteydenpito olisi vastoin lapsen etua.” (Adoptiolaki 22/2012, 58 §.)

Avoimia adoptioita, joka ei käsitteenä ole virallinen, on kuitenkin ollut olemassa jo ennen nykyistä adoptiolakiakin (ks. luku 3.1.) Välillinen yhteydenpito on saattanut johtaa suoraan yhteydenpitoon perheiden välillä. Nykyinen adoptiolaki on tuonut sen muutoksen, että tuomioistuin voi vahvistaa lapsen ja syntymäperheen välisen virallisen yhteydenpitosopimuksen, jota voidaan tarvittaessa myöhemmin muuttaa. Aihe on myös todennäköisesti näkyvämmän esillä jo adoptioeuvonnan yhteydessä.

Suomen lastensuojelussa adoptiota käytetään kuitenkin hyvin vähän. Sen sijaan perhehoidossa on pulaa sijaisperheistä. Suomessa on lapsia myös laitoshoidossa muita Pohjoismaita paljon enemmän. (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013.) Monet toimijat ovat olleet huolissaan sijoitettujen lasten oikeudesta pysyvyyteen ja ehdottaneet adoption laajempaa käyttöönottoa lastensuojelussa sen mahdollistamiseksi (ks. Tervonen-Arnkil 2009; Lapsiasiainneuvottelukunta 2010; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Lapsiasia-valtuutettu 2011.)

Mistä adoption käytön vähäisyys Suomen lastensuojelussa sitten johtuu? Burnsien, Pösön ja Skivenesin (2017) kahdeksan eri maan huostaanoton päätöksentekojärjestelmiä

vertailevan tutkimuksen yhtenä päähavaintona oli, että käytännöt vaihtelevat huomattavasti eri maiden välillä. Heidän tutkimuksessaan olivat mukana Suomi, Norja, Ruotsi, Saksa, Sveitsi, Irlanti, Englanti ja Yhdysvallat. Heidän mukaansa ei ole havaittavissa mitään hallitsevaa päätöksentekojärjestelmää tai -käytäntöä, vaikka myös jaettuja piirteitä maiden välillä onkin. Sen sijaan jokaisella maalla näyttää olevan oma ainutlaatuinen päätöksentekojärjestelmä prosesseineen, päätöksentekijöineen ja tietopohjineen. Joissakin maissa lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle johtaa todennäköisemmin pysyvään ratkaisuun (esim. Englannissa ja Yhdysvalloissa) kun taas monissa maissa perheen jälleenyhdistäminen säilyy tärkeänä periaatteena myös huostaanoton aikana. Adoptiota käytetään eniten Englannissa ja Yhdysvalloissa, sen sijaan muissa maissa sitä käytetään harvoin tai ei ollenkaan. Norjassa on kuitenkin voimistunut keskustelu siitä, että adoptiota pitäisi käyttää nykyistä enemmän ja Irlannissa ollaan tekemässä lakimuutoksia, jotka mahdollistavat pitkäaikaisessa sijaishoidossa olevien adoption. (em.)

Vaikka lapsen kodin ulkopuolelle sijoittamisen pääperiaatteet ovat hyvin samankaltaisia eri maissa, ne voivat kuitenkin hyvinvointivaltion mallista, lastensuojelujärjestelmän tyypistä ja muusta yhteiskunnallisesta ilmapiiristä riippuen tarkoittaa hyvin erilaisia asioita ja johtaa erilaisiin käytäntöihin. Lastensuojelullista adoptiotakin voidaan tulkita hyvin eri tavoin kontekstista riippuen:

1. Lapsikeskeisenä päätöksenä, joka antaa suurimman painoarvon lapsen edun periaatteelle.
2. Siirtymänä perhekeskeisistä käytännöistä kohti käytäntöä, joka ”rankaisee” vanhempia.
3. Pragmaattisena päätöksenä, joka tunnustaa sen tosiasian, että jotkut lapset eivät koskaan voi palata kotiin vanhempiensa luokse.
4. Tutkimukseen perustuvana päätöksenä.
5. Mekanismina, joka vähentää kuntien vastuulla olevien lasten määrä ja/tai neoliberaalisena käytäntönä, jonka avulla kunnat voivat säästää rahaa siirtämällä osan vastuusta takaisin perheille. (Burns yms. 2017.)

On selvää, että jos lastensuojelullinen adoptio nähdään vanhempien rankaisemisena (kohta 2) tai kuntien tavoitteena kustannussäästöihin (kohta 5), siihen suhtaudutaan huomattavista kriittisemmin kuin silloin, kun sitä pidetään pragmaattisena päätöksenä (kohta 3) tai lapsen edun mukaisena (kohta 1). Kyseessä ei kuitenkaan pitäisi olla lapsen

asioista päättävän henkilön oma mielipide- tai arvokysymys vaan päätöksen pitäisi perustua mahdollisimman objektiiviseen tutkittuun tietoon lapsen edun toteutumisesta eri tilanteissa (kohta 4). Lastensuojelullisen adoption käytön yleisyydessä eri maissa on nähtävissä selvä yhteys suojelu- ja palveluorientoituneiden lastensuojelujärjestelmien välillä (ks. luku 2.2.). Palveluorientoituneessa järjestelmässä, kuten Suomessa, vanhemmilla nähdään aina olevan mahdollisuus kuntoutua tarjotun tuen ja palvelun avulla. Periaate perheiden jälleenyhdistämisestä on kirjattu myös lastensuojelulakiin (417/2007). Tällaisessa toimintaympäristössä on selvää, että lastensuojelullisia adoptioita tehdään hyvin vähän.

Laine, Pösö & Ujula (2018) ovat selvittäneet kuinka paljon, millaisissa tilanteissa ja millaisin perustein adoptioratkaisuja tehdään silloin, kun lastensuojelulain mukainen huostaanotto ja sijaishuolto olisivat todennäköisiä vaihtoehtoja. Heidän artikkelinsa pohjautuu kärjäoikeuksien kotimaisia adoptioita koskevien päätösten analyysiin vuosilta 2015 ja 2016 sekä adoptioneuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluihin. Tulokset osoittavat, että lastensuojelulliset adoptiot kohdistuvat lähinnä vauvoihin. Sen sijaan huostassa olevien lasten adoptioita tehdään erittäin vähän. Adoptioon ei juuri ryhdytä jo tehdyn sijoituksen jälkeen. (Laine ym. 2018.) Minna Hirvosen (2010) mukaan tällä hetkellä Suomessa vanhempien tahdonvastaisen adoption edellytykset ovat erittäin tiukat. Tiukkojen edellytysten takia adoptio vastoin biologisten vanhempien tahtoa on vain erittäin poikkeuksellisesti tehtävissä. Nykyisellään adoptio tulee lastensuojeluasioissa kysymykseen vasta suhteellisen pitkän ajan kuluttua huostaanotosta. (em.)

Adoptioon ei ole viitattu sanallakaan lastensuojelulaissa. Muun muassa Pelastakaa Lapset ry (2009) on esittänyt, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulisi olla velvoite arvioida adoption mahdollisuus lapsen edun kannalta aina silloin, kun sijaishuolto on jatkunut yhden vuoden ilman, että lapsen alkuperäisissä kasvuolosuhteissa on tapahtunut myönteistä kehitystä. Toisaalta lapsiasia-neuvottelukunnan muistion (2009) mukaan lastensuojelullisten adoptioiden lisääminen ei ole lainsäädännöllinen kysymys vaan lasten kanssa toimivien sosiaaliviranomaisten ammattitaitoa ja tietoisuutta tulisi lisätä koulutuksella. Lapsiasiainneuvottelukunta katsoo, että sosiaaliviranomaisilla ei ole riittävästi taitoa ja kokemusta arvioida sitä, milloin adoptio olisi lapsen edun mukaista. Lisäksi sosiaaliviranomaisilla ei ole riittävästi tietoa avoimen adoption mahdollisuuksista. (em.) Heinosen (2018) tutkimus vahvistaa tätä näkemystä: adoptio otetaan

harvoin puheeksi vanhempien kanssa, koska siitä ja sen käytön mahdollisuudesta ei ole riittävästi tietoa.

Myös Laine, Pösö & Ujula (2018) toivat tutkimuksessaan esille tiedon puutteen ja laadun. Kaikilla työntekijöillä ei ole riittävästi tietoa adoptiosta. Asiaa ei tällöin osata ottaa puheeksi perheen kanssa. Lisäksi adoptioon ryhtymistä esti vanhempien suostumuksen puute tai vanhemman tahdon muuttuminen adoptioprosessin aikana. Tutkimuksessa tuli esille myös, että välillä myös sijaisvanhemmat keskeyttävät adoptioprosessin, sillä he pelkäävät sosiaalisten ja taloudellisten tukien menettämistä adoption vahvistamisen jälkeen. Onkin muistettava, että lasten ja perheiden tuen tarve ei poistu adoptiolla. (em.). Tämä tuli esille myös Heinosen (2018) tutkimuksessa, jossa vastaajat näkivät ongelmaksi lastensuojelun tukitoimien ja valvonnan loppumisen adoption jälkeen. Heinosen tutkimuksen vastaajat olivat huolissaan myös siitä, että adoptiopäätöksiä voitaisiin tehdä väärin motiivein tai ilman, että vanhemmat ovat saaneet riittävästi lastensuojelun tukitoimia. (em.) Nämä sosiaalityöntekijöiden esittämät huolet kertovat osaltaan Suomen vahvasta palveluorientoituneesta lastensuojelujärjestelmästä.

Avoimien adoptioiden määrän selvittäminen osoittautui haastavaksi, sillä lukumääriä adoptioista, joissa on vahvistettu yhteydenpitosopimus (Adoptiolain 22/2012 nojalla), ei löydy mistään tilastoista suoraan. Kaisa Tervonen-Arnkilin (2017) mukaan vain pieni osa yhteydenpitosopimuksista viedään käräjäoikeuden vahvistettavaksi, vaikka niitä uuden adoptiolain hengessä solmitaan hyvin paljon. Yhteydenpidosta voidaan sopia perheiden kesken ilman tuomioistuimen päätöstäkin. On kuitenkin hyvin tärkeää, että tämä mahdollisuus on adoptiolaissa. Se takaa sen, että asia käsitellään adoptioneuvonnassa kaikkien osapuolten kesken ja antaa mahdollisuuden niille, jota haluavat sen myös vahvistaa. Yhteydenpidosta aikaisempiin vanhempiin voidaan sopia adoption yhteydessä tai myöhemmin sen jälkeen, joten sopimusta ei välttämättä tehdä heti. (Tervonen-Arnkil 2017.)

Jäppisen (2012) tutkimuksen tulosten mukaan avoimeen adoptioon ollaan yleensä tyytyväisiä. Positiivisia kokemuksia ovat Jäppisen kokoaman kansainvälisen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aineistossa enemmän kuin negatiivisia. Jäppinen havaitsi, että avoimeen adoptioon suhtaudutaan varauksellisesti, jos siitä ei ole omakohtaista kokemusta. Se sijaan ne, jolla on kokemusta avoimesta adoptiosta, suhtautuvat siihen yleensä avoimemmin (em.) On myös mahdollista, että adoption yleistymisen myötä lapsille

sopivia perheitä olisi tarjolla nykyistä enemmän, sillä huostaanoton väliaikaisuus on osalle perheistä yksi merkittävimmistä sijaisperheeksi ryhtymisen esteistä (Pösö 2015).

Pösön (2013) mukaan adoptio lastensuojeluna voi vahvistaa sitä, että jotkut lapset saavat pysyvän sijoituspaikan ja huolta pitävän suhteen. Sen sivuvaikutuksena lastensuojelun sijaishuolto voi kuitenkin eriarvoistua siinä mielessä, että lasten erottelu ja luokittelu ”hyvää sijoituspaikkaa” (adoptiota) ja ”riittävää sijoituspaikkaa” (muuta kuin adoptiota) tarvitseviin voimistuu. Vaikeahoitoisia ja vaarallisia lapsia ei todennäköisesti oteta adoptioon. Jos adoptioon erottuvat pienet lapset ja sellaiset, joita ei pidetä vaikeahoitoisina tai vaarallisina, herää kysymys lastensuojelun ja adoption yleisestä oikeudenmukaisuudesta lapsen edun ja oikeuksien näkökulmasta: miten taataan hyvä sijaishuolto myös niille lapsille, jotka eivät mahdu ihanteellisen adoptoitavan lapsen kriteeristöön? Miten pitää huolta siitä, että ”adoptoitavan lapsen” kriteerit ovat mahdollisimman laajat ja joustavat? Entä miten tukea adoptiota harkitsevia aikuisia miettimään tehtävää lastensuojeluna eikä esimerkiksi lapsettomuuden ratkaisuna tai itselle mieluisan perheen perustamisena? Lasten tarpeisiin vastaamiseen tarvitaan monenlaisia keinoja. On lapsia, jotka eivät tarvitse adoptiota. Heidän tarpeisiinsa pitää vastata muunlaisilla, hyvillä lastensuojelun sijoituksilla ilman, että niitä pidetään toissijaisina. (em.)

Laine ym. (2018) toteavat, että adoptioiden huolellinen suunnittelu ja tukeminen ovat yksi vahva tutkimuskeskustelun tema kansainvälisesti tällä hetkellä. On syytä pitää mielessä, että adoptio juridisena ratkaisuna ei itsessään ratkaise lapsen tuen tarpeita vaan hän ja koko adoptioperhe voi tarvita monenlaista tukea jopa vuosia adoption jälkeen. Yhteiskunta ei siis liian kevyin perustein ja liian vähällä tuella saa siirtää omaa vastuutaan julkiselta yksityiselle – vaikka kustannussäästöt päättäjiä houkuttaisivatkin. (em.) Myös Suomessa on havaittu tarve adoptio-osaamisen ja erilaisten adoptioperheille suunnattujen tukimuotojen kehittämiseksi kuten luvussa 3.1. jo toinkin esille (Brantberg ym. 2019).

Adoptio on juridisesti lopullinen ja lapsen huolto siirtyy adoptiovanhemmille. On mahdollista, että adoptio vähentää biologisen suvun halukkuutta pitää yhteyttä lapseen, koska mahdollisuuksia lapsen palaamiseen takaisin heidän luokseen ei enää ole. Avoin adoptio vaatii onnistuakseen, että kaikki osapuolet ovat hyväksyneet tilanteen ja pyrkivät toimimaan yhdessä lapsen parhaaksi. Myös adoptioperheen pitää ymmärtää biologisten juurien merkitys lapsen oman identiteetin muodostumiselle ja tukea tätä suhdetta. Tämä on lähellä Brodzinskyn (20015) määrittelemää adoption avoimuus -käsitettä (ks.

luku 3.1). Tämä yhtälö ei suinkaan ole aina helppo ja ongelmaton ja voi tarvita toimiakseen paljon eri viranomaistahojen tukea.

Lastensuojelussa katse on siirretty matalankynnyksen palveluihin ja varhaiseen tukeen erilaisten muutosohjelmien ja yhteistoimintahankkeiden avulla (ks. luku 3.2 ja esim. STM:n Lape-ohjelman vuoden 2019 toimintasuunnitelma). Sosiaalityöntekijät työskentelevät kovissa resurssi- ja aikataulupaineissa, henkinen kuorma on suuri ja asiakasmäärät kasvavat jatkuvasti. Painopisteen on syytä ollakin ennaltaehkäisevissä toimenpiteissä, jolloin perheiden tilanteet eivät ole ehtineet kriisiytyä vielä kovin pitkälle ja päästään sekä taloudellisesti että ennen kaikkea inhimillisesti pienemmillä kustannuksilla (Perälä ym. 2013). Samaan aikaan pitää kuitenkin muistaa sijaishuollossa jo elävät ja sinne siirtyvät lapset, joita tulee ennaltaehkäisevistä toimenpiteistäkin huolimatta aina olemaan jonkin verran. Sijaishuollon kehittämistä ei saa unohtaa, jotta jokainen lapsi saisi parhaan ja pysyvimmän mahdollisen kodin itselleen silloin kun kotona asuminen ei ole mahdollista avohuollon tukitoimien jälkeenkään. Sijaishuollossa pitäisi olla aikaa kuulla ja tavata lasta sekä hänen vanhempiaan riittävästi, jotta aito luottamussuhde voisi syntyä ja esim. adoptiokysymys joissain tilanteissa nousta esille. Tämä vaatii sosiaalityöntekijältä sekä aikaa että vahvaa ammattitaitoa. (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013.)

Tutkimusten (esim. Triseliotis 2002; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Kalland 2012; Pösö 2015) mukaan adoptio tuo pysyvyyttä lapsen elämään muita vaihtoehtoja paremmin. Kalland (2012) kyseenalaistaa koko sijoituksen mielekkyyden, ellei pysyvyydestä huolehdi. Adoptio on ainoa sijaishuollon vaihtoehto, jossa lapsi saa juridisesti pysyvän kodin. Triseliotisin (2002) mukaan adoptiossa pelko, että lapsi siirretään uuteen sijoituspaikkaan, poistuu ja hän voi tuntea emotionaalista turvallisuutta sekä kokea kuuluvansa perheeseen. Pösön (2015) mukaan pysyvyyden moniulotteistamista on peräänkuulutettu viimeaikaisissa kansainvälisissä tutkimuksissa. On puhuttu sen puolesta, että pysyvyyttä ei tule kiteyttää vain lapsen ja huolta pitävän aikuisen/aikuisten väliseksi suhteeksi, vaan on kyse moninaisempien suhteiden lisäksi myös kasvuympäristön pysyvyydestä. Tärkeää on esim. tukitoimenpiteiden ja niitä antavien henkilöiden pysyvyys. Näin katsottuna pysyvyys laajenee laajemmin lapsen kehitysympäristöä koskevaksi asiaksi. (em.)

Puustinen-Korhonen & Pösö (2010) ehdottavat, että adoptiota harkittaisiin lastensuojelussa tilanteissa, joissa on hyvin epätodennäköistä, että lapsi palaa vanhempiensa luokse asumaan. Adoptoitu lapsi ja hänen perheensä voivat kohdata monenlaisia ongelmia ku-

ten luvussa 3.1. toin esille, mutta joidenkin lasten kohdalla lastensuojelullinen adoptio voisi silti olla huostaanottoa parempi vaihtoehto. Tämä olisi hyvää pitää mielessä sijais-huoltoa ja sen käytäntöjä kehitettäessä.

3.4 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ROOLI ADOPTIO- JA LASTENSUOJELUPROSESSISSA

Milloin adoptiota voi harkita ja ehdottaa perhehoidon vaihtoehdoksi? Milloin on riittävästi arvioitu, että lapsi hyötyy adoptiosta ja että se on hänen kannaltaan paras vaihtoehto? Arviointi on lastensuojelun sosiaalityön tehtävä. Tehtävä on niin vaativa, ettei kenenkään tulisi tehdä sitä yksin ilman riittävää tietoa sekä monipuolista ja moniammatillista tukea, selvittämättä lapsen kokonaistilannetta ja etua. Huostaanotossa lapsen ja vanhempien elämään puututaan voimakkaasti. Ratkaisu on aina väliaikainen ja se tulee säännöllisesti uudelleen arvioitavaksi. Kuinka lastensuojelun sosiaalityöntekijä uskaltaisi mennä vielä pidemmälle ja ehdottaa pysyvää vanhemmuudesta luopumista, vaikkakin yhteydenpito aikaisempiin vanhempiin voi nykyisin mukaan säilyä? Työntekijän on kyettävä ajattelemaan ratkaisua lapsen ja hänen läheistensä elämänmittaisena päätöksenä yhdessä heidän kanssaan, ei vain sijaishuollon toimenpiteenä tässä ja nyt. (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013.)

Heinosen (2018) tutkimuksesta käy ilmi, että sosiaalityöntekijät suhtautuvat muita ammattiryhmiä kielteisemmin adoption käyttämiseen lastensuojelussa lasta kodin ulkopuolelle sijoitettaessa. Tutkimuksen vastauksissa on havaittavissa myös perheen jälleenyhdistämistä ja vanhempien oikeutta muutokseen painottava orientaatio. Tällöin ei voida tehdä pysyviä toimenpiteitä, sillä vanhemmilla tulee olla mahdollisuus kuntoutua. (em.)

Jotta vanhempi voisi itse toivoa lapselleen uutta perhettä adoption kautta, hänen tulisi saada paljon tietoa adoptiosta sekä sen merkityksestä pysyvänä ratkaisuna. Tämän vuoksi lastensuojelun sosiaalityöntekijällä tulisi olla riittävästi tietoa, jotta aihe voisi tulla puheeksi. On harkittava tarkoin, milloin adoptioratkaisu otetaan pohdittavaksi. Kun lapsi huostaanotetaan, mahdollinen adoptioajatus voi vaatia pitkää työskentelyä ja yhteistyötä. Tarvitaan esimerkiksi tietoa ja ymmärrystä avoimesta adoptiosta, neuvotte-luja ja erilaisia kohtaamisia. Ilman perusteellista yksilöllistä arviointia ei voida sanoa, milloin adoptio on paras ratkaisu. Kallandin (2015) mukaan Suomen lainsäädännössä ei oteta tarpeeksi huomioon lapsen tarvetta pysyviin ja turvallisiin kasvuoloihin huostaan-oton jälkeen. Myös käytännöissä on puutteita. Lasten omia näkemyksiä ei aina selvitetä,

tai ne eivät vaikuta päätöksiin. Kallandin (2015) mukaan yhteiskunnassa ei ole riittävästi voimavaroja huolehtia sijaishuollon osaamisen tasosta eikä varmistaa sen laatua.

Sijaishuollon osaamisen taso ja resurssit eivät ole yksittäisen sosiaalityöntekijän vastuulla. Toki jokainen on vastuussa omasta osaamisestaan ja sen kehittämisestä organisaation mahdollistamissa rajoissa. Kiire ja resurssipula eivät kuitenkaan saisi olla syitä sille, että asiat hoidetaan etäisen byrokraattisesti ilman yksilöllistä tilannekohtaista arviointia ja harkintaa käyttäen. Tähän velvoittavat myös sosiaalialan ammattieettiset ohjeet (2017):

”Sosiaalialalla ammattihenkilön on varmistettava, että voimavarat jaetaan tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti eri asiakkaiden ja asiakasryhmien kesken. Työntekijän velvollisuus on, että asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin vastataan ja otetaan huomioon hänen erityiset tarpeensa.”

Eettisissä ohjeissa puhutaan myös mm. yksityisyyden suojasta, asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta, lapsen edusta, perhe-elämän suojasta sekä suhteellisuusperiaatteesta. Nämä kaikki ovat tärkeitä jo ihmisoikeussopimuksissakin määriteltyjä periaatteita. Sosiaalityöntekijä joutuu usein puntaroimaan työssään keskenään ristiriidassakin olevia periaatteita hyvin monimutkaisissa ja monitulkintaisissa tilanteissa. Hannele Forsberg (2012) kutsuu tätä moraaliseksi järkeilyksi. Hänen mukaansa kaikilla länsimaissa perhettä koskevat arvot ovat liberalisoituneet ja moninaistuneet. Silti perhesuhteita, erityisesti vanhemman ja lapsen suhdetta, säädellään yhä yhteiskunnan asettamin ulkoisin normein, kuten lainsäädännön avulla. Tilanne on haastava myös ammattilaisille, jotka osallistuvat perheiden kiistatilanteita koskevien ratkaisujen etsimiseen yhteiskunnan edustajina. Asiakasprosessia ja päätöksentekoa koskevat etukäteismallinnukset eivät kritiikin mukaan toimi monimutkaisissa ja haastavissa ongelmatilanteissa. Forsbergin mukaan juuri tällöin kokonaisvaltaisella tietoon perustuvalla ammatillisella järkeilyllä, taidoilla ja tilanneherkällä eettisellä harkintakyvyllä uskotaan olevan merkitystä. (em.)

Sosiaalityöntekijän rooli on siis hyvin keskeinen lastensuojelullisen adoption järjestämisessä. Onkin erikoista, että Suomessa adoptio-osaaminen ja sen kehittäminen on lähinnä muutamien järjestöjen vastuulla. Adoptiota ei ole myöskään mainittu sanallakaan alan perusteoksessa, Sosiaalityön käsikirjassa (Kananoja ym. 2017). Tästä huolimatta adoptioviranomaiset ovat useimmiten sosiaalityöntekijöitä peruskoulutukseltaan.

4 TUTKIMUSASETELMA

Tässä tutkimuksessa selvitän, miten lastensuojelun sosiaalityöntekijät suhtautuvat avoimeen adoptioon lastensuojelun keinona. Rajaan tutkimukseni koskemaan Suomessa tehtyjä kotimaisia vieraan lapsen adoptioita, joissa adoption avoimuus voi konkreettisesti toteutua esim. tapaamissopimuksen muodossa. Olen kiinnostunut niistä tilanteista, joissa lastensuojelulain mukainen huostaanotto ja sijaishuolto olisivat todennäköisiä vaihtoehtoja adoptiolle. Laine, Pösö & Ujula (2018) käyttävät näistä tilanteista käsitettä lastensuojelullinen adoptio.

Haen tutkimuksessani vastausta seuraavaan pääkysymykseen:

- Miten sosiaalityöntekijät suhtautuvat avoimeen adoptioon lastensuojelun keinona?

Lähestyn pääkysymystä teorian ja aikaisemman tutkimuksen (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Hirvonen 2010; Kalland 2015; Heinonen 2018; Laine ym. 2018) pohjalta nousseiden teemojen kautta:

- Kuinka hyvin sosiaalityöntekijät mielestään tuntevat avoimen adoption mahdollisuuden lastensuojelun keinona?
- Kuinka suuri osa sosiaalityöntekijöistä on käyttänyt avointa adoptiota lastensuojelun keinona?
- Millaisia käytön esteitä sosiaalityöntekijöiden mielestä avoimella adoptiolla lastensuojelun keinona on?
- Millaisia vaikutuksia avoimen adoption käytöllä lastensuojelun keinona sosiaalityöntekijöiden mielestä on?
- Miten sosiaalityöntekijät näkevät avoimen adoption roolin lastensuojelun keinona tulevaisuudessa?

Tutkimusasetelmani on kuvaileva poikkileikkaustutkimus. Kuvailevaa tutkimusasetelmaa käytetään, jos tarkoituksena on kuvailla miten erilaiset ominaisuudet, mielipiteet jne. ovat jakaantuneet tutkittavassa joukossa (Hirsjärvi ym. 2012). Tutkimus on monimenetelmällinen, sillä vastauksia tutkimuskysymyksiin haetaan sekä kvantitatiivisella että kvalitatiivisella aineistolla.

4.1 AINEISTO

Tässä tutkimuksessa hyödynnetään sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa. Suunnitelmallista kysely- tai haastattelututkimusta nimitetään survey-tutkimukseksi. Se on tehokas ja taloudellinen tapa kerätä tietoa silloin, kun tutkittavia on paljon. Survey-tutkimuksen aineisto kerätään tutkimuslomaketta käyttäen. (Heikkilä 2014.) Tätä tutkimusta voi luonnehtia monimenetelmälliseksi survey-tutkimukseksi. Laatimani kyselylomake (liite 1) on pääosin strukturoitu eli vastaaja valitsee vastausvaihdon annetuista vaihtoehtoista. Kyselylomake sisältää myös väittämiä, joihin vastataan Likert-asteikolla. Tähtisen ym. (2011) mukaan käyttäytymis-, ihmis- ja yhteiskuntatieteissä harva kysymys on luonteeltaan puhtaasti sellainen, että sitä voitaisiin tarkastella eksaktisti välimatka-asteikolla. Likert-asteikkoisten kysymysten katsotaan kuitenkin yleisesti täyttävän välimatka-asteikolle asetetut kriteerit. (Tähtinen ym. 2011.) Lisäksi viiteen avoimeen kysymykseen vastaaja sai kirjoittaa vapaasti omia näkemyksiään aiheesta. Avoimet kysymykset antavat vastaajalle mahdollisuuden sanoa, mitä hänellä on todella mielessään, kun taas monivalintatyypiset kysymykset kahlitsevat vastaajan valmiiksi rakennettuihin vaihtoehtoihin. Hirsjärvi ym. (2012) toteavat, että avoimet kysymykset osoittavat vastaajien tietämyksen aiheesta sekä sen, mikä on keskeistä tai tärkeää vastaajien ajattelussa. Lisäksi ne osoittavat vastaajien asiaan liittyvien tunteiden voimakkuuden. (em.)

Strukturoiduilla kysymyksillä pyrin selvittämään avoimen adoption tunnettuutta ja sen käytön laajuutta sekä käytön esteitä vastaajien keskuudessa. Väittämillä puolestaan selvitän sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä avoimen adoption vaikutuksista lapsen, biologisten vanhempien, sosiaalityöntekijän ja koko yhteiskunnan näkökulmasta. Avoimissa kysymyksissä pyydän vastaajia miettimään konkreettisia tilanteita, joissa avoin adoptio voisi tulla kysymykseen ja missä tilanteissa taas ei. Lisäksi vastaajia pyydetään kuvaamaan avoimesti avoimen adoption hyviä ja huonoja puolia. Avointen vastausten perusteella minun on mahdollista tehdä tulkintoja siitä, miten hyvin kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät konkreettisesti tuntevat avoimen adoption käytön mahdollisuuden lastensuojelussa ja millaisia ajatuksia sekä tunteita tämä aihe heissä herättää.

Toteutin kyselyn Webropol-ohjelmalla. Jaoin kyselylinkin Facebookissa Sosiaalityön uraverkosto – nimisessä ryhmässä. Kysely toteutettiin maaliskuun 2018 aikana ja kyselylinkki oli toiminnassa yhtäjaksoisesti neljä viikkoa. Kyselyyni vastasi yhteensä 29

sosiaalityöntekijää. Näin ollen otostani ei voi pitää kovinkaan edustavana mutta tämä ei tarkoita sitä, etteikö aineiston perusteella voisi tehdä joitakin alustavia havaintoja. Lisäksi positiivista on se, että kyselyyni vastanneet vastasivat hyvin laajasti kyselyn avoimiin kysymyksiin, laadullista tekstiaineistoa kertyi kokonaisuudessaan seitsemän sivua.

Kyselyyn vastanneista 29 sosiaalityöntekijästä 97 % oli naisia. Alle 30-vuotiaita vastaajia oli 20% ja vastaajista vähän yli puolet (52%) oli 31-40-vuotiaita. Yli 50-vuotiaita vastaajia ei ollut kuin yksi. Vastaajista 62 % oli koulutukseltaan sosiaalityöntekijä (VTM tai YTM) ja lähes kolmannes (31%) vastaajista oli sosiaalityön opiskelijana yliopistossa. Kahdella vastaajalla oli muu koulutustausta sosiaalityöntekijän tehtäviin. Työkokemusta sosiaalityöstä vähän yli puolella (52%) oli alle viisi vuotta ja yli 20 vuoden työkokemusta ei ollut kuin kahdella vastaajalla. Työnkuvaan sisältyi lastensuojelun avohuollon tehtäviä 31% vastaajista, sijaishuollon tehtäviä 41% vastaajista ja jälkihuoltoa 14% vastaajista. Palvelutarpeen arvioinneissa oli mukana 21% vastaajista. Aikuis-sosiaalityön, vammaispalveluiden ja maahanmuuttajapalveluiden tehtäviä sisältyi myös muutamien vastaajien työnkuviin sekä hallinnollisia asiantuntijatehtäviä. Vastaajilla oli mahdollista valita useampi vastausvaihtoehto, sillä usein pienillä paikkakunnilla tehdään nk. yhdennettyä sosiaalityötä eli yksi sosiaalityöntekijä hoitaa koko sosiaalityön kentän. Isommissa kunnissa tehtäviä sen sijaan on yleensä eriytetty esim. lastensuojelun avohuoltoon tai sijaishuoltoon keskittyviksi. Suurin osa vastaajista (80%) työskenteli kuntasektorilla ja lähes 70% vastaajista asuu Varsinais-Suomessa (31%) tai Uudellamaalla (38%).

4.2 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tässä tutkimus on monimenetelmällinen, sillä siinä yhdistetään kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen aineisto. Monimenetelmällisen tutkimus yhdistää kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen vahvuudet. Monimenetelmällisellä tutkimuksella on myös huonot puolensa, sillä tutkimuksen tekemiseen voi kulua tavallista enemmän aikaa ja aiheen rajaaminen saattaa olla haastavaa. (Johnson & Onwuegbuzie 2004.) Tässä tutkimuksessa ei aineiston pienen koon vuoksi ole ollut ongelmia ajankäytön tai aiheen rajaamisen kanssa. Toki avointen kysymysten vastausten teemoittelussa meni enemmän aikaa kuin valmiiden vaihtoehtojen tulkinnassa. Metsämuuronen (2009) toteaa, että koska laadullinen ja määrällinen tutkimusote eroavat toisistaan melko huomattavasti, olisi järkevä

valita jompikumpi otteista pääasialliseksi tutkimusotteeksi. Ennen tämän tutkimuksen aineiston keruuta olikin tarkoituksena, että kyseessä olisi ollut kvantitatiivinen tutkimus laadullisella aineistolla maustettuna. Aineistoni koko jäi kuitenkin vastaajien osalta määrällisesti pieneksi, mutta sen sijaan vastaajat olivat vastanneet hyvin perusteellisesti ja laajasti avoimiin kysymyksiin. Tästä syystä halusin nostaa kvalitatiivisen aineiston tasavertaiseen asemaan kvantitatiivisen aineiston kanssa. Tutkimuksen raportoinnissa monimenetelmällisyys toteutetaan niin, että tutkimuksessa nousseita teemoja tarkastellaan lomittain sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen aineiston pohjalta.

Kvantitatiivisessa osiossa käytän aineistoni pienen koon takia analyysimenetelminä vain kuvailevia tilastollisia menetelmiä. Kuvaan suorien jakaumien ja pylväsdiagrammien avulla muuttujien frekvenssijakaumia. Lisäksi Likertin asteikon vastausvaihtoehdot ”Täysin eri mieltä” ja ”Jokseenkin eri mieltä” yhdistin yhdeksi luokaksi ”Eri mieltä” ja vastaavasti ”Täysin samaa mieltä” ja ”Jokseenkin samaa mieltä” luokaksi ”Samaa mieltä”. ”Ei osaa sanoa” -luokka pysyi muuttumattomana. Tutkimukseni pääkysymyksenä on selvittää miten sosiaalityöntekijät suhtautuvat avoimeen adoptioon lastensuojelun keinona, ja luokkia yhdistämällä pystyn helpommin havaitsemaan keskeisiä eroja sosiaalityöntekijöiden vastauksissa. Pyrin näiden jakaumien avulla tekemään alustavia havaintoja sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä avoimesta adoptiosta lastensuojelun keinona sivulla 61 esitettyjen teemojen mukaisesti.

Kvalitatiiviset avoimet vastaukset olen puolestaan luokitellut sisällönanalyysin keinoin. Puusan (2011) mukaan sisällönanalyysi soveltuu käytettäväksi monenlaisen laadulliseen tutkimukseen. Toisaalta jo käsitteenä sitä on määritelty monin tavoin. Se voidaan kuitenkin ymmärtää väljänä metodisena viitekehyksenä, jolloin sitä ei käsitetä yksittäisenä menetelmänä, vaan tarkoituksenmukaisena viitekehyksenä, joka mahdollistaa aineiston tarkastelun monipuolisesti. Tällöin sen toteuttamisessa on tunnistettavissa sekä aineistolähtöisiä että teorialähtöisiä piirteitä. (em.) Tässä tutkimuksessa laadullisen aineiston analyysia voi pitää teorialähtöisenä, sillä teorialla on ensisijainen ja ohjaava rooli aineiston tarkastelussa.

Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin (Tuomi & Sarajarvi 2018). Aloitin analyysin lukemalla avoimet vastaukset läpi useaan kertaan ja kirjaamalla ylös alustavia havaintoja. Havaitsin usean vastaajan vastanneen kysymyksiin hyvin laajasti ja muuhunkin kuin varsinaiseen kysy-

mykseen. Samaan kysymykseen oli saattanut tulla moneen eri tutkimukseni teemaan liittyvää kommentti. Jokainen kommentti oli kuitenkin mahdollista linkittää johonkin sivulla 61 esitellyistä teemoista. Järjestin aineiston teorian ja tutkimuksen pohjalta nousseisiin teemoihin, sillä analyysini on teorialähtöinen. Tämän jälkeen tyypittelin vastauksia sen mukaan, miten samankaltaisia ne olivat sisällöllisesti. Tämän pohjalta tein aineistosta tulkintoja verraten niitä myös kvantitatiivisen aineistoon.

4.3 TUTKIMUKSEN HEIKKOUEDET

Heikkilän (2014) mukaan otoskoon tulisi olla vähintään 100, jos kohderyhmä on suppea ja tuloksia tarkastellaan kokonaistasolla. Otoskoon tulisi olla vähintään 200-300, jos perusjoukossa on ryhmiä, joiden välisiin vertailuihin tutkimus keskittyy. Otoskoon on oltava myös sitä suurempi, mitä heterogeenisempi perusjoukko on eli mitä enemmän hajontaa tutkituissa ominaisuuksissa esiintyy. Toisaalta Heikkilä (2014) toteaa myös, että karkeiden erojen selvittämiseen riittää pieni aineisto. Tämän tutkimuksen otoskoko on 29, jota voidaan pitää hyvin pienenä eikä näin ollen esim. monimuuttujamenetelmien käyttö ollut mahdollista. Tutkimuksen tuloksia tulkittaessa onkin siis syytä pitää vastaajajoukon pieni määrä mielessä. Toisaalta tuloksia alun perin vain täydentämään ajatellut avoimet vastaukset saivat aineiston keruun jälkeen yhtä suuren painoarvon kuin määrälliset vastaukset. Nämä menetelmät siis täydentävät toisiaan luoden mahdollisuuden karkeisiin tulkintoihin. Heikkilän (2014) mukaan edustavan otoksen saaminen nettikyselyssä on usein haastavaa. Tällöin voidaan käyttää rinnakkaisena tiedonkeruumenetelmänä esimerkiksi lomakekyselyä tai puhelinhaastattelua, ja näin täydentää aineistoa edustavammaksi. (em.) Lomakekyselyyn, puhelinhaastatteluihin tai henkilökohtaisiin tapauksiin ei tämän tutkimuksen aikataulun puitteissa ollut kuitenkaan mahdollisuutta ryhtyä.

Vallin (2015) mukaan laitettaessa kysely jollekin sosiaalisen median alustalle, siihen voi vastata kuka tahansa. Tällöin tutkijalla ei ole tiedossaan yksittäisten vastaajien henkilöllisyyttä eikä hän voi juurikaan rajata vastaajia. Tutkija ei ole ennakolta yhteydessä tutkittaviin eikä valikoi heitä mukaan yksilökohtaisesti. Näin ei voida noudattaa todennäköisyysotannan periaatteita. Tutkimustuloksia analysoidessa tämä tulee huomioida. Aineiston keruussa ei näin voida puhua otoksesta vaan näytteestä. Tällöin tulee miettiä, onko aineisto jollain tavalla valikoitunut ja keitä ovat ne, joita hankitussa aineistossa ei ole mukana. Positiivista tässä menettelyssä on vastausten suuri määrä, joskus jopa tu-

hansia vastauksia hetkessä. (Valli 2015.) Sosiaalityön uraverkosto on suljettu, vain sosiaalityöntekijöille tai sosiaalityöntekijöiksi opiskeleville tarkoitettu ryhmä. Ryhmään kuuluu noin 2000 jäsentä. Jokainen kirjoittaa ryhmään liittyessään esittelytekstin itseltään ja ryhmän ylläpitäjät päättävät tämän jälkeen ryhmään pääsemisestä. Pätevyyttä ei tarkisteta Valvirasta tai yliopistoista mutta pidän hyvin epätodennäköisenä, että ryhmään kuuluisi muita kuin nykyisiä tai tulevia sosiaalityöntekijöitä. Näin ollen ammattiryhmän osalta pidän ryhmää kohtalaisen edustavana kyselyni kannalta. Ryhmään kuuluvat sosiaalityöntekijät edustavat koko sosiaalityön kenttää. Tavoitteenani oli tavoittaa nimenomaan lastensuojelussa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä mutta en pystynyt tätä kautta rajaamaan kyselylomakettani vain heille. On myös syytä muistaa, että läheskään kaikki sosiaalityöntekijät eivät ole Facebookissa tai kuulu kyseiseen ryhmään. Saattaa olla, että tästä syystä esim. moni pitkään sosiaalityötä tehnyt sosiaalityöntekijä jäi kyselyni ulkopuolelle. Tästä syystä lähetin linkin kyselylomakkeeseen Suomen kymmeneen suurimpaan kuntaan myös sähköpostilla perhesosiaalityön esimiehille. Sähköposti on jokaisella sosiaalityöntekijällä käytössä oleva jokapäiväinen työväline.

Cunningham (1997) toteaa, että fysiikassa käytetään satunnaistamista ja oletetaan ilmiöiden noudattavan normaalijakaumaa. Sellaiseen ei ole sosiaalitieteissä mahdollisuuksia. Otokset ovat yleensä ”sopivia” (convenience sample). Ne harvoin ovat edustavia. Kyselyyn vastaavat usein poikkeavat niistä, jotka jättävät vastaamatta kyselyyn. Survey-tutkimuksessa kysytään vastaajiksi valituilta strukturoituja, ennalta määriteltyjä kysymyksiä. Kysymykset on johdettu teoriasta, mallista tai teoreettisesta viitekehyksestä. Strukturoidussa kysymyksessä on valmiina myös tutkijan teoriasta johtamat vastausvaihtoehdot. Cunningham varoittaakin, että kentän henkilöt voivat ajatella ja puhua asioista eri termein kuin tutkija. Siksi on tärkeää, että jatkuvalla vuoropuhelulla löydetään tilanteeseen sopivat kysymykset ja mittarit. Näin tutkijan työkalut ja ajattelun välineet tulevat testatuiksi ja varmistetuiksi. (Järvinen & Järvinen 2011.)

Pyrin huomioimaan Cunninghamin varoituksen siten, että ennen kyselylinkin julkaisemista testasin lomaketta oman työyhteisöni sosiaalityöntekijöillä helmikuun 2018 lopussa. Sain tutkimuksestani hyvää palautetta niin työyhteisöni kollegoilta kuin sosiaalityön uraverkostossa kyselylinkin julkaisemisen yhteydessä käydystä keskustelusta. Tutkimusaiheettani pidettiin tärkeänä ja tarpeellisenä sekä laatimaani kyselylomaketta monipuolisena mutta selkeänä. Kollegoilta saamani palautteen perusteella muokkasin hieman kahta kysymystä ennen kyselylinkin julkaisemista laajemmalle yleisölle.

Vallin (2010) mukaan avointen kysymysten huono puoli on, että niihin helposti jätetään vastaamatta ja vastaukset ovat ylimalkaisia tai epätarkkoja. Aina vastaaja ei myöskään vastaa suoraan kysymykseen vaan sen viereistä. Tällöin vastaukset ovat hedelmättömiä. (em.) Tässä tutkimuksessa avoimiin kysymyksiin ei jätetty vastaamatta vaan niihin vastattiin hyvin kattavasti. Sen sijaan osa vastaajista vastasi kysymyksiin niin laajasti, että osa vastauksista meni jo kysymyksen vierestäkin. Toisaalta en pidä näitäkään vastauksia tässä tutkimuksessa kokonaan hedelmättöminä, vaan ne lisäsivät osaltaan ymmärrystäni siitä, miten sosiaalityöntekijät tähän aiheeseen suhtautuvat. Sen sijaan heikkoutena voi laadullisen aineiston osalta pitää sitä, ettei tutkijan ole sitä hankkiessa ollut mahdollista olla vuoropuhelussa kysymyksiin vastanneiden henkilöiden kanssa. Tämä olisi ollut tarpeen aiheen syventämiseksi ja joidenkin ajatuskulkujen selventämiseksi. Lisäksi avoimet kysymykset laadittiin alun perin täydentämään kvantitatiivista aineistoa mutta nousivat aineiston keruun jälkeen tasa-arvoiseen asemaan sen kanssa. Jos näiden kysymysten painoarvo olisi ollut tiedossa jo kyselyä laadittaessa, olisi niitä ollut todennäköisesti enemmän ja ne olisivat olleet vielä yksityiskohtaisempia. Mahdollisessa jatkotutkimuksessa tulisikin harkita puolistrukturoitua haastattelua ainakin yhtenä aineistonkeruumenetelmänä.

5 SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ ADOPTIOSTA LASTENSUOJELUN KEINONA

Aiemman tutkimuksen pohjalta (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Hirvonen 2010; Kalland 2015; Heinonen 2018; Laine ym. 2018) minulla oli jo ennen oman kyselytutkimukseni tekemistä käsitys, että avointa adoptiota ei Suomen lastensuojelussa juurikaan tunneta eikä sitä myöskään käytetä. Teorian pohjalta oli myös mahdollista paikallistaa joitakin käytön esteitä sekä mahdollisia vaikutuksia, jos avointa adoptiota lastensuojelun keinona käytettäisiin Suomessa enemmän. (ks. esim. Pelastakaa Lapset ry 2009; Brantberg ym. 2019; Laine ym. 2018.) Lisäksi minua kiinnosti, miten sosiaalityöntekijät näkevät avoimen adoption roolin tulevaisuudessa osana Suomen palveluorientoitunutta lastensuojelujärjestelmää. Suojelupainotteisissa järjestelmissä adoptiota käytetään selvästi enemmän mutta toisaalta lastensuojelujärjestelmätkin ovat jatkuvassa muutoksessa ja vuoropuhelussa keskenään (ks. Gilbert ym. 2011).

Pyrin siis vastaamaan tutkimuskysymykseeni, miten sosiaalityöntekijät suhtautuvat avoimeen adoptioon lastensuojelun keinona, seuraavien teemojen kautta:

1. Avoimen adoption tunnettuus lastensuojelun keinona
2. Avoimen adoption käyttö lastensuojelun keinona
3. Avoimen adoption käytön esteet lastensuojelun keinona
4. Avoimen adoption vaikutukset lastensuojelun keinona
5. Avoimen adoption rooli lastensuojelun keinona tulevaisuudessa

Nämä teemat muodostavat tässä luvussa jokainen oman alalukunsa. Olen käsitellyt jokaisen teeman yhteydessä monimenetelmällisesti sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista aineistoa. Aineistosta otetut suorat lainaukset olen merkinnyt kursiivilla ja lainausmerkeillä.

5.1 AVOIMEN ADOPTION TUNNETTUUS LASTENSUOJELUN KEINONA

Kyselyyni vastanneista sosiaalityöntekijöistä kolme neljästä oli samaa mieltä väittämän ”Tiedän mitä avoimella adoptiolla tarkoitetaan” kanssa. (Taulukko 3.) Huomattavaa kuitenkin on, että neljäsosa oli väittämän kanssa eri mieltä tai ei osannut sanoa kantaansa. Lukua voidaan pitää korkeana, sillä kyselyyn ovat vastanneet sosiaalialan asiantunti-

jat, joilla pitäisi olla aihepiirin paras asiantuntemus. Tulos on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa. Heinosen (2018) mukaan adoptiota ei nähdä lastensuojelussa todelliseksi vaihtoehdoksi, koska lapsi- ja perhepalveluissa työskentelevillä ei ole välttämättä riittävästi tietoa avoimesta adoptiosta eikä sen käytön mahdollisuudesta. Myös Laine, Pösö & Ujula (2018) toivat tutkimuksessaan esille tiedon puutteen ja laadun. Kaikilla lapsi- ja perhepalveluiden ammattilaisilla ei ole riittävästi tietoa adoptiosta ja tällöin asiaa ei osata ottaa puheeksi vanhempien kanssa eikä perhe tule adoptioneuvonnan piiriin. (em.). Samaan tulokseen on päätyntä myös lapsiasiaainneuvottelukunta (2009), joka toteaa, ettei sosiaaliviranomaisilla ole riittävästi taitoa ja kokemusta arvioida sitä, milloin adoptio olisi lapsen edun mukaista. Lisäksi sosiaaliviranomaisilla ei ole riittävästi tietoa avoimen adoption mahdollisuuksista. (em.) On myös syytä pitää mielessä, että vaikka tässä tutkimuksessa kolme neljästä vastaajista kertoi tietävänsä mitä avoimella adoptiolla tarkoitetaan, niin tietämisestä on vielä pitkä matka asiantuntijuuteen ja adoption käyttöön konkreettisenä työkaluna lastensuojelussa.

Taulukko 3. Tietämys avoimesta adoptiosta, % (N=29)

Väite	Eri mieltä	Ei osaa sanoa	Samaa mieltä
Tiedän mitä avoimella adoptiolla tarkoitetaan.	13,8	10,34	75,86
Tiedän, että nykyinen adoptiolaki mahdollistaa tuomioistuimen vahvistaman tapaamissopimuksen laatimisen adoptoidun lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa välillä.	24,14	10,34	65,52

Taulukko 3 osoittaa, että avoimen adoption olemassaolosta tiedetään yleisellä tasolla kohtalaisesti, mutta sen sijaan nykyinen adoptiolaki ja sen mahdollistama virallinen tapaamissopimus tunnetaan jo selvästi heikommin. 65 prosenttia oli samaa mieltä väittämän kanssa, jossa kysyttiin tuomioistuimen vahvistamasta tapaamissopimuksesta. Eri mieltä väittämän kanssa oli joka neljäs vastaaja. Tämä johtuu todennäköisesti koulutuksen puutteesta, Suomen palveluorientoituneesta lastensuojelujärjestelmästä, jossa adoptiota ei nähdä vaihtoehtona lastensuojelussa sekä adoptio-osaamisen eriytymisestä

Suomessa muutamalle järjestölle. (Laine ym. 2018; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013; Jäppinen 2012; Brantberg ym. 2009.)

Kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä nousi esille aiheen tärkeys ja aiheesta toivottiin lisää keskustelua. Suurin osa vastaajista tunnisti tilanteita, joissa adoptio voisi olla huostaanottoa parempi ratkaisu lapsen kannalta. Myös eri maiden palvelujärjestelmien väliset erot nousivat esille muutamassa vastauksessa.

”Amerikassahan adoptiota käytetään lastensuojelun keinona paljon ja jotain siitä olisi hyvä kyllä ottaa käyttöön myös täällä. Lapsen kannalta erityisesti nämä vanhemmat, jotka eivät anna lapselle lupaa olla sijaisperheessä ja hakevat joka toinen vuosi huostaanoton purkua ovat hyvin haitallisia...”

Termin ”avoin adoptio” käyttö herätti kriittisiä ajatuksia muutamassa vastaajassa.

”Ei ole olemassa avointa adoptiota, joten siitä puhuminen on harhaanjohtavaa. Parempi termi on vahvistetun yhteydenpidon adoptio. Tahot eli lähinnä järjestöt, jotka edelleen jatkavat avoimesta adoptiosta puhumista, vaikka termin riskistä oikeusturvänäkökulmasta on huomautettu, ajavat näin asiaansa harhaanjohtavasti. Vahvistetun yhteydenpidon adoption lisääntyminen olisi toivottavaa, mutta avoimesta adoptiosta puhuminen on vain väärin. Se ei tee oikeutta asiallekaan, jos viime kädessä oikeusasiamiehen tms. laillisuusvalvojan täytyy puuttua harhaanjohtavaan termiin.”

On totta, että ”avoin adoptio” ei ole käsitteenä virallinen. Kuitenkin sitä käytetään myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemassa Lastensuojelun käsikirjassa (2018) ja se on vakiintunut termi (open adoption) alan kansainvälisessä tutkimuksessa (Grotevant ym. 2005; Siegel 2006; Brodzinsky 2005). Suomen adoptiolaissa niin sanottu avoin adoptio on ilmaistu lapsen oikeutena pitää yhteyttä aikaisempaan vanhempaa ja tämän yhteydenpitosopimuksen voi tuomioistuin vahvistaa (Adoptiolaki 22/2012). Sikäli siis vastaajan ehdottama termi ”vahvistetun yhteydenpidon adoptio” tulee lähemmäksi Suomen adoptiolain henkeä. Tosi asiassa juridisesti lapsen huoltajat vaihtuvat ja biologisille vanhemmille jää lapsen tapaamisoikeus – silloin kun se on lapsen edun mukaista. Toisaalta Brodzinsky (2005) muistuttaa, että lapsen kannalta tärkeintä on perheen avoin, rehellinen ja monenlaisille tunteille tilaa antava ilmapiiri adoptioon ja muihin perheen asioihin liittyen. Se on tärkeämpää, kuin että adoptio on sovittu virallisesti avoimeksi tai

suljetuksi. (em.). Yhteydenpitosopimus ei siis ole automaattisesti avoimuuden tae ja toisaalta adoptiossa voi olla paljon avoimuutta ilman virallisia sopimuksiakin.

Yhdessä vastauksessa nousi esille myös yksityinen sijoitus:

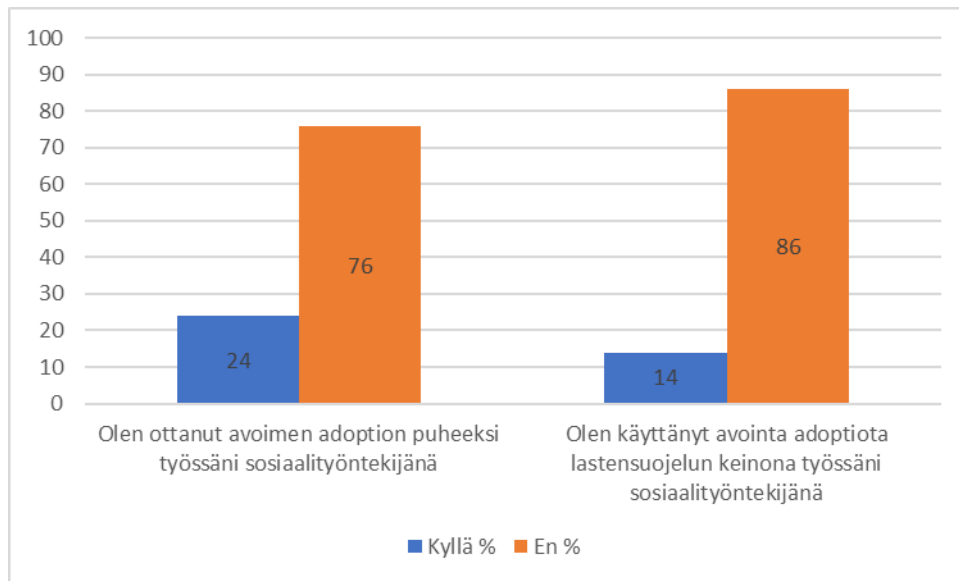
”Mietin eroja yksityiselle sijoitukselle, josta nyt tulee tehdä jo viranhaltijan päätös ja miten se eroaa avoimesta adoptiosta. Yksityinen sijoituskin on usein vuosia kestävä, muttei välttämättä ikuinen, jos vanhemman tilanne paranee.”

Yksityisessä sijoituksessa lapsen huoltaja sopii lapsen hoidosta ja kasvatuksesta muun yksityishenkilön, esim. sukulaisen luona. Tällöin ei kyse ole lapsen huostaanottoon liittyvästä sijoituksesta tai muutoinkaan sijoituksesta, johon sosiaalitoimi olisi myötävaikuttanut. Kyseessä on lastensuojelulain 81 §:n mukainen yksityinen sijoitus. Avoin adoptio eroaa yksityisestä sijoituksesta monin tavoin, keskeisimpänä erona se, että siinä lapsi siirtyy juridisesti adoptioperheen omaksi lapseksi eikä adoptiota voida purkaa. (Lastensuojelulaki 417/2007; Adoptiolaki 22/2012.)

Edellä oleva kommentti yksityisestä sijoituksesta vahvistaa käsitystä siitä, että vaikka sosiaalityöntekijät tuntevatkin avoimen adoption ilmiönä kohtalaisesti, sen oikeusvaikutuksia ja merkitystä lapsen olinpaikan pysyvyyden turvaajana verrattuna muihin sijoitusmuotoihin ei kuitenkaan tunneta riittävästi yksityiskohtaisemmalla tasolla. Sosiaali- viranomaisten tiedon puute avoimesta adoptiosta nousi myös aiemmissa tutkimuksissa selvästi esille ja tämä asia pitäisi korjata mahdollisimman nopeasti (Lapsiasianeuvottelukunta 2009; Laine ym. 2018; Pasanen ym. 2013).

5.2 AVOIMEN ADOPTION KÄYTTÖ LASTENSUOJELUN KEINONA

Kyselyyni vastanneista sosiaalityöntekijöistä joka neljäs oli joskus ottanut avoimen adoption puheeksi työssään sosiaalityöntekijänä ja joka seitsemäs käyttänyt avointa adoptiota lastensuojelun keinona työssään sosiaalityöntekijänä (kuvio 6).

Kuvio 6. Avoimen adoption käyttö ja puheeksi ottaminen, % (N=29)

Nämä tulokset vahvistavat käsitystä siitä, että avointa adoptiota käytetään lastensuojelun keinona Suomessa vähän kuten aiempikin tutkimus osoittaa (esim. Pasanen & Teronen-Arnkil 2013; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Hirvonen 2010; Kalland 2015; Heinonen 2018; Laine ym. 2018). Heinosen (2018) tutkimuksen mukaan ammattilaiset kohtaavat toisinaan tilanteita, joissa ajattelevat adoption olevan lapsen edun mukaista, mutta he ottavat adoption harvoin puheeksi vanhempien kanssa. Tämä tulee esille myös omassa tutkimuksessani (taulukko 4), jossa väitteeseen ”Olen työssäni kohdannut tilanteita, joissa avoin adoptio olisi mielestäni ollut huostaanottoa parempi vaihtoehto lapsen kannalta”, on vastannut olevansa samaa mieltä lähes 40 prosenttia vastaajista. Kuitenkin huomattavasti pienempi määrä sosiaalityöntekijöitä on ottanut asian puheeksi ja vielä harvempi on käyttänyt avointa adoptiota lastensuojelun keinona työssään (kuvio 6).

Mikä sitten voisi selittää avoimen adoption käytön vähyyttä? Runsas puolet vastaajista myönsi, ettei tiedä tarpeeksi avoimesta adoptiosta, jotta pystyisi tarvittaessa ottamaan sen puheeksi asiakkaiden kanssa (taulukko 4). Vain vajaa kolmannes vastaajista koki tietävänsä avoimesta adoptiosta riittävästi. Lukua voidaan pitää pienenä, sillä sosiaaliviranomaiset ovat hyvin keskeisessä roolissa adoptioneuvontaa annettaessa. Toki on muistettava, että erityisesti isommissa kunnissa tehtäviä on eriytetty eri organisaatioyksiköille ja tiimeille tai ulkoistettu adoptioneuvontaa antaville järjestöille. (Eriksson 2007; Jäppinen 2012; Pelastakaa Lapset ry 2013.) Selvästi suurin osa oli kuitenkin samaa mieltä siitä, että avoimesta adoptiosta keskustelu kuuluu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän toimenkuvaan. Lähes kolmasosa ei kuitenkaan osaa sanoa, että onko

kohdannut työssään tilanteita, joissa avoin adoptio olisi ollut vastaajan mielestä huostaanottoa parempi vaihtoehto lapsen kannalta. Tämä kertoo todennäköisesti siitä, että avoimen adoption mahdollisuuksia ei tunnisteta vielä riittävästi. (taulukko 4).

Taulukko 4. Avoimen adoption käyttö sosiaalityöntekijän työssä, % (N=29)

Väite	Eri mieltä	Ei osaa sanoa	Samaa mieltä
Tiedän tarpeeksi avoimesta adoptiosta, jotta pystyn tarvittaessa ottamaan sen puheeksi asiakkaideni kanssa.	51,73	17,24	31,03
Avoimesta adoptiosta keskustelu lastensuojelun keinona ei kuulu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän toimenkuvaan.	62,06	24,14	13,8
Olen työssäni kohdannut tilanteita, joissa avoin adoptio olisi mielestäni ollut huostaanottoa parempi vaihtoehto lapsen kannalta.	34,48	27,59	37,93

Kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä nousi esille ajatus, että lastensuojelullisessa kodin ulkopuolelle sijoituksessa tehtäisiin tarpeen niin vaatiessa aina ensin huostaanotto ja vasta jonkin määräajan jälkeen arvioitaisiin avoimen adoption mahdollisuutta.

”Mielestäni avoin adoptio ei voi koskaan olla vaihtoehto huostaanotolle, mutta voisi olla keinovalikoimassa siinä vaiheessa, kun huostaanotto ja sijaishuolto samoilla vanhemmilla on jatkunut vähintään neljä vuotta. Se edellyttäisi aina syvällistä yksilökohtaista harkintaa.”

”Olisi hyvä, jos esimerkiksi luotaisiin määräaika, jonka jälkeen sijaisperheeseen sijoitetun lapsen sijoitus muuttuisi avoimen adoption kautta pysyväksi järjestelyksi. Näin loppuisi joskus vuosikausiakin kestävä ja oikeusasteissakin pyörivä kiista kotiutuksesta silloin, kun vanhempien tilanne ei sitä tosiasiallisesti mahdollista.”

Ajatus määräajasta on lähellä Ruotsissa ja Norjassa jo voimassa olevaa käytäntöä (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Hirvonen 2010). Lapsen ja hänen elämänsä pysyvyyden kannalta olennaisinta on, että hänet adoptoitaisiin samaan perheeseen, jossa hän on elä-

nyt jo huostaanotettuna (Pelastakaa Lapset ry 2013). Tämä on huomioitava myös mm. sijaisperheiden koulutuksessa ja perheille tarjottavassa tuessa adoptiopäätöksen jälkeen (Brantberg ym. 2009). Adoptio juridisena päätöksenä ei poista esim. lapsen erityistarpeita tai takaa toimivia suhteita adoptiokolmion (ks. Eriksson 2007) eri osapuolten välillä. Näiden kaikkien asioiden toteutuminen käytännössä edellyttää sosiaaliviranomaisten koulutuksen lisäksi lainsäädännöllisiä muutoksia.

5.3 AVOIMEN ADOPTION KÄYTÖN ESTEET LASTENSUOJELUN KEINONA

Avointa adoptiota ei siis oteta aina silloinkaan edes puheeksi asiakkaiden kanssa, jolloin sosiaalityöntekijän mielestä se olisi huostaanottoa parempi vaihtoehto lapsen kannalta. Tähän todennäköisesti vaikuttaa Suomen palveluorientoitunut lastensuojelujärjestelmä, jossa vanhemmilla ajatellaan aina olevan mahdollisuus kuntoutua tarjotun tuen avulla – silloinkin, kun mahdollisuudet realistisesti ajateltuna ovat hyvin pienet. Myöskään organisaatioiden toimintakäytännöt eivät tue asian luontevaa esille tulemistä lastensuojeluprosessin aikana vaan huostaanotto nähdään edelleen lastensuojelun viimesijaisena keinona. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Laine ym. 2018; Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013.) Hirvosen (2010) mukaan Suomessa toteutetaan huostaanottoina sellaisetkin sijoitukset, jotka useissa muissa maissa tyypillisesti johtaisivat adoptioon. Heinosen (2018) tutkimuksen mukaan adoptiota ei nähdä todelliseksi vaihtoehdoksi, koska adoptiosta ei tiedetä ja koska lastensuojelulaki ei tuo adoptiota esille vaihtoehtona.

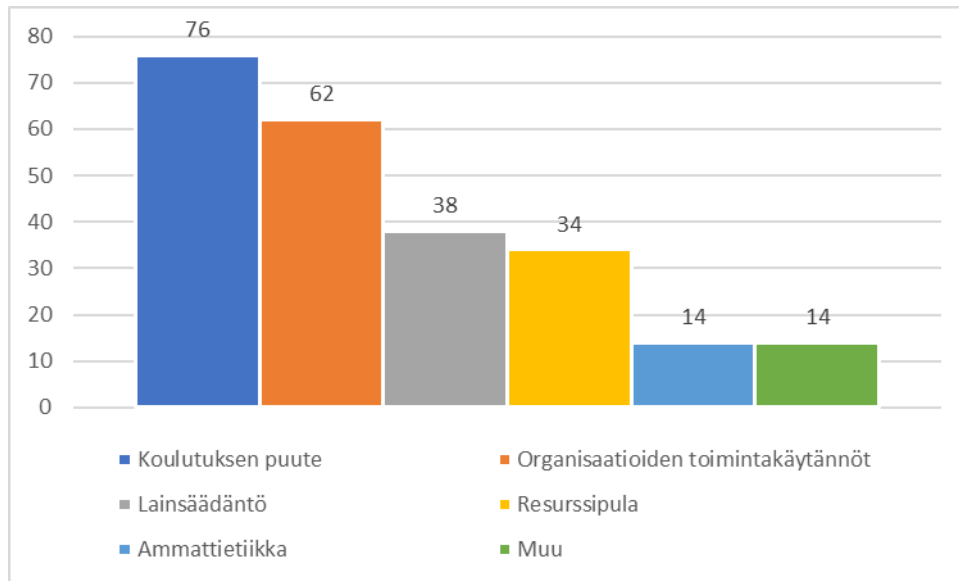
Myös tämän tutkimuksen kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä nousi esille lainsäädännön merkitys adoption käyttöön vaikuttavana tekijänä.

”Jos tämä olisi laissa määritelty ensisijaiseksi esim. huostaanottoon nähden, näkisin mahdollisuudet parempina.”

Laine ym. (2018) toteavat, että adoption ja lastensuojelun välinen yhteinen alue selvästikin tunnistetaan, mutta raja adoption ja lastensuojelulain määrittämien sijoitusten välillä pyritään pitämään Suomessa selkeänä. Toisaalta esim. lapsiasiainneuvottelukunnan muistion (2009) mukaan lastensuojelullisten adoptioiden lisääminen ei ole lainsäädännöllinen kysymys, vaan lasten kanssa toimivien sosiaaliviranomaisten ammattitaitoa ja tietoisuutta tulisi lisätä koulutuksella. Lapsiasiainneuvottelukunnan näkemys on selvästi ainakin osittain ristiriidassa tähän tutkimukseen vastanneiden näkemysten kanssa. Lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät nojaavat viranomaisina ensisijaisesti

lastensuojelulakiin. Niin kauan kun lastensuojelulaissa ei edes mainita adoptiota missään yhteydessä, lienevät mahdollisuudet koulutuksen, toimintakäytäntöjen yms. kehittämiseen hyvin pienet, vaikka mahdollisuus adoption käyttöön muiden lakien puitteissa olisikin jo olemassa.

Kyselyyni vastanneet sosiaalityöntekijät nostivat koulutuksen puutteen selvästi merkittävimmäksi adoption käyttöä lastensuojelun keinona vaikeuttavaksi tekijäksi (kuvio 7).

Kuvio 7. Adoption käyttöä lastensuojelun keinona vaikeuttavat tekijät, % (N=29)

Tulosta voi pitää hieman ristiriitaisena kvalitatiivisen aineiston kanssa, sillä sisällönanalyysissä lainsäädännölliset muutostarpeet korostuivat selvästi. Sen sijaan tämä tulos on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa. Laine, Pösö & Ujula (2018) toivat tutkimukseensa esille ammattilaisten tiedon puutteen ja laadun. Heidän mukaansa kaikilla lapsi- ja perhepalveluiden ammattilaisilla ei ole riittävästi tietoa adoptiosta. Myös valtakunnallisen adoptio-osaamisen hyvien käytäntöjen kehittämis- ja levittämishankkeen (Vahke) loppuraportissa todetaan puutteita ammattihenkilöstön adoptio-osaamisessa ja esitetään, että adoptioon liittyvä osaaminen turvataan sosiaali-, terveydenhuolto- ja opetusalan peruskoulutuksessa ja täydentävää jatkokoulutusta tarjotaan jo ammatissa toimiville. Lisäksi loppuraportissa esitetään, että perustetaan valtakunnallinen resurssikeskus adoptio-osaamisen kehittämisen ja levittämisen takaamiseksi. (Brantberg ym. 2009.) Hankkeen loppuraportin julkaisusta on nyt yksitoista vuotta aikaa ja siinä esitetyt toimenpiteet ovat edelleen ajankohtaisia.

Toiseksi merkittäväksi tekijäksi vastauksissa nousi organisaatioiden toimintakäytännöt (kuvio 7). Adoptio ei ole Suomessa osa lastensuojeluprosessia eikä siitä keskustelulle tunnu löytyvän prosessista luontevaa tilaa ja kohtaa. Lastensuojelussa nojataan tiukasti lastensuojelulakiin ja organisaatioiden prosessit ja toimintakäytännöt on kehitetty tämän lain pohjalta. (Pösö 2013.) Kyselyyni vastanneet sosiaalityöntekijät pitivät lainsäädäntöä kuitenkin vasta kolmanneksi merkittävimpänä adoption käyttöä vaikeuttavana tekijänä. Vielä yllättävämpää oli resurssipulan jääminen vastauksissa neljännelle sijalle. Sosiaalityöntekijöiden mielestä kyse ei siis niinkään ole resursseista vaan ennen kaikkea osaamisesta ja toimintakäytännöistä. Puutteet osaamisessa ja organisaatioiden byrokraattiset toimintakäytännöt muodostavat adoption käytölle ilmeisesti niin suuria esteitä, ettei alaa kroonisesti tällä hetkellä vaivaava resurssipula ja suuri työntekijöiden vaihtuvuus näy tässä sosiaalityöntekijöiden vastauksessa.

Toimintakäytäntöihin liittyy myös sisällönanalyysissä esille noussut huoli siitä, miten adoption jälkeen perheitä voitaisiin valvoa ja tukea.

”Mikä takaa, että adoptio onnistuu ja adoptoiva perhe on lapselle sopiva. Kuka valvoo perhettä ja lapsen etua. Valitettavasti kokemus on osoittanut, että sijaisperheitä on monien lähtöön ja monilla eri vaikuttimilla. Lapsi voi tulla kaltoinkohdelluksi myös sijaisperheessä.”

”Sijaishuollossa perhehoitajien tukeminen on ensisijaisen tärkeää ja pelkään, että adoptioperheet jäisivät liian yksin.”

Adoptioperheiden saaman tuen kehittäminen adoption jälkeen onkin yksi keskeisimmistä Vahke-raportissa esitetyistä suosituksista (Brantberg ym. 2009). Heinosen (2018) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät nostivat ongelmaksi lapsen edun toteutumisessa lastensuojelun tukitoimien ja valvonnan loppumisen adoption jälkeen. Myös Laine ym. (2018) ovat todenneet, että adoptioiden huolellinen suunnittelu ja tukeminen ovat yksi vahva tutkimuskeskustelun teema kansainvälisestikin tällä hetkellä. Onkin syytä pitää mielessä, että adoptio juridisena ratkaisuna ei itsessään ratkaise lapsen tuen tarpeita vaan hän ja koko adoptioperhe voivat tarvita monenlaista tukea jopa vuosia adoption jälkeen. Jotta tämä olisi mahdollista, se vaatisi muutoksia niin toimintakäytäntöihin kuin lainsäädäntöön. Huoli adoptioperheiden saaman tuen vähyydestä on tällä hetkellä siis hyvin realistinen.

Sisällönanalyysissä nousi esille myös vanhemman kuntoutuminen ja biologisten sisarus-ten välisen yhteydenpidon varmistaminen:

”Lisäksi mietin toki vanhemman kuntoutumista ja pohdin myös sitä, miten biologisten sisarusten välinen yhteydenpito varmistettaisiin, jos olisivat eri perheissä.”

Sijaishuollossa lapset pyritään aina mahdollisuuksien mukaan sijoittamaan samaan perheeseen (Lastensuojelulaki 417/2007). Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista kuten ei tietysti myöskään adoptiossa. Avoimen adoption tapaamissopimuksessa olisikin hyvä huomioida biologisten vanhempien lisäksi myös sisarukset ja muut tärkeät läheiset. Tällä hetkellä adoptiolaissa säädetään vain adoptiolapsen ja hänen aikaisemman vanhempansa välisestä yhteydenpidosta (Adoptiolaki 22/2012).

Vanhemman kuntoutumiseen liittyvän kommentin tulkitseen lastensuojelulaissa määriteltyä perheen jälleenyhdistämisen periaatetta koskevaksi. Eli vanhemman kuntoutuessa hänen on mahdollista saada lapsi takaisin luokseen asumaan ja sosiaaliviranomaisen on tätä pyrkimystä aktiivisesti edistettävä ja seurattava tilannetta säännöllisesti. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Adoptio sen sijaan on ratkaisuna peruuttamaton eikä vanhemman kuntoutuminen vaikuta siihen juridisesti. Toki käytännössä tällöin esim. tapaamisia ja muuta yhteydenpitoa voisi olla aiempaa enemmän, jos se on muuten lapsen edun mukaista.

Lapsen edun periaate ja perheen jälleenyhdistämisen periaate ovat keskeisiä lastensuojelulakiinkin kirjattuja ammattieettisiä periaatteita (Lastensuojelulaki 417/2007). Joissakin tilanteissa nämä voivat olla keskenään ristiriidassa ja tämä vaatii silloin ammattilaisilta vahvaa eettistä tapauskohtaista pohdintaa ja harkintaa. Tutkin lasten ja vanhempien oikeuksien välistä ristiriitaa kyselyssäni väittämällä ”Suomen lastensuojelussa vanhempien oikeudet menevät liian usein lapsen oikeuksien edelle”. Kyselyyni vastanneista sosiaalityöntekijöistä yli 70 prosenttia oli väittämän kanssa samaa mieltä (taulukko 5).

Taulukko 5. Vanhempien ja lasten oikeuksien välinen suhde, % (N=29)

Väite	Eri mieltä	Ei osaa sanoa	Samaa mieltä
Suomen lastensuojelussa vanhempien oikeudet menevät liian usein lapsen oikeuksien edelle.	13,8	13,79	72,41

Sosiaalityöntekijät ovat siis kvantitatiivisen aineistoni perusteella keskimäärin sitä mieltä, että vanhempien oikeudet menevät Suomessa liian usein lapsen oikeuksien edelle. Sen sijaan kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä vanhempien oikeudet korostuivat selvästi kysyttäessä adoption huonoja puolia.

”Biologisten vanhempien päättävältä ja oikeudet vähenevät.”

Tätä tulosta voi pitää osin ristiriitaisena kvantitatiivisen aineiston tuloksen kanssa. Toki on huomioitava, että kysymyksen asettelukin oli näissä erilainen ja se on voinut ohjata vastaajan ajattelua vastaustilanteessa. Toisaalta myös lapsen oikeudet tulivat esille useassa vastauksessa.

”Tarvitaan lapsen näkökulmaa, ja vakaata arkea. Biologisen vanhemman oikeusturva ei saa sanella lapsen parasta, avoimessa adoptiossa ehkä paras vaihtoehto.”

Vain 14 prosenttia vastaajista oli väittämän ”Suomen lastensuojelussa vanhempien oikeudet menevät liian usein lapsen oikeuksien edelle” kanssa eri mieltä (taulukko 5). Eriävä mielipide löytyi myös kvalitatiivisesta aineistosta.

”Adoptiovanhempi ja sijaisvanhempi ei koskaan vedä vertoja syntymävanhemmalle. Mikään koulutus ei luo vastaavaa suhdetta lapseen. Sosiaalityöntekijä voi joutua kestävämpään asemaan ja tilanteeseen, mikäli lapsen biologinen vanhempi pitäisi juridista syistä sivuuttaa.”

Tämä kommentti sisältää hyvin vahvan moraalisen kannanoton biologisen vanhemmuuden yliveraisuudesta suhteessa adoptio- ja sijaisvanhemmuuteen. Etiikka ja moraali ovatkin hyvin keskeisessä roolissa sosiaalityössä. Eri ammattilaiset voivat oman moraalisen järkeilynsä tuloksena päätyä hyvinkin erilaisiin lopputulemiin. (Forsberg 2012.) Moraalista järkeilyä tarvitaan mutta samalla pitäisi varmistaa asiakkaiden oikeusturva ja yhdenmukainen kohtelu. Lapsen edun periaatteen toteuttamista ei voi jättää pelkästään

ammattilaisten oman eettisen harkinnan varaan. Jotta lapsen etu toteutuisi ja asiakkaat olisivat tässäkin suhteessa yhdenvertaisessa asemassa, tarvitaan ammattilaisten koulutusta, muutoksia organisaatioiden toimintakäytäntöihin sekä lainsäädännöllisiä muutoksia kuten tämäkin tutkimus osoittaa.

5.4 AVOIMEN ADOPTION VAIKUTUKSET LASTENSUOJELUN KEINONA

Runsas puolet vastaajista (52 prosenttia) ei pidä avointa adoptiota liian voimakkaana puuttumisena yksityiseen perhe-elämään. Lähes kolmasosa vastaajista ei kuitenkaan osaa sanoa tähän väittämään omaa kantaansa. Tämä kertonee osaltaan siitä, että asiaa ei tunneta vielä tarpeeksi hyvin, jotta siitä pystyttäisiin muodostamaan selvää omaa mieltä. (Taulukko 6.)

Taulukko 6. Avoin adoption vaikutukset, % (N=29)

Väite	Eri mieltä	Ei osaa sanoa	Samaa mieltä
Avoin adoptio on liian voimakas puuttuminen yksityiseen perhe-elämään.	51,72	27,59	20,69
Avoin adoptio on liian lopullinen puuttuminen yksityiseen perhe-elämään.	62,07	17,24	20,69
Avoin adoptio lisää pysyvyyttä lapsen elämässä huostaanottoa paremmin.	6,9	20,69	72,41
Jos avoin adoptio tulee vahvemaksi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa, se vaikeuttaa työskentelyä lasten vanhempien kanssa.	41,38	34,48	24,14
Jos avoin adoptio tulee vahvemaksi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa, se vaikeuttaa työskentelyä lasten kanssa.	68,96	13,79	17,25

Lähes kaksi kolmasosaa vastaajista ei pidä avointa adoptiota liian lopullisena puuttumisena yksityiseen perhe-elämään. Vielä suurempi osa vastaajista (72%) on samaa mieltä siitä, että avoin adoptio lisää pysyvyyttä lapsen elämässä huostaanottoa paremmin. (Taulukko 6.) THL:n (2018) selvityksen mukaan lapsen yksittäinen kiireellinen tai avo-huollon tukitoimena tehty sijoitus ei välttämättä tarkoita pitkään sijoitusta kodin ulkopuolelle. Sen sijaan huostaanottoja puretaan harvoin. Vuoden 2014 lopussa huostassa olleista lapsista yli 90 prosenttia oli huostassa vielä kaksi vuotta myöhemmin. (em.) Kaksi vuotta on pitkä aika pienen lapsen elämässä ja hän ehtii siinä ajassa kiintyä häntä hoitaviin ihmisiin ja muuhun ympäristöön. (Kalland 2012). Huostaanoton keston lisäksi olennaista mahdollista adoptiota ajatellessa on toki myös arvioida lapsen yhteydenpidon määrää ja laatua biologisiin vanhempiin.

Kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä adoption mahdollistama pysyvyys huostaanottoon verrattuna nousi erittäin vahvasti esille.

”Avoin adoptio loisi pysyvyyttä lapsen kasvuolosuhteisiin ja elämään. Huostaanoton toistaisuus luo osaltaan epävakautta lapsen kasvuolosuhteisiin, pitää lapsen eräänlaisessa ajallisessa välitilassa.”

”Mahdollistaa lapselle pysyvän, turvallisen kasvuympäristön säilyttäen mahdollisuuden tutustua/pitää yhteyttä biologiseen sukuun.”

Sisällönanalyysin tulos on linjassa kvantitatiivisten aineiston analyysin kanssa. Yksi erittäin kriittinen kommentti pysyvyyteen liittyen kvalitatiivisesta aineistosta kuitenkin löytyi.

”En näe siinä hyviä puolia. Liian paljon ongelmia, jotta sitä voisi pitää hyvänä ratkaisuna. Edes nykyisellään eivät sijaisperheet, eivätkä edes adoptioperheet, kykene sitoutumaan riittävästi lapseen. Lapsia joutuu kesken sijoituksen pois sijaisperheistä ja heitä huostaanotetaan adoptiovanhemmiltaan. Katkeavat sijoitukset ja huostaanotot merkitsevät lapselle usein hylkäämiskokemusta. Lastensuojelun tulisi välttää kaikkia sellaisia toimenpiteitä, jotka vahingoittavat lasta.”

On totta, ettei avoin adoptio juridisena toimenpiteenä poista automaattisesti kaikkia ongelmia tai estä sitä, etteikö lastensuojelullista huolta voisi herätä lapsen tilanteesta myös adoptioperheessä. Tutkimusten (esim. Triseliotis 2002; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Kalland 2012; Pösö 2015) mukaan adoptio tuo kuitenkin pysyvyyttä lapsen elä-

mään muita vaihtoehtoja paremmin. Tilastojen (THL 2018) valossa huostaanottoja puretaan harvoin mutta kuitenkin tilannetta ja huostaanoton tarvetta arvioidaan lastensuojelulainkin velvoittamana vähintään vuosittain. Tämä aiheuttaa perhe-elämän jatkuvuudelle ja lapsen kiintymyssuhteiden muodostumiselle monenlaista epävarmuutta (Kalland 2015).

Kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä nousi esille myös lastensuojelun asiakkuuteen liittyvä leima. Avoin adoptio voisi mahdollistaa tästä vapautumisen:

”Lapsi saa pysyvät olosuhteet ja perheenjäsenyys vahvistuu nimenmuutoksen myötä. Lapsi vapautuu lastensuojelun leimasta.”

”Avoin adoptio voi parhaassa tapauksessa olla vähemmän stigmatisoiva kuin huostaanotto.”

Yhdessä koettua -hankkeen (Yhteiset lapsemme ry 2017) mukaan lastensuojeluun liittyvä leima on edelleen olemassa. Ennakkoluulot leimaavat helposti asiakkaina olevia lapsia ja nuoria sekä rajoittavat heidän elämänsä ja kapeuttavat valintojen tekemistä esimerkiksi koulutuksen ja työelämän suhteen. (em.) Tämä on tärkeä aihe ja vaatii avointa keskustelua sekä lasten ja nuorten omien kokemusten kuuntelemista. Avoin adoptio saattaisi olla ainakin vähemmän leimaava kuin olla huostaanotettuna lastensuojelun asiakkaana kuten tämän tutkimuksen kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä tuli esille. Kyselyn kvantitatiivisessa osiossa en osannut tästä avoimen adoption mahdollisesta positiivisesta vaikutuksesta edes kysyä.

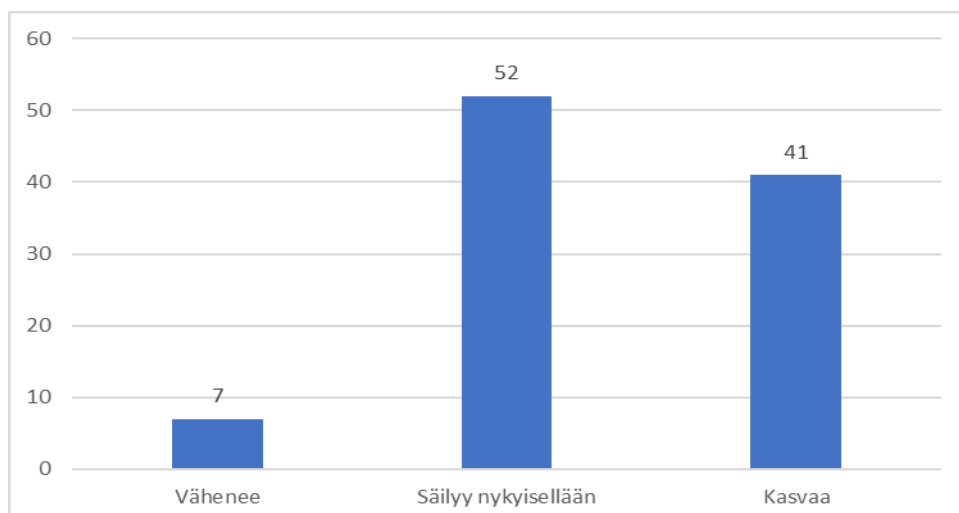
Kolmasosa vastaajista ei osannut sanoa kantaansa siihen, vaikeuttaisiko avoimen adoption tuleminen vahvemமாகsi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa työskentelyä lasten vanhempien kanssa (taulukko 6). Myös tämä tukee tässä tutkimuksessa jo esille tullutta ja aiempien tutkijoiden (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Hirvonen 2010; Kalland 2015; Heinonen 2018; Laine ym. 2018) näkemystä siitä, ettei asiaa tunneta konkreettisella tasolla riittävästi, jotta sen merkitystä osattaisiin arvioida oman työn näkökulmasta. Joka neljäs vastaaja oli samaa mieltä siitä, että jos avoin adoptio tulee vahvemமாகsi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa, se vaikeuttaa työskentelyä lasten vanhempien kanssa. (taulukko 6). Kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä vanhempien kanssa työskentelyn vaikeutuminen nousi kvantitatiivista aineistoa selvemmin esille kysyttäessä adoption huonoista puolista (ks. myös luku 7.3).

”Tavoitteellinen työ lasten biovanhempien kanssa saattaa muuttua entistä haastavammaksi. Pysyvien muutosten aikaansaaminen vie aikaa.”

Selvästi suurempi osa vastaajista (lähes 70 prosenttia) ei näe, että avoimen adoption tulo vahvemmasi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa vaikeuttaisi työskentelyä lasten kanssa (taulukko 6). Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu koko perheen kanssa työskentely. Työskentelyn pitäisi olla mahdollisimman avointa ja asiakasta sekä hänen oikeuksiaan kunnioittavaa. (Heinonen & Sinko 2011.) Toisinaan sosiaalityöntekijä joutuu lapsen edun nimissä tekemään ratkaisuja, jotka ovat hänen vanhempiensa oikeuksiin nähden ristiriidassa (Lastensuojelulaki 417/2007). Huostaanotto nähdään lastensuojelun peikkona ja adoptio mahdollisuuden käytön lisääntyminen saattaisi lisätä joidenkin vanhempien vastustusta lastensuojelua kohtaan entisestään (Heinonen 2018). Toisaalta sosiaalityöntekijän on lapsen edun nimissä kyettävä muutenkin ottamaan vaikeita asioita esille vanhempien mahdollisesta vastustuksesta huolimatta.

5.5 AVOIMEN ADOPTION ROOLI LASTENSUOJELUN KEINONA TULEVAISUUDESSA

Kyselyyni vastanneista sosiaalityöntekijöistä 41 prosenttia oli sitä mieltä, että adoption merkitys lastensuojelun keinona tulevaisuudessa kasvaa. Vähän yli puolet oli sitä mieltä, että sen merkitys säilyy nykyisellään. (Kuvio 8.)

Kuvio 8. Avoimen adoption merkitys lastensuojelun keinona tulevaisuudessa, % (N=29)

Kaksi vastaajaa (7 prosenttia) oli sitä mieltä, että avoimen adoption merkitys lastensuojelun keinona vähenee tulevaisuudessa. Tämä mielipide saattaa johtua esim. adoptioper-

heiden saaman tuen puutteesta ja valvonnan riittämättömyydestä kuten tästä kvalitatiivisen aineiston vastauksesta käy ilmi:

”Tärkeä aihe. Näen, että se puoltaa pieneltä osin paikkaansa. Olen kuitenkin sitä mieltä, että yhteiskunnan on pidettävä vastuu ja valvonta näpeissään silloin kun ovat ottaneet vastuun lapsesta ottamalla hänet pois biologisesta perheestä. Asiassa ei myöskään saa siintää näkymä kuntien kustannusten laskusta.”

Viimeisessä lauseessa mainitaan myös adoption käytön edullisuus huostaanottoon nähden. Huoli adoption väärinkäytöstä kuntien kustannusten hillitsijänä onkin yksi Burns ym. (2017) tutkimuksessaan tunnistamista tavoista tulkita lastensuojelullisen adoption käyttöä: ”Mekanismina, joka vähentää kuntien vastuulla olevien lasten määrä ja/tai neoliberaalisena käytäntönä, jonka avulla kunnat voivat säästää rahaa siirtämällä osan vastuusta takaisin perheille”. Ottaen huomioon kuntien keskimääräisen taloudellisen tilanteen Suomessa tällä hetkellä, on selvää, että huoli on aiheellinen. Adoptiota ei missään nimessä saisi nähdä vain kuntien kustannussäästönä ja helppona taloudellisena ratkaisuna huostaanotoista aiheutuvien kustannusten hillitsemiseksi. Tämä on täysin väärä lähtökohta avoimen adoption käytön kasvamiselle eettisesti ja moraalisesti. Adoption tulee aina perustua lapsen edun periaatteeseen ja tarkkaan tapaus- ja tilannekohtaiseen harkintaan. (Pösö 2013.) Tällainen neoliberaalin käytäntö olisi myös täysin ristiriidassa lasten oikeuksien sopimuksen (LOS) sekä muiden ihmisoikeussopimusten kanssa. Jotta näin ei kuntien säästöpainneissa käy, on aiheesta käytävä laajaa yhteiskunnallista keskustelua, jossa lastensuojelun ammattilaiset ovat vahvasti mukana.

Avoimen adoption roolia osana lastensuojelun keinovalikoimaa tulevaisuudessa kysyttiin myös seuraavilla väittämillä ”Avoimen adoption pitäisi tulla vahvemmaksi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa” ja ”Avoin adoptio pitäisi lisätä lastensuojelulakiin vaihtoehdoksi huostaanotolle” (taulukko 7).

Taulukko 7. Avoimen adoption tulevaisuus, % (N=29)

Väite	Eri mieltä	Ei osaa sanoa	Samaa mieltä
Avoimen adoption pitäisi tulla vahvemmaksi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa.	27,59	31,03	41,38
Avoim adoptio pitäisi lisätä lastensuojelulakiin vaihtoehtoksi huostaanotolle.	27,59	24,14	48,27

Lähes kolmasosa vastaajista ei osannut sanoa kantaansa siihen, että pitäisikö avoimen adoption tulla vahvemmaksi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa. Samaa mieltä oli 41 prosenttia vastaajista eli sama määrä kuin edeltävässä kysymyksessä (kuviot 8) oli sitä mieltä, että avoimen adoption merkitys lastensuojelun keinona kasvaa tulevaisuudessa. Huomionarvoista on myös se, että joka neljäs vastaaja oli adoption vahvistumisen suhteen lastensuojelun keinona eri mieltä. Hajontaa on siis paljon, mikä kertoo osaltaan aiheeseen liittyvän tiedon ja keskustelun puutteesta kentällä (ks. Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Hirvonen 2010; Kalland 2015; Heino 2018; Laine ym. 2018) sekä todennäköisesti myös sosiaalityöntekijöiden keskenään eriävistä mielipiteistä. Sosiaalityötä tehdään vallitsevaa lainsäädäntöä noudattaen, mutta käytännössä tilanteissa on usein melko paljonkin tapaus- ja tilannekohtaista harkintaa, jota Forsberg (2012) kutsuu moraaliseksi järkeilyksi.

Kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä nousi esille myös adoptiovanhempien koulutus ja sen kehittäminen huomioimaan nykyistä paremmin jaetun vanhemmuuden biologisten vanhempien kanssa.

”Adoptiovanhempien ennakkovalmennuksessa pitäisi huomioida paljon nykyistä adoptio-neuvontaa paremmin jaetun vanhemmuuden tematiikka. Adoptiovanhemmilla tulee olla kyky jakaa vanhemmuus, vaikka adoptiossa lapsi tuleekin juridisesti adoptiovanhempiansa lapseksi.”

”Mahdollisuudet tukea yhteistyötä syntymävanhempien ja adoptiovanhempien välillä olisivat paremmat, kun huostaanottoon liittyvää epävarmuutta ei olisi - jaetun vanhemmuuden onnistuminen toki vaatii sitoutumista molemmilta osapuolilta.”

Adoptio-osaamisen kehittämistä on peräänkuulutettu myös valtakunnallisen adoptio-osaamisen hyvien käytäntöjen kehittämis- ja levittämishankkeen (VAHKE) suosituksissa. Hankkeen loppuraportissa (Brantberg ym. 2009) ehdotetaan mm., että adoptionhakijoille suunnatusta valmennuskurssista tulee osa lakisääteistä adoptioprosessia, perheille taataan adoption jälkeinen varhainen tuki sekä adoptoiduille ja heidän perheilleen taataan eri elämänvaiheissa tarvittava tuki perus- ja erityispalvelujen parissa. Kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä esiin noussut jaettu vanhemmuus ei välttämättä synny itsestään vaan tarvitsee usein syntyäkseen viranomaisten tukea ja tämä olisi hyvä huomioida jo adoptiovanhempien ennakkovalmennuksessa.

Lähes puolet vastaajista oli samaa mieltä siitä, että avoin adoptio pitäisi lisätä lastensuojelulakiin vaihtoehdoksi huostaanotolle. Toisaalta joka neljäs ei osannut sanoa kantaansa ja 28 prosenttia vastaajista oli asiasta eri mieltä. Vastausten hajonta oli siis tässäkin väittämässä suuri. (Taulukko 7.) Monet tutkijat ja tahot ovat peräänkuuluttaneet lainsäädännöllisiä muutoksia, vaikka lapsiasiainneuvottelukunnan muistion (2009) mukaan kyseessä ei olekaan ensisijaisesti lainsäädännöllinen kysymys. Kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysin mukaan lainsäädännön kehittämistä toivotaan kuitenkin selvästi:

”Toivon, että adoptioasiaa vietäisiin lainsäädännöllisesti eteenpäin. Sellainen muutos olisi toivottava, ettei vanhempi pystyisi yhtä tiukasti kieltäytymään adoptiosta kuin nykyisin.”

Kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä nousi vahvasti esille myös määräaika, jonka jälkeen sijoitus muuttuisi avoimen adoption kautta pysyväksi järjestelyksi. (ks. luku 7.2.). Tämän toteutuminen käytännössä edellyttää toimintakäytäntöjen kehittämisen lisäksi myös lainsäädännöllisiä muutoksia. Julkisuudessa on keskusteltu myös pysyvän huostaanoton mahdollisuudesta, jos vanhemmat eivät ole kuntoutuneet eikä sellaista ole näköpiirissä pitkän ajan kuluessa. Esimerkiksi edellinen lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila on ottanut asian puolesta kantaa (ks. YLE MOT 2016). Pysyvä huostaanotto on yksi mahdollisuus lisätä pysyvyyttä lapsen elämässä mutta se poikkeaa kuitenkin juridisesti adoptiosta hyvin paljon. Tämäkään mahdollisuus ei ole vielä edennyt julkista keskustelua pidemmälle. Sille saattaisi kuitenkin löytyä paikka huostaanoton ja adoption välistä mutta aihepiiri vaatii lisää tutkimusta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä avoimesta adoptiosta lastensuojelun keinona. Tutkimustulokseni vahvistavat teoriaa (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Hirvonen 2010; Kalland 2015; Heinonen 2018; Laine ym. 2018) siitä, että Suomessa adoptiota käytetään harvoin huostaanoton asemasta. Huostaanotto on osa palveluorientoitunutta lastensuojelujärjestelmää ja mainittu lastensuojelulaissa viimesijaisena keinona. Sen sijaan adoptiota ei lastensuojelulaki tunne eikä ajatus tunnu tällä hetkellä istuvan hyvin suomalaiseen palveluorientoituneeseen lastensuojelujärjestelmään, joka painottaa perheen jälleenyhdistämisen periaatetta (Pösö 2015; Lastensuojelulaki 417/2007). Tutkimukseeni osallistuneista sosiaalityöntekijöistä vain harva oli käyttänyt työssään avointa adoptiota lastensuojelun keinona.

Sosiaalityöntekijöiden tiedon puute avoimesta adoptiosta nousi sekä teoriassa (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Hirvonen 2010; Kalland 2015; Heinonen 2018; Laine ym. 2018) että omassa tutkimuksessani hyvin esille. Jos tiedonmuodostus perustuu puutteelliseen tietoperustaan ylipäänsä tarjolla olevista vaihtoehtoista, tilannetta ei voi pitää hyvänä. Tutkimukseeni osallistuneet sosiaalityöntekijät pitivät koulutuksen puutetta keskeisimpänä avoimen adoption käyttöä lastensuojelun keinona vaikeuttavana tekijänä. Ammattilaisia pitäisikin kouluttaa adoptiokysymyksissä nykyistä laajemmalla rintamalla (Brantberg ym. 2009). Myös kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä esille noussut jaettu vanhemmuus pitäisi huomioida sekä sosiaalityöntekijöiden että tulevien adoptiovanhempien koulutuksessa. Toiseksi tärkeimmäksi adoption käyttöä vaikeuttavaksi tekijäksi nousivat organisaatioiden toimintakäytännöt. Näihin yksittäisen sosiaalityöntekijän vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Aiheesta pitäisikin käydä laajempaa yhteiskunnallista keskustelua ja tehdä tarvittavia lainsäädännöllisiä muutoksia, jotka sitten heijastuisivat myös organisaatioiden toimintakäytäntöihin. Sosiaalityöntekijät toivat tutkimuksessani esille myös adoptioperheiden tuen ja valvonnan puutteet tällä hetkellä. Toimintakäytäntöjen kehittämistä tarvittaisiin siis myös siinä, miten perheitä voidaan tukea tehdyn adoptiopäätöksen jälkeen (Brantberg ym. 2009). Tämä on tärkeää myös tuomioistuimen vahvistaman tapaamissopimuksen ja sen noudattamisen seurannan kannalta, sillä yhteistyö adoptioperheen ja biologisten vanhempien välillä ei välttämättä toimi ilman viranomaisten tukea.

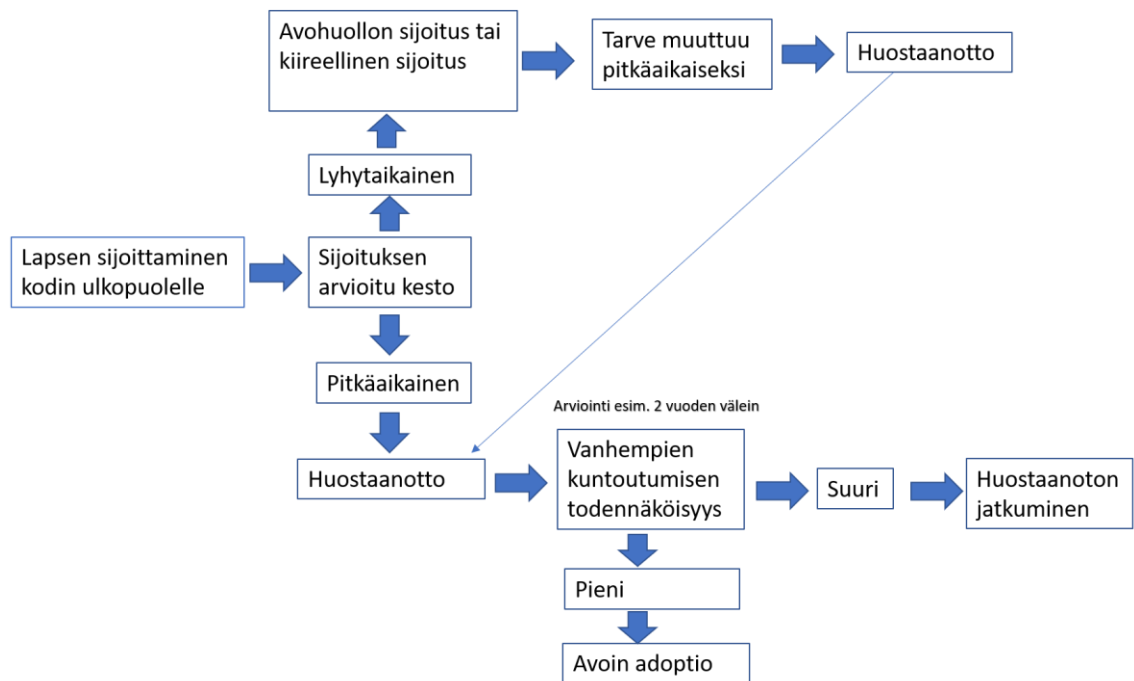
Toimintakäytäntöjen muutokset ja erilaisten tukimuotojen kehittäminen adoption jälkeen edellyttää myös lainsäädännöllisiä muutoksia, vaikka tässä tutkimuksessa lainsäädäntö ei kvantitatiivisessa aineistossa noussutkaan kuin vasta kolmannelle sijalle adoption käyttöä vaikeuttavia tekijöitä kysyttäessä. Sen sijaan kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä lainsäädännön muutostarpeet nousivat huomattavasti selvemmin esille. Tulkitsen tämän aineistojen välisen hienoisen ristiriidan niin, että sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan kyse on ennen kaikkea koulutuksen puutteesta ja toimintakäytännöistä, joiden kehittämiseksi tarvitaan lainsäädännöllistä selkänöjää. Kyse on myös arvoista, kärjistettynä siitä, asetetaanko lapsen edun periaate vai perheen jälleenyhdistämisen periaate etusijalle ratkaisuja mietittäessä. Huostaanotot kestävät usein vuosia ja lapsen realistiset mahdollisuudet palata takaisin biologiseen perheeseen saattavat olla hyvin vähäiset (THL 2018). Adoption ei kuitenkaan missään nimessä pidä perustua sen edullisuuteen huostaanottoon nähden vaan tarkkaan harkittuun tilannekohtaiseen arvioon lapsen edusta (Pösö 2013). Suurin osa tutkimukseeni vastanneista sosiaalityöntekijöistä oli sitä mieltä, että tämän arvion tekeminen on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävä. Tässä työssään hän tarvitsee kuitenkin moniammattilista tukea ja aidosti erilaisia vaihtoehtoja tukevia rakenteita.

Kyselyyni vastanneista sosiaalityöntekijöistä lähes kolme neljästä oli sitä mieltä, että Suomen lastensuojelussa vanhempien oikeudet menevät liian usein lapsen oikeuksien edelle. Tulosta voi pitää yllättävän korkeana, sillä lapsen edun ensisijaisuutta korostetaan vahvasti mm. lastensuojelulaissa (417/2007). Käytännössä näin ei kuitenkaan aina tapahdu ainakaan sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan. Onkin mahdollista, että suomalainen palveluorientoitunut lastensuojelujärjestelmä suojelee toisinaan enemmän vanhempia, sen sinänsä hyvistä lähtökohdista ja tarkoituksiperistä huolimatta. Johanna Hurtig ja Merja Laitinen (2000) ovat tutkineet lastensuojelun sosiaalityön periaatteita ja käytäntöjä ja todenneet, että humanistinen ihmiskäsitys, jossa luotetaan ihmisessä olevaan hyvään, voi toisinaan johtaa pahan suojelemiseen. Myös Kalland (2012) on todennut, että paradoksaalisesti lastensuojelulain ja sosiaalityön eettiset lähtökohdat voivat johtaa siihen, että lapsi altistetaan pahalle ja hänen kehitystään uhrataan humanismin nimessä. Tämän tutkimuksen kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä nousivat vanhempien oikeudet ja heidän mahdollisuutensa kuntoutumiseen vahvasti esille. Tätä tulosta voi pitää ristiriitaisena kvantitatiivisen aineiston tuloksen kanssa, vaikka kysymyksenasettelu saattaakin selittää osan eroista. Olisikin syytä pohtia kriittisesti, että kuinka

monta vuotta lapsen pitää odottaa biologisten vanhempiensa kuntoutumista ja perheen mahdollista jälleenyhdistämistä? Yksinkertaisia ja yleispäteviä vastauksia tähän kysymykseen ei ole mutta joitakin yhteisesti sovittuja määräaikoja, jonka jälkeen sijoituksen muuttamista pysyväksi esimerkiksi avoimella adoptiolla tulisi edes harkita, pitäisi sen sijaan kirjata lainsäädäntöön asti. Määräajat nousivatkin kvalitatiivisen aineiston sisällyönanalyysissä vahvasti esille. Tätäkin tulosta voi pitää osin ristiriitaisena samassa aineistossa nousseen vanhempien oikeuksien korostumisen kanssa. Todennäköisesti samakin vastaaja on saattanut vastata sisällöllisesti hieman ristiriitaisesti kulloinkin ehkä jopa tiedostamattaan valitsemansa näkökulman mukaan. Tämä kertoo aiheen monimutkaisuudesta ja moniulotteisuudesta.

Suurin osa tutkimukseeni vastanneista oli sitä mieltä, että avoin adoptio lisää pysyvyyttä lapsen elämässä huostaanottoa paremmin. Tätä näkemystä tukevat myös monet muut tutkimukset (Triseliotis 2002; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Kalland 2012; Pösö 2013). Muiden vaikutusten osalta sosiaalityöntekijät eivät olleet yhtä yksimielisiä vaan vastausten hajonta oli suurta. Tämäkin kertonee osaltaan aiheen vieraudesta sekä eettisestä herkkyydestä, joka voi johtaa hyvin monenlaisiin tulkintoihin vastaajan omista kokemuksista ja arvoista riippuen. Sosiaalityötä tehdäänkin aina kahdenkeskisissä vuorovaikutussuhteissa mutta sillä on myös laajempi yhteiskunnallinen konteksti (Juhila 2006). Sosiaalityöntekijän tekemät ratkaisut eivät voi perustua vain sosiaalityöntekijän omiin arvovalintoihin vaan niiden pitää noudattaa yhdessä yhteiskunnassa sovittuja periaatteita. Tämä ei silti poista tapauskohtaisen harkinnan ja moraalisen järjelyn tarvetta, sillä ihmiselämä on niin monimuotoista, että kaikkia tilanteita ei pystytä mitenkään mallintamaan esim. lainsäädännöllisesti (Forsberg 2012).

Esitän seuraavaksi tämän tutkimuksen ja aiemman tutkimuksen (Burns ym. 2017; Triseliotis 2002; Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Hirvonen 2010; Kalland 2015; Heinonen 2018; Jäppinen 2012) pohjalta kuviossa 9 luomani hyvin karkean prosessikaavion siitä, miten avoin adoptio voisi tulla osaksi lastensuojeluprosessia Suomessa.

Kuvio 9. Avoin adoptio lastensuojeluprosessissa

Kvalitatiivisen aineiston sisällönanalyysissä tuli vahvasti esille ajatus, että lastensuojelullisessa tilanteessa tehtäisiin tarpeen niin vaatiessa aina ensin huostaanotto ja vasta tietyn määräajan jälkeen arvioitaisiin avoimen adoption mahdollisuutta. Tämä on lähellä Ruotsissa ja Norjassa jo voimassa olevaa käytäntöä (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010; Hirvonen 2010). Kuvio 9 on hyvin yksinkertaistettu eikä ota huomioon kaikkia niitä tekijöitä, joita adoption käyttöä harkittaessa pitäisi pohtia. Arvioitavia asioita ovat esimerkiksi lapsen ja hänen biologisten vanhempien yhteydenpidon määrä sekä lapsen kiintymyssuhteiden laatu (Burns ym. 2017; Kalland 2015). Sijoituksen arvioitu kesto ja vanhempien kuntoutumisen todennäköisyys ovat kuitenkin käytännön prosessissa hyvin merkittävässä roolissa tässä arvioinnissa ainakin nykyisen lastensuojelulain (417/2007) mukaan ja siksi olen yksinkertaisuuden vuoksi jättänyt muut tekijät kuvioista pois. Vanhempien kuntoutumisen mahdollisuus nousi selvästi esille myös tämän tutkimuksen sisällönanalyysissä. Jaetun vanhemmuuden ja ylipäänsä avoimen adoption onnistumisen kannalta olisi tärkeää, että adoptioon olisi saatu vanhempien suostumus. Tämä tuli esille aiemmassa tutkimuksessa (Heinonen 2018; Jäppinen 2012) ja myös tässä tutkimuksessa. Suostumuksen antamista ja ylipäänsä adoption mahdollisuutta biologisten vanhempien olisi hyvä työstää huostaanoton aikana yhdessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa, jos perheen tilanne näyttää siltä, että lapsen kotiutuminen on hyvin

epätodennäköistä pitkälläkään tähtäimellä. Sosiaalityöntekijöillä puolestaan olisi tässä mallissa velvollisuus arvioida tilannetta säännöllisesti myös avoimen adoption näkökulmasta ja nostaa se tarvittaessa keskusteluihin biologisten vanhempien sekä lapsen itsensä kanssa, sijaisvanhempia unohtamatta. Tämä edellyttää sosiaalityöntekijältä vahvaa ammattitaitoa. Pysyvyyden ja lapsen edun kannalta olisi ensiarvoisen tärkeää, että huostaanotetun lapsen mahdollinen adoptio tapahtuisi siihen samaan perheeseen, johon lapsi on ollut jo sijoitettuna (Triseliotis 2002). Pysyvyys nousi myös tässä tutkimuksessa keskeisimmäksi adoption myönteiseksi vaikutukseksi huostaanottoon verrattuna.

Avoimen adoption käytön lisääntyminen lastensuojelun keinona vaatisi tutkimukseni perusteella ennen kaikkea sosiaalityöntekijöiden lisäkoulutusta. Myös sijaisvanhempia ja adoptiovanhempia pitäisi kouluttaa jaettuun vanhemmuuteen ja siihen mitä se tarkoittaa käytännössä. Sijaisvanhempia koulutettaessa pitäisi nykyistä enemmän selvittää myös heidän valmiutensa adoptoida lapsi, jos siihen tarjoutuu mahdollisuus. Toimintakäytäntöjä pitäisi miettiä laajemminkin, esimerkiksi avoimen adoption ottamista säännöllisen arvioinnin kohteeksi tietyn väliajoin huostaanoton aikana (kuvio 9) sekä perheiden mahdollisuudet sosiaalityöntekijän tukeen (ja valvontaan) adoptiopäätöksen jälkeen. Nämä vaativat toteutuakseen myös lainsäädännöllisiä muutoksia ja laajempaa yhteiskunnallista keskustelua. Aihe on eettisesti herkkä ja mielipiteitä jakava. Nähtäessä lastensuojelullinen adoptio lapsikeskeisenä päätöksenä, joka antaa suurimman painoarvon lapsen edun periaatteelle (Burns ym. 2017, ks. luku 5.1), tätä keskustelua ja aiheen tutkimista on kuitenkin jatkettava.

Avoimen adoption rooli lastensuojelun keinona on Suomessa tällä hetkellä hyvin pieni. Sitä käytetään hyvin vähän eivätkä ammattilaiset tunne tätä vaihtoehtoa riittävästi (Pösö 2013). Huostaanottoa toimenpiteenä tarvitaan toki edelleen ja avoin adoptio soveltuu vain pieneen osaan niitä tilanteita, joissa lapsi tarvitsee sijoituksen kodin ulkopuolelle (Pösö 2015). Lastensuojelussa on kuitenkin nyt ja jatkossakin tilanteita, joissa avoin adoptio voisi lapsen edun näkökulmasta olla huostaanottoa parempi ratkaisu. Ammattilaisten tiedon puute ei saisi olla tällöin suurin syy sille, että tämä vaihtoehto jätetään käyttämättä tai että se ei nouse edes mukaan keskusteluihin ratkaisuja mietittäessä.

Tässä tutkimuksessa havaittu sosiaalityöntekijöiden vastausten suuri hajonta ja osin ristiriitaisuudetkin kertonevat sekä tiedon puutteesta että erilaisista eettisistä painotuksista. Missä määrin on kyse kummastakin, on tämän tutkimuksen puitteissa mahdotonta arvioida. Olisikin mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe, että kuinka paljon sosiaalityönte-

kijän omat arvot ja mielipiteet vaikuttavat hänen toimintaansa sosiaalityöntekijän ammatissa ja suhteessa esim. juuri avoimen adoption käyttöön lastensuojelun keinona. Erittäin tärkeää olisi myös tutkia lisää lasten ja nuorten omia kokemuksia adoptiosta ja huostaanotosta: esim. miten tässä tutkimuksessa esille noussut lastensuojelun leima on näkynyt heidän elämässään huostaanotettuina ja miten lastensuojelullisin perustein adoptoidut itse kokevat oman hyvinvointinsa ja identiteettinsä.

Päätän tutkimukseni libanonilaisen Kahlil Gibranin tunnetulla runolla, joka on alun perin julkaistu jo vuonna 1923. Hänen runossaan kiteytyy hienosti se tärkeä ajatus, että lasta ei voi kukaan omistaa. Tätä oman elämänsä subjektina olemista korostavat myös kansainväliset ihmisoikeussopimukset, joihin Suomen lastensuojelulakikin pohjautuu.

”Sinun lapsesi eivät ole sinun lapsiasi.

He ovat itseensä kaipaavan elämän tyttäriä ja poikia.

He tulevat sinun kauttasi, mutta eivät sinusta,

ja vaikka he ovat sinun luonasi,

he eivät kuulu sinulle.

Voit antaa heille rakkautesi, mutta et ajatuksiasi,

sillä heillä on heidän omat ajatuksensa.

Voit pitää luonasi heidän ruumiinsa,

mutta et heidän sielujaan,

sillä heidän sielunsa asuvat huomisessa,

jonne sinulla ei ole pääsyä, ei edes uniesi kautta.

Voit pyrkiä olemaan heidän kaltaisensa,

mutta älä yritä tehdä heistä itsesi kaltaista,

sillä elämä ei kulje taaksepäin eikä takerru eiliseen.

Sinä olet jousi, josta sinun lapsesi lähtevät kuin elävät nuolet.

Kun taivut jousimiehen käden voimasta,

taivu riemulla.”

-Kahlil Gibran (2006) -

KIRJALLISUUS

Aarnio, Aulis (1989) Laintulkinnan teoria. Juva 1989.

Adoptiolaki (22/2012)

Alueuudistus.fi (2018) <https://alueuudistus.fi/etusivu> Alueuudistus.fi-sivusto on maakunta- ja sote-uudistuksen asiantuntijaviestinnän kanava. Luettu 10.11.2018.

Andersen, Torben M. (2008) Pohjoismainen malli -tulevaisuuden näkymät ja haasteet. Yhteiskuntapolitiikka 73 (2008):4, 402-410.

Araneva, Mirjam (2018) Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent Oy.

Brantberg, Bettina & Eriksson, Pia & Mäkipää, Sanna (2009) Suositukset adoptio-osaamisen turvaamisesta adoptioperheille suunnatusta tuesta. Valtakunnallisen adoptio-osaamisen hyvien käytäntöjen kehittämis- ja levittämishankkeen (Vahke) loppuraportti. FSKC Rapport 10/2009.

Brodzinsky, David M. (2005) Reconceptualizing Openness in Adoption: Implications for Theory, Research, and Practice. Teoksessa David M. Brodzinsky ja Jesús Palacios (toim.) Psychological Issues in Adoption – Research and Practice. Westport, Connecticut: Praeger Publishers, s.145–166.

Burns, Kenneth & Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2017) Child welfare removals by the state : a cross-country analysis of decision-making systems. Oxford University Press Inc.

Cunningham, J.B (1997) Case study principles for different types of cases. Quality and Quantity 31, 401-423.

Eriksson, Pia (2007) Prosessiluonteinen adoptiioneuvonta. FSKC Rapport 1/2007.

Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS85-86/1998)

Esping-Andersen, G (1990) The Three World of Welfare Capitalism. Cambridge: Polity Press, 1990

Forsberg, Hannele (2012) Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino 2012.

Gibran, Kahlil (2006) Profeetta. Helsinki:Atar. Keuruu: tavan kirjapaino 2006.

Gilbert, Neil (1997) *Combatting Child Abuse: International Perspectives and Trends*. Oxford University Press.

Gilbert, Neil & Parton, Nigel & Skivenes, Marit (2011) *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. Oxford University Press.

Grotevant, Harold D., Perry, Yvette V. & McRoy, Ruth G. (2005) *Openness in Adoption: Outcomes for Adolescents within Their Adoptive Kinship Networks*. Teoksessa David M. Brodzinsky ja Jesús Palacios (toim.) *Psychological Issues in Adoption – Research and Practice*. Westport, Connecticut: Praeger Publishers, s.167–186.

Haavisto, Ilkka & Kiljunen, Pentti (2011) *Maailman paras maa. EVAn arvo- ja asennetutkimus 2011*. Helsinki: EVA, 2011

Hallituksen esitys eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamiseksi (HE 47/2011)

Hallitusohjelma (2019) *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019.

Hanhinen, S. & Rintala, T (2012) *Tuloksellisuustarkastuskertomus. Lastensuojelu. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 6/2012*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Heikkilä, Tarja (2014) *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) *Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset*. THL:n raportti 3/2016. Tampere: Juvenes Print.

Heinonen, Eveliina (2018) *Adoption asema lastensuojelussa – Sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisten asenteita, näkemyksiä ja kokemuksia*. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2018. Linkki: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/LSKL_adoptio_julk_0499_LR-2-1.pdf

- Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (toim.)(2011) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Marjatta Bardy (2011) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 89 - 100.
- Hellsten, Katri (2011) Onko puhe Suomesta pohjoismaisena hyvinvointivaltiona perusteltua? Teoksessa Palola, Elina & Vappu Karjalainen (toim.): Sosiaalipolitiikka - hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, THL, 2011, s. 146–180.
- Helsingin Sanomat (2018) Sote- ja maakuntauudistuksessa on kansanvallan valuvika. Anssi Mieltisen kolumni. Julkaistu 21.10.2018.
- Hiilamo, Heikki (2010) Tuloterot repesivät – kärsivätkö kansalaiset. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.): Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku? Helsinki: Työväen sivistysliitto, TSL, 2010, s. 72–89.
- Hiilamo, Heikki (2011) Uusi hyvinvointivaltio. Helsinki: Like 2011.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2012) Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Hirvonen, Elina (2017) Huonoista päätöksistä kärsivät eniten ne, joilla on vähiten valtaa. Elina Hirvosen artikkeli Long Play -foorumilla. Julkaistu 10.11.2017. Linkki: <https://www.longplay.fi/sivu%C3%A4%C3%A4net/huonoista-paatoksista-karsivat-eniten-ne-joilla-vahiten-valtaa>
- Hirvonen, Minna (2010) Adoptio lastensuojelullisena toimenpiteenä. Pro gradu - tutkielma. Oikeustieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto.
- Huhtanen, Raija (2001) Huostaanotosta, henkilökohtaisesta vapaudesta ja perhe-elämän suojasta. Teoksessa: Juhlakirja Esko Rieppula. Toim. Paaso, Ilpo. Jyväskylä 2001.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (2000) Kohtalokas kolmio: perhe, paha ja ammattilaiset. Janus 8, 249-265.
- Hämeen-Anttila, Lotta (2017) Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tietosanoma, 216 – 246.
- Ilta-lehti (2019) Kunnat tyrivät täysin pahamaineisten koulukotien valvonnan – nöyryyttämistä ja alistamista ei huomattu liian suuren työmäärän vuoksi. Uutinen

8.1.2019. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/39e32ece-1331-4164-9d64-2328fbc95f6b>

Johnson, R. Burke & Onwuegbuzie, Anthony J. (2004) Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33 (7) 14–26.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Osuuskunta Vastapaino. Vantaa: Hansaprint Oy.

Järvinen, Pertti & Järvinen, Annikki (2011) Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpajan kirja.

Jäppinen, Saara (2012) Avoin adoptio – systemaattinen kirjallisuuskatsaus kansainvälisestä tutkimuksesta. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalityö. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Kalland, Mirjam (2015) Kohti parempia lastensuojelun sijoituskäytäntöjä – Sopiva sijaiskoti lapselle -hankkeen tuloksia. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil Kaisa (toim.): Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Pelastakaa Lapset ry. Tallinna: Duodecim, s. 165-179.

Kalland, Mirjam (2012) Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja sijoitettu lapsi. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: Sanoma Pro Oy, s. 207-2016.

Kananen, Jouko (2011) Kvantti: Kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Juvenes Print.

Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2010) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tietosanoma.

Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2017) Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tietosanoma.

Kananoja, Aulikki (2018) Selvityshenkilön arvio lastensuojelun henkilöstön riittävydestä ja ratkaisuehdotukset kuormituksen vähentämiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön pyytämä selvitys ylisosiaalineuvos Aulikki Kananojalta. Julkaistu maaliskuussa 2018. Linkki:
<https://stm.fi/documents/1271139/6184550/Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun+kuormitus+FINAL+050318.pdf/a489a36e-7c2f-4ac7-9372->

[6bb221d2705e/Selvityshenkil%C3%B6n+arvio+lastensuojelun+kuormitus+FINAL+050318.pdf.pdf](#)

Kauppi, Matti & Rautanen, Elina (1997) Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922 - 1997. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Kokoomus (2018) Suomesta maailman paras maa lapsille ja perheille. Kokoomuksen julkaisu heidän internetsivustollaan. Julkaistu 20.11.2018. Linkki:

<https://www.kokoomus.fi/suomesta-maailman-paras-maa-lapsille-ja-perheille/>

Laine, Sanna & Pösö, Tarja & Ujula, Tatu (2018) Adoptio lastensuojelussa – lukumääristä ja ominaispiirteistä. Yhteiskuntapolitiikka 83 (2018):2, s. 199-207.

Laki lapseksiottamisesta 153/1985.

LAPE-hanke (2018) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman internetsivusto Sosiaali- ja terveysministeriön sivuston yhteydessä. Luettu 15.12.2018. Linkki:

<https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>

Lastensuojelulaki (417/2007).

Lastensuojelun käsikirja (2018) <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja> Luettu 15.10.2018.

Lapsiasianeuvottelukunta (2009) Lapseksiottaminen lastensuojelussa -muistio.

Lapsiasianeuvottelukunta (2010) Avoin adoptio turvaamaan lapsen pysyviä kiintymyssuhteita. Lapsiasianeuvottelukunnan tiedote 19.3.2010. Linkki: <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/tiedotteet/tiedotteet-2010/avoin-adoptio-turvaamaan-lapsen-pysyvia-kiintymyssuhteita/>

Lehtovaara, Meri (2014) Adoptoidut lapset lastensuojelun asiakkaina. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalityö. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Lääkärilehti (2017) Sote-uudistus ei toteuta säästöjä eikä parempaa hoitoa 10.1.2017 1-2/2017 vsk 72 s. 26 – 27

Maaseudun Tulevaisuus (2018) Sosiaalityöntekijät: Lastensuojelun toimintakyky ja lasten oikeudet uhattuna. Maaseudun Tulevaisuuden artikkeli. Julkaistu 20.11.2018. Linkki: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/politiikka/artikkeli-1.334538>

Manelius, Minna & Mustonen, Sanna & Petrelius, Päivi & Soini, Sonja & Tiitinen, Laura & Yliruka, Laura (2017) Lasten oikeus suojeluun! Poliittisten tahojen on

- otettava vastuu lastensuojelun toimintaedellytyksistä. Sosiaalityöntekijöiden laatima adressi sosiaali- ja terveysministerille, poliittisille puolueille ja kuntien virkamiesjohdolle. Linkki: https://www.adressit.com/oikeus_suojeluun
- Metsämuuronen, Jari (2009) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. International Methelp Oy. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Miall, Charlene E & March, Karen (2005): Open Adoption as a Family Form: Community Assessments and Social Support. *Journal of Family Issues* 26 (3), 380–410.
- Oulasmaa, Petri (1992) Lapsen edun arvioimisesta. *Oikeustiede* XXV:1992. s.215-274.
- Partanen, Pia (2014) Avoimuus ja perhesiteet adoptoitujen elämässä. Helsingin yliopiston sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 25. Hanemedia.
- Pasanen, Kaarina & Tervonen-Arnkil, Kaisa (2013) Avoimuutta adoptioon -yhteys voi säilyä. Teoksessa Timonen, Piritta (toim.) *Adoptio –lapsen etu? Lastensuojelun Keskusliitto*. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 51–87.
- Pelastakaa Lapset ry (2017) <https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme-kotimaassa/adoptiot/> Luettu 30.11.2017.
- Pelastakaa Lapset ry (2013) Avoimuutta ja yhteyksiä – kotimainen adoptio muutoksessa. Julkaisu perustuu Pelastakaa Lasten Kohtaaminen – kotimaisen adoption kehittämishankkeessa neljän vuoden aikana (2010-2013) tehtyyn työhön. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 22. Hanemedia 2013.
- Pelastakaa Lapset ry (2009) Pelastakaa Lapset ry:n lausunto lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistiossa (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25) esitetyistä ehdotuksista 2006.
- Pellonpää, Matti (2005). *Euroopan ihmisoikeussopimus*. Helsinki: Talentum Media.
- Perälä, Marja-Leena & Halme, Nina & Kanste, Outi (2013) Johtaminen, palvelut ja lapsiperheiden hyvinvointi. Teoksessa Jukka, Reivinen & Leena, Vähäkylä (toim.) *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen*. Gaudeamus Oy. Tallinna: Helsinki University press.

- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (1987) Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Puusa, Anu (2011) Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto. Hansaprint 2011.
- Puustinen-Korhonen, Aila & Pösö, Tarja (2010) Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3.
- Pösö, Tarja (2016) Mistä puhutaan, kun puhutaan lastensuojelusta? Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 7–30
- Pösö, Tarja (2013) Adoptio lastensuojeluna. Teoksessa Timonen, Piritta (toim.) Adoptio –lapsen etu? Lastensuojelun Keskusliitto. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 34–50.
- Pösö, Tarja (2015) Adoptio ja perhehoito. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa – tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Pelastakaa Lapset ry. Tallinna: Kustannus Oy Duodecim, 16-22.
- Pösö, Tarja (2003) Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.
- Rautanen, Elina (1972) Avioton äiti ja adoptiopäätös. Väitöskirjatutkimus. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Schofield, Gillian (2009) Permanence in foster care. Teoksessa Schofield, Gillian & Simmonds, John (toim) The child placement handbook. Research, policy and practice. London:BAAF.
- Sellick, Clive (2007) An examination of adoptin support services for birth relatives and for post-adoption contact in England and Wales. *Adoption & Fostering* 31 (4), 17–26.
- Siegel, Deborah (2006) Open Adoption and Family Boudaries. Teoksessa Katarina Wegar (toim.) *Adoptive Families in a Diverse Society*, s. 177–189.

Snowden, Margaret (2016) Factors Related to Success or Failure in Adoption. Teoksessa Steinhauer Paul D. (toim.) The Least Detrimental Alternative: A Systematic Case Planning and Decision Making for Children in Care, s. 331-352. University of Toronto Press.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2019) LAPE 2019 askelmerkit: Lapsi keskiöön – tuki arkeen. Lape-ohjelman vuoden 2019 toimintasuunnitelma. Linkki:

<https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2019) Sosiaalipalvelut. Linkki:

<https://stm.fi/sosiaalipalvelut>

Suomen Keskustanaiset (2016) Avoin adoptio yhdeksi keinoksi lastensuojeluun.

Keskustanaisten kannanotto heidän internetsivuillaan. Julkaistu 6.4.2016. Linkki:

<http://www.keskustanaiset.fi/news/Keskustanaiset-Avoin-adoptio-yhdeksi-keinoksi-lastensuojeluun/5npl0bgm/d5add2fa-b355-41e5-89be-b481519b0da9>

Suomen perustuslaki (199/731)

Suomenmaa (2018) Lastensuojelu on suuressa kriisissä – ”Välillä erehtyy luulemaan, että on jo nähnyt kaiken ja sitten tulee taas jotain entistä musertavampaa”. Meri Ala-Ranta-Saukon reportaasi Suomenmaa-lehden internetversiossa. Julkaistu 30.6.2018.

Linkki: <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/lastensuojelu-on-suuressa-kriisissa--34valilla-erehtyy-luulemaan-etta-jo-nahnyt-kaiken-ja-sitten-tulee-taas-jotain-entista-musertavampaa34-6.3.390254.4a9d5af26b>

Talentia (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet.

Julkaisija sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. PunaMusta Oy 2017.

Talentia (2017) Malttia valinnanvapauteen. Lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa (16.6.2017). Linkki <https://www.talentia.fi/uutiset/malttia-valinnanvapauteen>

Talentia (2018) Lastensuojelun kriisiä selvitettiin taas. Helena Jaakkolan artikkeli

Talentia-lehdessä. Julkaistu 16.4.2018. Linkki: <https://www.talentia-lehti.fi/lastensuojelun-kriisia-selvitettiin-taas/>

Taskinen, Sirpa (2012) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: SanomaPro 2012.

- Tervonen-Arnkil, Kaisa (2017). Sähköpostikeskustelu Pelastaa Lapset ry:n kehittämispäällikkö Kaisa Tervonen-Arnkilin kanssa 9.10.2017.
- THL (2019) ”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Raportti 1/2019.
- THL (2018) Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti 17/2018. Suomen virallinen tilasto, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- THL (2018) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoitusten kestot 2016 Tilastoraportti 9/2018. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- THL (2017) Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- THL (2013-2015) Lastensuojelun kehittämis- ja tutkimushanke 2013-2015 (LaskeTut). Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Tilastokeskus (2018) Lastensuojelun painopiste on kriiseissä, ei niiden ehkäisemisessä. Pekka Lithin asiantuntija-artikkeli Tilastokeskuksen Tieto & Trendit -sivustolla. Julkaistu 4.5.2018. Linkki:
<http://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2018/lastensuojelun-painopiste-on-kriiseissa-ei-niiden-ehkaisemisessa-1/>
- Tilbury, Clare & Osmond, Jennifer (2006) Permanency planning in foster care: A research review and guidelines for practitioners. Australian Social Work 59, 265-280.
- Triseliotis, John, Feast, Julia & Kyle, Fiona (2005) The adoption Triangle Revisited. A study of adoption, search and reunion experiences. London: British Association for Adoption & Fostering.
- Triseliotis, John (2002) Long-term foster care or adoption? The evidence examined. Child and Family Social Work 7, 23-33.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi 2012.

Tähtinen, Juhani & Laakkonen, Eero & Broberg Mari (2011) Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja C:20.

Valli, Raine (2010) Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Jyväskylä: PS-kustannus.

Valli, Raine (2015) Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Varilo, Esko (1993) Ottolapsisijoitus arviointi- ja toimenpideprosessina. Väitöskirja. Helsinki: Psykiatrian tutkimussäätiö.

Vinnerljung, Bo & Hjern, Anders (2011) Cognitive, educational and self-support outcomes of long-term foster care versus adoption. A Swedish national cohort study. *Children and Youth Services Review* 33(10): 1902-1910.

Yhteiset lapsemme ry (2017) Yhdessä koettua -hanke tuo esille sijoitetun lapsen omaa kokemusta. Blogikirjoitus. Julkaistu 18.4.2017. Linkki;
<http://www.yhteisetlapsemme.fi/blog/yhdessa-koettua-hanke-tuo-esille-sijoitetun-lapsen-omaa-kokemusta/>

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS60/1991).

YLE (2019) Ylen selvityksen mukaan kuntien lastensuojelu on paikoin kriisissä – lasten paperit makaavat pöydillä, eikä uusia työntekijöitä saada palkattua. YLE uutiset 9.10.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-11010501>

YLE MOT (2016) Kurttila mahdollistaisi pysyvän huostaanoton.
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/04/28/kurttila-mahdollistaisi-pysyvan-huostaanoton>

LIITTEET

Liite 1 Kyselylomake

Taustakysymykset

1. Sukupuoli

- Nainen
- Mies

2. Ikä

- 18-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- yli 60

3. Koulutus

- Sosiaalityön opiskelija yliopistossa
- Sosiaalityöntekijä (VTM, YTM)
- Muu ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu sosiaalityön pääaineopinnot.
- Aiemmin voimassa olleiden vaatimusten mukaan saatu kelpoisuus sosiaalityöntekijän tehtäviin.
- Muu, mikä _____

4. Työkokemuksen (sosiaalityö) määrä

- Alle 5 vuotta
- 5-10 vuotta
- 11-20 vuotta
- yli 20 vuotta

5. Työskentelee tällä hetkellä (voit tarvittaessa valita useamman vaihtoehdon)

- Palvelutarpeen arviointi
- Lastensuojelun avohuolto
- Lastensuojelun sijaishuolto
- Lastensuojelun jälkihuolto
- Aikuisssosiaalityö
- Vammaispalvelut
- Maahanmuuttajapalvelut
- Lastenkoti tms. hoitoyksikkö
- Muu, mikä _____

6. Työnantaja

- Kunta
- Yksityinen
- Järjestö
- Muu, mikä _____

7. Sijainti (maakunta)

- Ahvenanmaa
- Etelä-Karjala
- Etelä-Pohjanmaa
- Etelä-Savo
- Kainuu
- Kanta-Häme
- Keski-Pohjanmaa
- Keski-Suomi
- Kymenlaakso
- Lappi
- Pirkanmaa
- Pohjanmaa
- Pohjois-Karjala
- Pohjois-Pohjanmaa
- Pohjois-Savo
- Päijät-Häme
- Satakunta
- Uusimaa
- Varsinais-Suomi

Varsinaiset kysymykset:

Väittämät.

Vastaukset Likertin asteikolla: täysin eri mieltä – täysin samaa mieltä.

8. Tiedän mitä avoimella adoptiolla tarkoitetaan
9. Tiedän, että nykyinen adoptiolaki mahdollistaa tuomioistuimen vahvistaman tapaamissopimuksen laatimisen adoptoidun lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa välillä.
10. Tiedän tarpeeksi avoimesta adoptiosta, jotta pystyn tarvittaessa ottamaan sen puheeksi asiakkaideni kanssa.
11. Avoin adoptio on liian voimakas puuttuminen yksityiseen perhe-elämään.
12. Avoin adoptio on liian lopullinen puuttuminen yksityiseen perhe-elämään.
13. Avoimesta adoptiosta keskustelu lastensuojelun keinona ei kuulu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän toimenkuvaan.
14. Jos avoin adoptio tulee vahvemaksi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa, se vaikeuttaa sosiaalityöntekijän työskentelyä lasten vanhempien kanssa.
15. Jos avoin adoptio tulee vahvemaksi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa, se vaikeuttaa sosiaalityöntekijän työskentelyä lasten kanssa.
16. Olen työssäni kohdannut tilanteita, joissa avoin adoptio olisi mielestäni ollut huostaanottoa parempi vaihtoehto lapsen kannalta
17. Avoin adoptio lisää pysyvyyttä lapsen elämässä huostaanottoa paremmin.
18. Suomen lastensuojelussa vanhempien oikeudet menevät liian usein lapsen oikeuksien edelle
19. Avoimen adoption pitäisi tulla vahvemaksi osaksi lastensuojelun keinovalikoimaa
20. Avoin adoptio pitäisi lisätä lastensuojelulakiin vaihtoehdoksi huostaanotolle.

Seuraavaksi esitetään suljettuja kysymyksiä avoimesta adoptiosta lastensuojelun keinona. Valitse kysymyksen mukaan yksi tai useampi vastausvaihtoehto:

21. Olen ottanut avoimen adoption puheeksi työssäni sosiaalityöntekijänä

- Kyllä
- Ei

22. Olen käyttänyt avointa adoptiota lastensuojelun keinona työssäni sosiaalityöntekijänä

- Kyllä
- Ei

23. Mitkä tekijät vaikeuttavat mielestäsi eniten adoption käyttöä lastensuojelun keinona? (voit valita 1-3 tekijää):

- a. Koulutuksen puute
- b. Resurssipula
- c. Lainsäädäntö
- d. Organisaatioiden toimintakäytännöt
- e. Ammattietiikka
- f. Joku muu, mikä _____

24. Mikä edeltävässä kohdassa valitsemistasi tekijöistä on mielestäsi merkittävin?

a, b, c, d, e tai f

25. Suhtautuvatko sosiaalityöntekijät suhtautuvat mielestäni avoimeen adoptioon lastensuojelun keinona muita ammattiryhmiä kriittisemmin?

- Kyllä
- Ei
- En osaa sanoa

26. Jos vastasit edeltävään kysymykseen kyllä, mikä tähän on mielestäsi syynä?

- a. Ammattietiikka
- b. Perheiden tunteminen ja henkilökohtainen yhteistyösuhde
- c. Joku muu, mikä _____

27. Mitä mieltä olet avoimen adoption merkityksestä lastensuojelun keinona tulevaisuudessa?

- a. Vähenee
- b. Säilyy nykyisellään
- c. Kasvaa

Avoimet kysymykset

28. Mitä hyviä puolia näet avoimen adoption käytössä lastensuojelun keinona?

29. Mitä huonoja puolia näet avoimen adoption käytössä lastensuojelun keinona?

30. Kuvaa lyhyesti lastensuojelun tilanne, jollaisessa avoin adoptio tulisi mielestäsi kyseeseen?

31. Kuvaa lyhyesti lastensuojelun tilanne, jollaisessa avoin adoptio ei mielestäsi tulisi kyseeseen?

32. Mitä muuta haluat vielä sanoa?